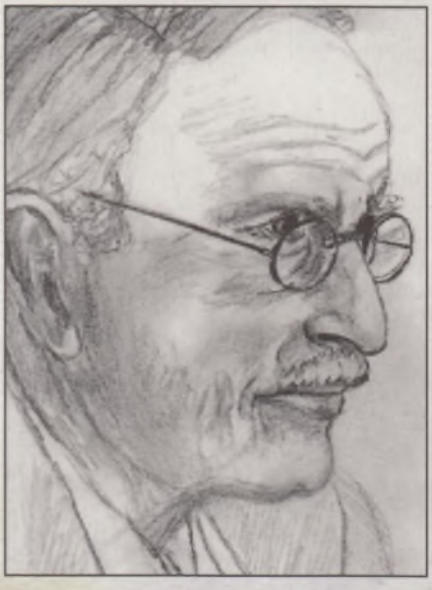
JUNG ASLINDA NE DEDİ?

E. A. Bennet

Çev. : Işıl Çobanlı

SAY

Jung Aslında Ne Dedi?

E. A. Bennet

İngilizce aslından çeviren: Işıl Çobanlı

SAY
İstanbul

Say Yayınları
Bilim Dizisi

Jung Aslında Ne Dedi? / E. A. Bennet

ISBN 975-468-574-6

Özgün Adı: *What Jung Really Said*

© Copyright 1966, 1983 by E. A. Bennet
Introduction copyright © 1983 by Antony Storr

Yayın yönetmeni: Murat Batmankaya
Editör: Özgü Çelik
İngilizce aslından çeviren: Işıl Çobanlı
Redaksiyon: Zübeyde Abat

Baskı: Engin Ofset, İstanbul
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sit. A Blok
1NA33 Topkapı-İstanbul
Tel: (0212) 612 05 53

1. baskı: Say Yayınları, 2006

10 09 08 07 06 5 4 3 2 1

© Say Yayınları
Ankara Cad. 54/12 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: 0 212 - 512 21 58 •Faks: 0 212 - 512 50 80
e-posta: sayyayinlari@ttnet.net.tr

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 54/4 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: 0 212 - 528 17 54 •Faks: 0 212 - 512 50 80
e-posta: dagitim@saykitap.com
online satış: www.saykitap.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 9
BİRİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ 17
SUNUŞ 21
TEŞEKKÜR 23
KULLANILAN KISALTMALAR 25

1. JUNG'UN KARİYERİNDEKİ DÖNEMLER 27
   Basel Üniversitesi 27
   Kelime Çağrışım Tekniği 31
   Kompleks Oluşumu 33
   Freud ile Jung'un Tanışması 38

2. KİŞİLİK TİPLERİ TEORİSİ 43
   Freud ve Jung: Fikir Alışverişi 43
   Yollar Ayrılıyor 46
   Jung Tipolojisinin Kökeni 50
   İçedönük ve Dışadönük Tipler 55
   Bilinçte Dört İşlev 59

3. BİLİNÇDIŞI ZİHİN EYLEMİ 63
   Zihinsel Hastalıkların Psikojenezi 63
   Bilinçdışı Zihin Eylemi 66
   Kişisel Bilinçdışı 68
   Kolektif Bilinçdışı 69

Arketip ve İçgüdü 70
Kolektif Bilinçdışı Hipotezi ve Kökeni 75
Jung'un Ampirik Bakış Açısı 80

4. RÜYALAR 85
İki Rüya: Çocukluk ve İleri Yaş Dönemi 85
Rüya ve Rüya Gören 87
Psikoterapide Rüya Analizi 90
Rüya Tipleri 90
- İlk 90
- Tekrarlanan 92
- Beklentisel 94

Rüyalarda Özdenetim 96
Dengeleme: Zihinsel ve Fiziksel 98
Analiz Sırasında Dengeleme 101
"Büyük" Rüyalar 103
Zenginleştirme 104

5. İÇ DÜNYAMIZ 107
Rüya Araştırmaları 107
Aktif Hayalgücü 110
Kendiliğinden Sanat 114
Jung'un Bir Semineri 116
Bilinçdışı Şekilleri 118
- Persona 118
- Gölge 121
- Anima 123
- Animus 131

6. JUNG DÜŞÜNCESİNİN GENİŞLEME ÇEMBERİ 139
Hipnoz 139
Tedavide Kompleks 142

Bilinçdışının Psikolojisi 145
Güncel Problem 147
Doktor-Hasta İlişkisinde Aktarım 151
Jung'un Simyaya Olan İlgisi 158

7. BUGÜN VE GELECEK 165
Bilinçdışıyla Yüzleşme 165
Keşfedilmemiş Benlik 168
Bir Bütün Olarak Kişilik: Bilinç ve Bilinçdışı 172
Bir Süreç Olarak Bireyleşme: Benlik 173

NOTLAR 179

ÖNSÖZ

Anthony Storr

Carl Gustav Jung, psikoloji alanında ismi herkes tarafından duyulmuş biridir, ama makaleleri o kadar çok bilinmez. *Toplu Eserleri* [Collected Works], eğer kaynakçayı ve dizini de sayarsak, ortalama yirmi ciltten oluşur. Jung'un öğretisi hakkında bilgi sahibi olmak isteyen bir okur, bu kapsamlı eserleri daha okumaya başlamadan pes edebilir ve nereden başlayacağı konusunda fikir vermesi açısından bir rehber kaynağa ihtiyaç duyabilir. *Jung Aslında Ne Dedi,* Jung'un öğretisi hakkında temel noktalara, herkesin kolaylıkla takip edebileceği bir dille harika bir giriş yapmaktadır.

Şu an hayatta olmayan E. A. Bennet, Jung'un yakın arkadaşıydı, Zürih'te uzun süre onunla ve ailesiyle birlikte yaşadı. Uzun yıllar boyunca, mektuplaşarak bazen de yüz yüze görüşerek fikir alışverişlerinde bulundu. Şunu demek istiyorum: Dr. Bennet'in anlattıklarındaki içtenliği hiçbir Jung biyografisi ya da çalışmasında bulamazsınız.

Jung, 1875'de doğdu ve 1961'de öldü. Sunduğu fikirlerin birçoğu ve kullandığı terimlerin bazıları, kökenleri onaylanmadan, psikoloji terminolojisinde yerini aldı. Şizofreni ile ilgili araştırmalarda psikanalitik düşüncelere ilk yer veren Jung'tur. *İçedönüklük* ve *dışadönüklük* kavramlarını; *kompleks,*

arketip, bireyleşme* ve *kolektif bilinçdışı* terimlerini ortaya attı. Jung tarafından bir öz-denetleme sistemi olarak dahice ifade edilen zihin, fizyolojideki ve sibernetikteki birçok modern görüşle denk düşer. İnsanın, kendi yaşamının anlamını araştırması gerektiğini ısrarla vurgulaması, varoluşçuların görüşlerini öncelemektedir. Ne var ki ona yeteri kadar değer vermekte ve makalelerini okuma zahmetine girmeyen kişiler, genellikle onu eserleri kolaylıkla görmezden gelinecek kadar deneysel psikolojiden uzak olan, gizemci bir hayalperest olarak tanımlayarak saf dışı etmektedir. Aslında, ilk dönem araştırmaları, Jung'un yeterli bilimsel yöntemi yeterince kavradığını göstermektedir; ancak daha sonraki işleri, bilimsel yöntemlerin uygulanamayacağı alanlar üzerine yoğunlaşmaktadır. Yaşamın anlamı ölçülemez, ama bu, kişilerin yaşamın anlamını araştırmasını değersiz kılmaz. Günümüzde, dünya çapındaki psikoloji laboratuarlarında, deneysel yaklaşımların hâkim olduğu bir zamanda, Jung'un, bireyin öznel deneyiminin gözle görülür bir veri olduğuna dair ısrarı, oldukça değerli bir karşılık buluyor. Jung, bireysel öz-bilgi ve öz-gelişimin, bu gelişime eşlik eden, başkalarıyla ilişkiler konusundaki arttırılmış kapasiteyle birlikte, varolan durumun kolektif üstünlüğüne direnebilecek en güçlü iki faktör olduğuna inanıyordu. Bireyin, kültürün taşıyıcısı olduğunu söylediğinde asıl vurgulamak istediği de buydu. Jung'cu yaklaşımın tüm çabası, kendi potansiyelinin farkına varması için bireye yardım etmek ve onun daha çok kendisi olmasını kolaylaştırmak üzerinedir. Jung, istatistiklere dayanan "normallik" ya da toplumun beklentilerine uyum sağlamak gibi konularla ilgilenmiyordu. Analiz ettiği birçok hastası, zaten fazlasıyla başarılı ve toplumda yeri olan insanlardı; ama aynı zamanda, bu başarıların neredeyse hiç tatmin edici olma-

* İlkörnek. (Ed.n.)

dığını fark etmişlerdi. Jung, bu tür hastalara hazır bir çözüm önerisinde bulunmuyordu, ama onları, rüyaların ve fantezilerin içsel dünyasını keşfetmeleri için yüreklendiriyordu. İçeride neler olduğunu anlamak için ciddi bir çaba sarf eden birey, ihmal edilen veya üstü örtülen kişisel doğasının yansımalarını böylece tekrar keşfedebilecekti. Bu şekilde, kendi gerçek gelişiminin yolunu bulabilecekti. Jung, bu kişisel gerçeklik arayışına "bireyleşme süreci" adını verdi.

Bireyleşmeyi, başka yerlerde, "cenneti değil, ama bütünleşmeyi ve bütünlüğü hedefleyen, imansız bir tür Hac ziyareti" olarak ifade etmeye çalıştım. Jung'a göre bu ruhsal bir arayıştı; kişinin kendisiyle uzlaşması, kendini kabullenmesi ve olması gereken kişiye olabildiğince yaklaşması için harcanan oldukça ciddi, derin bir arayış çabasıydı. Kendini sorgulama ile dinsel disiplinler tarafından empoze edilen ruhsal uygulamalar arasındaki paralellikler oldukça nettir. Jung'un kendisi oldukça dindar biriydi, ama hem Protestan hem de Katolik teologları şaşırtacak kadar geleneklere karşı bir inancı vardı. Kendi bireysel bakış açısına ancak, büyük acı ve bir keresinde onu ciddi olarak etkilemiş olan derin bir zihin karmaşası yaşama pahasına varabildi.

Jung, İsviçre'de doğup büyüdü. Çocukluğunun büyük bölümü Basel yakınlarında geçti. 11 yaşından itibaren burada okula gitmeye başladı ve daha sonra Basel Üniversitesi'nde tıp eğitimi gördü. Jung'un babası İsviçre Reform Kilisesi'nde rahipti, annesinin ailesinde de altı papaz vardı. Küçük yaştan itibaren Jung, çevresindeki güçlü dini konuşmalar ve alışkanlıklardan etkilendi. Ama, otobiyografisinde belirttiği gibi, çocukluğunda bile, bu etkilenmelerin, kilisenin geleneksel öğretilerine tam uymayan, farklı bir dinin yansımaları ve izleri olduğunun farkındaydı. Bu şüphelerini, babasıyla tartışma girişimleri hep reddedildi. Babası kibar ve

yumuşak huylu biri olmasına rağmen, yücelttiği ve hiçbir alternatifinin olmadığını düşündüğü bu dini inanç sistemini kabul etmiş olmaktan mutluydu. Jung, karşıtlığını dışarı yansıtmamak zorundaydı; ama suçluluk hissi ve ailesinden uzlaşmasına neden olsa da kendi görüşüne sadık kaldı.

Jung, psikiyatri alanındaki kariyerine, 1900 yılında, Zürih'teki Burghölzli Akıl Hastanesi'nde **Eugen Bleuler**'in yanında asistan doktor olarak başladı. Tıp doktoru derecesini alabilmek için bir tez hazırladı ve kelime çağrışımı olarak bilinen bir yöntemi kullanarak hastalarıyla birçok deneysel çalışma gerçekleştirdi. Bu testler yoluyla, Jung, bireylerin daha önce hiç farkında olmadıkları şeylerden, zihinsel doygunlukları sayesinde etkilenebileceklerini tarafsız bir yaklaşımla kanıtlamış oldu. Bu deney, Freud'un bastırma kavramının oluşmasına bir zemin hazırladı. Jung, 1907'de, büyük bir bölümü Freud'un fikirlerinden oluşan, şizofreni üzerine bir kitap yayımladı ve bunu Freud'a yolladı. Dr. Bennet'in de ifade ettiği gibi, ikilinin tanışması bu kitap sayesinde oldu ve ortak çalışmaları 1913'e kadar sürdü.

Jung, her ne kadar Freud'un üzerindeki etkisini inkâr etmemiş olsa da, hep eleştiri yönü ağır basan bir öğrenci olmuştur. Şunu akılda tutmak gerekir ki kendi özel ofisinde çalışan Freud'un, psikozlu hastalarla hiçbir deneyimi olmadı. Buna karşılık, Jung'un, Burghölzli'de çalışırken, temel ilgisi şizofreni hastalarıydı. Bu iki bilim insanının, zihnin farklı modellerini geliştirmiş olmaları hiç şaşırtıcı değildir. Jung, otobiyografisinde, sonradan *Dönüşüm Sembolleri* adını alacak kitabı üzerinde çalışırken, bu kitabı yayınlamanın, Freud ile olan arkadaşlığına mal olacağını yazmıştı. Öyle de oldu Yollarının ayrılması, –Freud/Jung mektuplaşmalarından da anlaşılacağı gibi– acı oldu ve Jung bunun üzerine öyle ciddi bir zihinsel dönüşüm geçirdi ki 'psikoz tehdidi altında' olduğunu bile düşündü.

Çocukken, Jung, kilisenin dogmalarına karşı çıktı ve kendine göre doğru olanı yapmak için uğraş verdi. İleriki yaşlarda, Freud'un dogmalarına karşı çıkması ve kendi psikoloji yorumuna bağlı kalması gerektiğini düşündü. Birinci Dünya Savaşı yılları süresince, Jung, "Bilinçdışıyla Yüzleşme" adını verdiği bir öz-analiz süreciyle meşgul oldu. Bu fırtınalı ve stresli dönemden yenilenmiş bir güç ve ne olursa olsun kendi deneyimine inanmaktan ve elde ettiği idraklerin iç yüzlerini gözlemlemek zorunda olduğu inancıyla çıktı.

Jung'un kendisi de kabul ettiği üzere, kendine özgü bakış açısının temelleri, kendi içine kapandığı yıllarda oluşmuştu. Freud ile yolları ayrıldığında, Jung otuz sekiz yaşındaydı. Orta yaş sürecinin, psikolojik gelişimde bir dönüm noktası olduğunu savunması, bire bir kendi yaşamından yola çıkarak ortaya attığı bir düşüncedir. Bu deneyim nedeniyle, Jung'un psikolojiye olan büyük katkısı, daha çok yetişkin gelişimi alanını içerir. Yetişkin bir kişiliğin oluşmasında, erken çocukluk döneminin büyük öneme sahip olduğunun gayet farkındaydı. Temel sorunları, ailelerinden ayrılma yaşı geldiğinde güçlük çekmek olan gençlerle ilgili incelemeler yaparken, Jung, Freud'un veya Adler'in çizdiği sınırlar çerçevesinde bir analiz süreci öneriyordu. Ama onu gerçekten ilgilendiren vakalar ve önemli katkıda bulunduğu tedaviler, ileri yaş döneminde olan ve yaşamı boş veya anlamsız bulan kişilerindi. Jung, bu tip nevrozu "sıkışıp kalmak" olarak adlandırıyordu, yani kişinin normal gelişim sürecinin engellenmiş olduğunu belirtiyordu. Jung'a göre, insanları analiz etmeyi gerektiren nevrotik semptomlar, tedaviyle yok edilmesi gereken sapkınlar olarak nitelendirilmek yerine; doğru gelişim yolundan sapan önemli göstergeler olarak tanımlanmalıdır. Jung bazen, "Tanrı'ya şükürler olsun ki, nevrotik oldum." diyerek, ruhsal sıkıntı belirtisi olan endişe, depresyon ve diğer

semptomların, pozitif bir acı çeken kişiye değerlerinin ve yaşam şeklinin acilen yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini işaret eden göstergeler olabileceğini işaret edebileceğini ima ederdi. Jung'un bu tür insanlar üzerinde yaptığı çalışmalar, "sıkışıp kalmanın", bireyin gelişimini açmaza sokan, yaşama karşı tek yönlü bir davranış biçiminin sonucu olduğu düşüncesine varmasını sağladı. Dışadönük kişi, dış dünyayla fazla meşkul olurken, içedönük kişi dış dünyayı ihmal etmiş ve ona uyum sağlayamamıştır. Bu analizin amacı, dengeyi yeniden kurmak ve böylece normal bir gelişim sürecini oluşturmaktır.

Jung, zihnin özdenetimci bir yapıya sahip olduğunu düşünüyordu. Hasta, rüya ve fantezi dünyasını keşfederek, bilinçdışına giriş yapabilirdi. Böylece tek yönlü bilinç hareketini düzeltmek ve dengelemek için çaba harcayan bilinçdışı işe yarayabilirdi. Jung'cu yaklaşım, geçmişe yönelik olmaktan çok geleceğe yöneliktir. Bilinçdışıyla bağlantı kurmanın en önemli yöntemi, rüya analizidir. Jung'un rüyalarla ilgili görüşleri, Freud'un bakış açısından oldukça farklıdır. Jung, rüyaların her zaman yasak istekler ifade etmenin dolaylı yolu olduğunu savunan Freud'a karşı çıktı; sembolik dille ifade edildiği için anlaşılması zor olabilen, ama ille de kabul edilmeyenin üstünü örtmesi gerekmeyen rüyaları, bilinçdışından gelen mesajlar olarak değerlendirdi. Genelde, rüyalar, bilincin bakış açısını telafi eder niteliktedir; bireyin gözardı edilen veya anlaşılmayan yönlerinin dışa vurumu... Bazı özellikle etkili rüyalar, bireyin geçmişiyle ilgili olarak açıklanamayacak, ama kişisel düzenin dışında bir kaynaktan çıkmış veriler görünümünde, çok büyük önem arz eden görüntü ve fikirleri kapsar. Böyle rüyalar, dünyanın farklı kültürlerindeki mitler ve masallarda yer alan "arketip" imgeleri dile getirmektedir. Bu fenomen, Jung'u 'kolektif bilinçdışı' olarak

adlandırdığı, bireysel akıldan daha derin bir akıl düzeyini öne sürmeye sevk etti.

Otobiyografisinde de yazdığı gibi, Jung, daha ergenlik döneminde iken okuduğu **Kant** ve **Schopenhauer**'dan oldukça etkilenmişti. Zaman ve mekânın, gerçekliğe zorla yüklenmiş, ama onu tam olarak yansıtmayan, insana özgü kategoriler olduğuna inanıyordu. Aynı şey, "fiziksel" ve "zihinsel" kategoriler için de geçerli olabilirdi. Jung'un çalışma arkadaşlarından biri, ünlü fizikçi **Wolfgang Pauli** idi. Jung, bir fizikçinin maddeyi incelemesiyle bir psikoloğun zihni incelemesinin, aslında aynı gerçekliğe yaklaşmanın değişik biçimleri olduğuna inanıyordu. Belki de zihin ve beden, yapay birer bölümdü; farklı bakış şekilleriyle algılanan tek bir gerçekliğin farklı görünümleri... Jung'un, tüm varoluşun mutlak birliğine olan inancı, düşüncesinin önemli bir belirleyicisidir.

Temelde fikirleri kabul edilse de edilmese de, Jung'un zihin üzerine yaptığı çalışmaların önemi yadsınamaz. İnsan doğasının ruhsal yönlerine yaptığı vurgu, Freud'un fiziksel olan üzerindeki ısrarıyla lüzumlu bir zıtlık sunmaktadır. Jung'un bir amaç olarak öz-farkındalığın önemini doğrulaması ve insanoğlunun elde edebileceği en yüce başarıların her zaman bireysel olduğu sarsılmaz inancı, devleti birey pahasına yücelten sosyal ve siyasal sistemlere karşı meydan okumak olarak karşımıza çıkar. Dr. Bennet'in kitabı, Jung'un düşüncesini daha geniş bir okuyucu kitlesine sunarak değerli bir hizmet sağlamayı sürdürecektir.

BİRİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

C. G. Jung'un psikoloji ve psikiyatriye olan katkıları, yaklaşık 60 yıllık bir süre içinde gayet düzenli bir seyirde ortaya çıktı. Bu süre, ilk çalışmasını yayınladığı 1902'den, öldüğü yıl olan 1961'e kadar olan zamanı kapsar. Kendine özgü bir zihin yapısı vardı ve kitapları yayınladıkları ilk andan itibaren oldukça ilgi gördü. Ona duyulan bu özel ilginin nedeni, çoğu insanda ortak olan bir sorunla ilgileniyor olmasından kaynaklanıyordu: Bireyin diğer kişilere karşı her gün adapte sürecinden geçiyor olması. İnsanlar arasındaki bu doğal ve sağlıklı ilişki, göründüğü kadar basit değildi. Kafası alt üst olmuş hastalarda, genelde başkalarıyla iletişim kuramama kişisel özelliklere ilaveten ortak bileşenleri olduğunu gördü.

Çalışmalarında ilerleme kaydettikçe Jung, beden gibi zihnin, kişisel özelliklere ilaveten ortak bileşenleri olduğunu gördü. Jung'tan aktarmak gerekirse, "Bu bileşenler yalnızca bireye değil, aynı zamanda, hem çok sayıda insan ve topluma hem de genel anlamda insanlığa özgü niteliktedir."[1] Bu ifade, alanında yeni bir çığır açtı ve birçok tartışmaya zemin hazırladı. Elbette oldukça cesur bir hipotezdi, ama Jung şunu biliyordu ki bazı hipotezler olmadan bilginin ilerlemesi mümkün değildi ve bu yüzden öne sürdüğü her teoriyi hastalarının tedavisi sırasında karşılaştığı sorunları açıklar-

ken ampirik olarak uygulamadan önce kanıtlamaya kalkışmadı. Temel kaygısı, bilinçli zihnin işlevi hakkında elinden geldiği kadar her şeyi ortaya çıkarmak ve bundan hareketle zihnin sadece sonuç çıkarmak suretiyle tanıdığımız kısmı olan bilinçdışı hakkında bir şeyler öğrenmekti.

Jung'a göre, psikiyatrik hastalığın semptomları, normal işlevin yerine gelmediğini gösteren bazı basit işaretlerdi. Böylelikle, kişilikte ortaya çıkan sağlıksız unsurlardan ziyade sağlıklı unsurlarla ilgiliydi. Semptomlar, her ne kadar sıkıntı yaratsa da, zihnin doğru ve normal çalışmasını onarmaya, tedavi etmeye çalışan doğal girişimlerdir. Ama normal, yani ortalama performans neydi? İşte sorun da buradaydı. Zihinsel hastalık ve sağlık durumunu gösteren pek çok belirtinin ve semptomun arasında, Jung, önyargılı hiçbir fikre yer vermeden, kendine bazı çapraşıklıkları anlamayı ve muhtemelen ortadan kaldırmayı görev edindi. Daha sonra öğrendi ki, hastanın kişisel yetersizliğiyle mücadele etmenin yanı sıra, bir iktisadi bunalım veya savaş sırasında meydana gelip salgın hastalık gibi bütün bir ulusu etkileyen daha genel rahatsızlıkları hesaba katmak gerekli olabilirdi. Başka bir deyişle, Jung, hastasını izole edilmiş bir birey olarak değil, aksine topluluk içinde bir birey olarak görüyordu.

Jung, 20. yüzyılın başlarında, zihin üzerine daha fazla şey öğrenmek için araştırma yapan az sayıdaki doktorlardan biriydi. Ruhbilim, psişik araştırmalar ve benzer konularla ilgili çok fazla şey yazılıp çizilmişti. Yine de yeterli yetkinliğe sahip bilgiler yoktu. Birinci elden bilgiye ulaşmanın tek yolu, zihinsel hastalıkları, ne anlama geldiklerini, nedenlerini ve tedavisini öğrenmekten geçiyordu. İsviçre, Fransa ve Almanya'da birçok akıl hastasını iyileştirebilmek için pek çok yapılmıştı, daha çok iyi yaşam koşulları ve iyi bakım kc sunda. Yine de zihnin kendisini anlamak adına bir arpa b

yol gidildi. Doktorlar, kurumlaşmış bir uygulamanın ötesinde; "kafayı yemiş" olanlar için yapılacak fazla bir şey olmadığına inanmışlardı. Böyle bir *'laissez-faire*'* tutumu, Jung'a pek cazip gelmiyordu, çünkü o korkular, yanlış ifadeler, yaşamı yanlış anlamalar olarak tanımladığı "zihnin istenmeyenlerini" anlamak istiyordu. Böyle bir zihin, hem şahsi hem de ailevi mutsuzluğa ve birçok yaşamın mahvolmasına da neden olabilirdi.

19. yüzyılda adları pek duyulmamış olan psikoloji, fizyoloji ve farmakoloji, şimdi zihinsel hastalıkların tedavisinde bir araya gelmişti. Zihin üzerine yapılan çalışmalar ciddiye alındığından bu yana, psikolojinin konusu iyice genişledi ve etkisi yayılmaya başladı, böylece bugün herkes öyle veya böyle psikolojiyle ilgileniyor. Bir konuşma sırasında, bir gazete yazısında, genel literatürde yer alabiliyor. Hiç çaba sarf etmeden, artık *dışadönük, içedönük* veya *kompleks* kelimelerini kaptık. Ne var ki Jung bu terimleri açıklayana kadar, bunlar psikoloji dünyasında da bilmiyordu. Bu terimler, sokaktaki adamın, bilgisini sanki doğuştan gelen bir özelliği gibi hiç düşünmeden varsaydığı insan doğasının özelliklerini tanımlar.

Tıp bilgisine ek olarak, Jung bir klasik çağ bilgini –Latin ve Yunan dilini en az ana dili kadar kolay okuyabiliyordu– ve usta bir dilbilimciydi. Bu alanlardaki yetenekleri, Jung'un kendisi için çok önemli değildi. Yalın zevklere sahipti, doğal bir tarzı ve ölçülü bir espri anlayışı vardı. İnsanların söylemek istediklerine karşı samimi bir ilgisi ve merakı vardı – eğer söyleyecek bir şeyleri varsa ve sırf ünlü olduğu için onu görmeye gelmemişlerse. Pohpohlanmaktan veya reklamının yapılmasından hoşnut olmazdı.

* *'Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler!'* Adam Smith. Liberal felsefede devletin serbest piyasaya karışmaması. (Ed.n.)

Kimse, Jung'u popüler bir yazar olarak görmezdi ve bazı kitapları çok zor satardı. Başka türlüsü mümkün değildi zaten. Doğa, kendini bizim beklentilerimize göre sunamaz ki. Jung, kesin sonuçlar belirtmekten ve dogmatik telaffuzlardan kaçınırdı ve hatları belirgin olan, ölçülerin tam oturduğu bir sistem kurmaya yanaşmadı. İnsan zihninin karmaşıklığını ve düzensizliğini bilen biri olarak, öncü bakışını korudu ve direktifler vermekten de uzak durdu; fikirlerinin genel bir doğruluğa sahip olduğunu iddia etmedi. Fikirlerini her zaman gözden geçirmeye açık olurken, eğer iyi bir nedeni varsa, bir hükme de varıyor, ama bunu uzun bir zamana yayarak yapıyordu, hiç acele karar vermiyordu. Sonuç olarak bir fikre varırken, değerlendirmesini dikkatli temeller üstüne kurup kendine güvenerek çalışmasını tamamlıyordu. Çoğu zaman –tüm büyük düşünürlerin başına geldiği gibi– fikirleri yanlış anlaşıldı ve yaşamı başka bir açıdan görmeyi reddeden veya buna direnen birçok eleştireni oldu. Bu, Jung'un modern psikoloji düşüncesinin önemli başlıkları hakkında aslında ne dediğini öğrenmemizi daha da gerekli kılar.

SUNUŞ

Jung, psikoloji ve psikiyatri alanlarında tüm dünyaca bilinen bir isimdi. Tıp eğitimi alan Jung, zihinsel hastalıkların farklı biçimlerinin, özel bir psikolojisi olan kendilerinde varlıklar olmadıklarını gördü. Bu hastalıklar, normal çalışması gereken bir zihnin bozukluklarından ileri geliyordu. Zihinsel hastalıkların tedavisini bu bakış açısıyla ele aldı.

Jung'un çalışması, tıp öğrencileri için özel bir ilgi kaynağı oldu. Ayrıca sosyolojik, teolojik ve genel anlamda edebiyat alanındaki fikirleri de etkiledi, çünkü onun bu incelemeleri birçok yöne doğru genişleme potansiyeline sahipti.

Jung'un etki alanının yayılacağının beklentisiyle, Analitik Psikolojinin temel özellikleri burada genişletilerek gösterilmektedir.

E. A. B, 1966

TEŞEKKÜR

Yazar ve yayıncı, aşağıdaki kişi ve kurumlara, basılı eserden alıntı yapılmasına izin verdiği için teşekkür eder. *C. G. Jung'un Toplu Eserleri*; C. G. Jung tarafından yazılan *Psikolojik Tipler* ve *Analitik Psikoloji Üzerine Yazılar;* Erich Neuman'ın *Bilincin Tarihi ve Kökenleri* adlı eserlerden yapılan alıntılar için Routledge & Kegan Paul Limited'e; C. G. Jung'un *İnsan ve Sembolleri*'inden yapılan alıntılar için Aldus Kitapları Limited'e; Dr. E. Bennet tarafından kaleme alınan *C. G. Jung*'dan yapılan alıntılar için Barrie & Rockliff'e; C. G. Jung'un yazdığı *Anılar, Rüyalar, Düşünceler*'den yapılan alıntılar için Sons & Company Limited'e...

KULLANILAN KISALTMALAR

C.W. (The Collected Works of C. G. Jung)
C. G. Jung'un Toplu Eserleri, Londra, Routledge & Kegan Paul

M.D.R. (Memories, Dreams, Reflections)
Anılar, Rüyalar ve Düşünceler, C. G. Jung. Londra. Collins ve Routledge & Kegan Paul. 1963.

M.S. (Man and His Symbols)
İnsan ve Semboller, C. G. Jung; M-L. von Franz; J. L. Henderson; Jolande Jacobi; Aniela Jaffé. Londra. Aldus Kitapları. 1964.

Types (Psychological Types)
Psikolojik Tipler, C. G. Jung. Londra. Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Limited. 1933.

C. G. J. *C. G. Jung*, E. A. Bennet. Londra. Barrie & Rockliff. 1961.

1. JUNG'UN KARİYERİNDEKİ DÖNEMLER

Basel Üniversitesi

1875 yılında doğan Jung, tüm hayatı boyunca İsviçre'de yaşadı. Protestan bir rahip olan babası, Schaffhausen yakınlarında, Rhine Fall'daki bir kiliseye bağlı olarak çalışıyordu. Aile daha sonra Basel'e taşınarak, Carl Gustav'ın okuduğu süre boyunca, 1895'e kadar burada kaldı. Jung, daha sonra Basel Üniversitesi'nde tıp öğrencisi oldu. Final sınavları yaklaştıkça, artık o da bir alanda uzmanlaşmak istiyordu, ama herhangi bir karara varmadan önce tüm olasılıkları gözden geçirmeliydi. Cerrahlığa ilgisi vardı, ama bu pratikte iyi bir seçim olmazdı; çünkü mezun olduktan sonra araştırma masraflarını karşılamak için yalnızca babasının bütçesi yeterli olmayacaktı. Jung, para kazanmak için en kısa zamanda bir gelir sahibi olmalıydı ve öyle görünüyordu ki, bir hastanede memurluk yapmak, tıp alanındaki kariyerinde attığı ilk adım olacaktı. Ancak, durum farklı bir yönde gelişti. Çok sıradan bir olay, ona hiç beklemediği bir yönde rehberlik etti.

Henüz öğrenciyken, bazı akrabalarının çocukları, onu, sırf eğlenmek amacıyla düzenledikleri ruh çağırma seansına davet etmişlerdi. Gruptan biri, on beş yaşında bir kızdı; tran-

sa girdikten sonra, ana dili olan İsviçre Almanca'sı yerine, harfi harfine Almanca konuşmaya başlamıştı. Genelde utangaç ve çekingen bir yapıya sahip olan bu kız, birden kendine güveni olan, olgun bir havaya bürünmüştü. Jung, şaşkınlık içerisindeydi. Kızı gayet iyi tanıyordu, ama onun bu özelliğini daha önce hiç fark etmemişti. Arkadaşları, kızın konuşmasına ve tavırlarına pek şaşırmadılar, hatta hiç meraklanmadılar bile. Tüm bunları bir oyun olarak kabul etmişlerdi. Ama Jung öyle değildi, olayı hayretle izliyordu. Oldukça kendine özgü bir hal olan bu trans durumu, aklı başında on beş yaşındaki bir kızı nasıl bu kadar etkisi altına alabilirdi? Henüz on beş yaşında olan bu kız, birden eğitimli, olgun bir kadın gibi davranmaya ve konuşmaya başlamıştı. Jung, daha önce benzerini görmediği bu ilginç olayın altında yatan nedeni anlamak istiyordu. Ailesi ve diğerleri, kızın onu hayli etkilediğini düşünüyorlardı; o ise bu olayın nasıl olduğunu sistematik olarak öğrenmenin en iyi yolunun, seansları ayrıntılı bir şekilde yazmak olduğuna karar verdi. Her transtan sonra, uyanma aşamasında kızın kişiliği ve tavırlarındaki değişimleri not edecekti. Bu kayıt, kariyerinin bu aşamasında hiç anlayamadığı birtakım psikolojik sorunlar yumağının oluşmasına neden oldu. Kızın tavırlarını açıklayabilecek bazı bilgileri araştırırken, Jung, boşuna da olsa geniş spiritüalizm yazınını inceledi. Üniversitedeki hocaları, kızın acayip tavırlarına hiçbir ilgi göstermedikleri gibi Jung'un böyle bir konuyla boşu boşuna uğraştığını düşündüler. Jung, kimseye kulak asmayarak, epilepsi, histeri ve nevrasteniden oluşan "psikopatik aşağılık duygusu" ile ilgili okumalarına devam etti. Uyurgezerlik ve patolojik yalanlar gibi bilincin az rastlanır safhaları hakkında makaleler buldu. Bu makalelerin bazıları oldukça işine yarıyordu ve onları çalışmasında kullandı; kızın içinde bulunduğu durumlara dair notlarını da kullana-

rak, bitirme tezinin dayanağını oluşturdu. Bu tez, 1902 yılında yayımlandı ve Jung'un *Toplu Eserleri*'nin İngilizce baskısında "*Sözde Gizemli Fenomenlerin Psikolojisi ve Patolojisi Üstüne*"[2] başlığıyla yer aldı.

Jung, son sınıf öğrencisi olarak rutin ve çoğunlukla da yavan psikiyatri konferanslarına katıldı. Akıl hastanesine yaptığı ziyaretler sırasında, deliliğin sıradan biçimlerinden mustarip bazı hastalarla karşılaşma olanağı buldu. Jung, o dönemde psikiyatrinin "hor görüldüğünü" yazar: "Kimsenin psikiyatri hakkında fazla bir şey bilmediği açıktı ve insanı bir bütün olarak gören ve genel tablodaki patolojik değişimlerini de göz önünde bulunduran bir psikolojiden söz etmek mümkün değildi. Hastane yöneticisi, hastalarıyla aynı enstitüye hapsedilmişti; enstitünün dış dünyayla hiçbir bağlantısı yoktu; şehrin varoşlarında, izole olmuş bir yerdeydi ve sanki cüzamlı hastaların tutulduğu eski bir timarhaneyi andırıyordu. Kimse, geçerken bakışlarını o yöne çevirmek istemezdi. Doktorlar sokaktaki adamdan daha fazla bilgiye sahip değildi ve bu nedenle işlerine duygularını da katıyorlardı. Zihinsel hastalık, onlar için çözümü olmayan, umutsuz bir vakaydı ve psikiyatrinin üstüne bir gölge gibi düşmüştü. O günlerde, bir psikiyatrist, garip bir figür olarak algılanırdı..."[3]

Richard von Krafft-Ebing, Basel'deki tıp öğrencilerine yönelik bir psikiyatri ders kitabının yazarıydı. Jung, finallerine hazırlanırken, son ana kadar bu kitabı okumadı. Psikiyatriye ilgi duymuyordu. Dolayısıyla onun karşıtı veya destekçisi değildi. Psikiyatrinin henüz tamamlanmamış bir gelişiminin olduğunu ve tüm ders kitaplarının, onları yazan kişilerin görüşünü yansıttığını okuduğunda çok şaşırmıştı. Yazarın bu çalışması, tıp ve cerrahi ders kitaplarının aksine objektif bir bakış açısına sahipti. Ayrıca Jung, daha önce "kişilik

bozuklukları" ifadesini hiç duymamıştı. Bu yeni bir düşünce dünyasıydı, doğal olarak, hipnoza giren kızın tavırlarıyla ilgili kareler yeniden gözünde canlandı. Kayıtsızlığını üstünden atarak konuyla esaslı bir şekilde ilgilenmeye başladı. Jung, Krafft-Ebing'in yazdıklarının onu "muazzam bir şekilde etkilediğini" belirtiyordu: " Birden sezgisel bir anlayış hasıl oldu bana. O zamanlar buna net bir isim koymam mümkün değildi, ama daha sonra önemli bir noktaya parmak bastığımı fark ettim. Ve anında psikiyatrist olmaya karar verdim... O an, tıp psikoloğu olmamı sağlayacak kariyerimin gerçek başlangıç noktası oldu."[4]

Bu, ani verilmiş bir karar olmasına karşın, Jung'un zihnindeki bazı yanıtlanmamış soruların ulaştığı bir doruk noktası oldu. Hatta bu soruların bir kısmı, çocukluğundaki sorulara dek uzanıyordu. Bu ilk anıları arasında göze çarpan, hiç unutamadığı bazı rüyaları vardı. O zamanlar bu rüyalar onun için sorgulanamaz nitelikteydi; ama daha sonra aklına onlarla ilgili bazı sorular takıldı: Böyle bir rüya ne anlama gelebilirdi? Bir anlamı var mıydı? Ailesi, Basel'e taşınmadan önce kasabada yaşıyordu ve Jung, kasaba insanlarına özgü birçok ilginç hikâye ve olay duymuştu. Bir de, anlatılan bu olaylar ile hipnozdaki kızın davranışlarını, aralarında gözle görülür bir benzerlik olmamasına karşın, aynı kategoriye koyuyordu. Karfft-Ebing'in makalelerini zihninde tarttığı zaman, psikiyatrinin, böyle belirsiz olayların en azından bazılarının ipuçlarını verebilecek bir anahtar olduğunu hissetti.

Final sınavlarından geçtikten sonra, Jung, başka bir üniversitede görev yapan bir profesörün davetiyle asistanlık teklifi aldı. Bu, ona yapılmış bir övgüydü ve diğer öğrenciler bu durumu oldukça kıskandı. O, öğrencilerin şaşkın bakışları karşısında, hocasına hiç beklemediği bir cevap verdi ve teklifi reddederek kariyerini psikiyatri üstüne yapmaya ka-

rar verdiğini açıkladı. Bu karar onun son kararıydı; bir daha geriye bakmadı ve kararından da hiçbir zaman pişmanlık duymadı.

Jung psikiyatrideki kariyerine, Aralık 1900'de Burghölzli'de asistan olarak başladı. Burası, Zürih'teki bir üniversite eğitim hastanesiydi ve Jung, burada, Avrupa psikiyatrisinde önemli bir rolü olan Profesör **Eugen Bleuler**'in yanında çalıştı. Çalışma prensipleri, araştırma bazlıydı ve Jung, zihinsel hastalıkların en sık rastlanan bir biçimi olan "zamansız bunama" -bugünkü adıyla şizofreni- üstüne, hocasının da denetimi altında sıkı bir çalışma başlattı. Kesme tekniğini, mikroskobik inceleme yapmayı, ölmüş şizofrenik kişilerin beyin dokularının bölümlerini incelemeyi öğrendi; çünkü, beyindeki bazı bozukluklar ona aradığı ipucunu verebilirdi. Bu yeni ve büyüleyici işine büyük bir zevkle sarılmıştı. Ancak umutları gerçekleşmedi; sayısız örnek üstünde çalışmasına karşın, şizofreninin anlamına veya çıkış noktasına dair elle tutulur bir veri bulamadı.

Kelime Çağrışım Deneyleri

Jung, şizofren hastalar üzerinde çalışırken, aynı zamanda yeni bir araştırma daha başlattı: Kelime Çağrışım Testleri. Psikolojide adını sıkça duyduğumuz bu test, zekânın farklı tiplerini ortaya çıkarmak için, **Charles Darwin**'in kuzeni **Sir Francis Galton** tarafından kullanılmıştı. Uygulaması oldukça basitti: Test yapılan kişiye (denek), yüksek sesle bir dizi kelime söylenir ve söylendiği anda aklına gelen ilk kelimeyi hemen belirtmesi istenir; yanıtlar bu şekilde sağlanır. Gözlemci, bir kronometre yardımıyla tepki süresini not alır; bu süre, deneğin bir yanıt verene kadar geçirdiği saniyelerdir. Alınan bu süre notları, bir tabloya işaretlenir. Genelde bir lis-

tede yaklaşık 100 kelime bulunur. Galton, tepki süresini tam olarak ölçerken tüm detayları not alıyordu, hatta bir saniye içindeki saliseleri bile. Tüm bunlar, testin uygulamasını oldukça karmaşık kılıyordu. Ne yazık ki, test sonucu elde edilen bilgi birikimi, zekânın derecesini hesaplamada ya hiç değer taşımıyordu ya da çok az katkıda bulunuyordu.

Jung, bu testin uygulama aşamasında, basit, ama önemli bir değişiklik yaptı: Geciken bir tepki söz konusu olduğunda, kişiye, neden bu kelime sırasında geciktiğini soracaktı. Ancak, bu uygulama sırasında hiçbir gecikme not alınamadı ve planladığı gibi bir gözlem gerçekleşmedi. Tepkinin geç gelmesi için bir neden olmalıydı; özel sorularla veya kimi detaylarla bu ortaya çıkarılabilirdi. Bir keresinde, *at* kelimesinin ardından bir dakikadan fazla bir süre yanıt gelmedi. Kısa bir sorgulamanın ardından, kaçan bir at, kaza ve yaşanan heyecan vb. ile ilgili duygusal bir öykü olduğu ortaya çıktı. Hasta bu yaşadıklarını tamamen unutmuştu.

Artık şu kesindi ki kişinin duyguları uygulama sırasında verilen yanıtları etkiliyordu. Dolayısıyla, saklı (bilinçdışı) duyguya işaret ettiği için bu test yararlıydı. Zihinsel özellikleri belirlemek –zihinsel çağrışım çalışması– gibi tek bir amacı olan bu test, fark edilmemiş duyguların oluşturduğu etkiyi su yüzüne çıkararak bir başka konuyu daha ele almış oldu. Galton ve benzer araştırmacılar, uzun süredir, binlerce insan üzerinde bu tekniği kullanmışlardı; ama o zamana dek geciken bir tepkinin arkasında yatan duyguyla hiç ilgilenmemişlerdi. Ayrıca geciken bir yanıtı da, davranış bozukluğu olarak tanımlamışlardı.

Grafikler, Jung tarafından çiziliyordu ve belirli bir kelimeye eşlik eden duygu ile tepki süresi arasındaki ilişkiyi gösteriyordu. Bu sonuçlar, iki belirgin veriyi ortaya çıkardı: Öncelikle, duygu açığa çıkıyordu ve ikinci olarak da, geciken tepki

otomatik ve tanınmamış bir sürece karşılık olarak oluşuyordu. Tutulan kayıtlardan bir tanıya varmak veya önemini hesaplamak için çok erkendi. Şüphesiz, kişinin bilinçli niyetinden farklı işleyen ve bilinmeyen gecikmiş tepki, daha fazla gözlem gerektiriyordu.

Kompleks Oluşumu

O dönemde Zürih'te ve başka yerlerde, psikoloji ve psikiyatrik çalışmaların türevleriyle ilgili çalışmalar, bilince yoğunlaşıyordu. Kelime çağrışım testiyle ilgili psikoloji alanında oldukça basit denilebilecek araştırmalar yürütülüyordu. Yine de Jung, konuyla ilgili olarak, bilinçten ve istem gücünün etkisinden daha fazlası olduğu kanısındaydı. Daha sonra *kompleks* olarak kısaltılan, *duygu-tonu kompleksi* kavramını ortaya attı. Bu kavram, bilinçdışında yer alan bir grup düşünceye karşılık geliyordu ve geciken bir tepki süresi sayesinde, garip, belki acı veren hisler bütününü temsil ediyordu. Sayısız test, duygusal etkenler ve bireysel nitelikler gibi etkileşimli özelliklerle birlikte, bu sonucu ve kompleksi doğruladı. Bu sistem, Jung'un düşünce biçiminin merkez noktası haline geldi. Şimdi *Analitik Psikoloji* diye adlandırılan bu öğreti, o zamanlar *Kompleks Psikoloji* (kompleksin psikolojisi) olarak biliniyordu. Jung'un *kompleks* terimi, daha sonra, tüm psikoloji "ekolleri" tarafından benimsendi. Bunların arasında Freud'çu (Psikanaliz) ve Adler'ci (Bireysel Psikoloji) yaklaşımlar da vardı. Bu terim, konuşma diline de girince, *Kısaltılmış Oxford İngilizce Sözlüğü*'nde de yerini aldı. Karşılığında şöyle yazıyordu: "Jung'un ortaya koyduğu, belirli bir konuyla ilintili bir grup düşünceye karşılık gelen terim."

Kelime çağrışım testinin basitliği düşünülürse, Jung, ne yapmaları gerektiğini anlayan hastaların birçok kelimeye

anında, hızla yanıt verirken daha sonra beklenmedik şekilde bazı kelimelerde gecikme olmasına şaşırıyordu. Neden kişi, duraksamasının farkında olmuyordu? Jung, buna yanıt olarak, o kelimenin bir *komplekse* "takılmış" olduğunu ileri sürdü. Kompleksin bileşenleri bütünüyle ya da nispeten bilinçdışı olmasına karşın; kişi, bunun bir kereliğine farkına varmış olabilirdi. İşte bu gerekçeyle, kompleksin bir mekânda veya duygusal ortamda etkin olduğu ortaya çıktı. Örneğin, sınav anında bir aday, daha önceden bildiği bir soruya o anda cevap veremeyebilir. Bunun nedeni, kişisel bilinçdışı içindeki birçok düşüncenin, diğerlerine göre daha bilinçdışı olmasıdır. Başka durumlarda ve duygusal ortamlarda gayet bilinçli olabilirler. Talihsiz aday, sınavı terk ettikten sonra arkadaşlarıyla birlikteyken, duygusal ortam daha farklı olduğu için, sorunun cevabını bir kerede hatırlayabilir. Birçok düşünce aslında daha bilinçdışıdır ve geçici duygusal ortamlara aldırmadan bilinçdışı kalmaya devam eder.

Jung, komplekslerin oluşumu ile sinir çöküntüsünde görüldüğü gibi kişilik parçalanması veya kısmi kişilik bozukluğu arasında bir benzerlik saptadı. Başka bir deyişle, kompleks, ayrı bir kişilik olarak ortaya çıkar; kendi kendine işler ve çoğunlukla bilinç isteklerimizle taban tabana zıt bir yöndedir. Genelde, bilinçdışı zihin faaliyeti hakkında pek az şey bilenler, kompleksin hasta tarafından yaratıldığı veya "uydurulduğu" düşüncesini savunur. Hasta sapkın bir nedenle bunu ortaya atmıştır; zaten mantıklı davransaydı kompleks de varolmazdı. Bu önyargının aksine, Jung şöyle der: "Komplekslerin, önemli ölçüde özerkliğe sahip olduğu, 'hayali' olduğu düşünülen acıların da, meşruları kadar acı verdiği hastalık korkusunun, hastanın kendisi, doktoru ve toplum geneli tek bir ağızdan bunun 'hayal ürünü' olduğunu iddia etse bile en ufak bir yok olma eğilimi göstermediği kesinlikle ortaya çıkmıştır."[5]

Normalde aklı başında bir kişinin, sağduyuya –kendininki de dahil– aykırı olarak, ortada hiçbir kanıt yokken mantıkdışı korku ya da zorlamaların esaretinde olması çevresindekiler için şüphesiz rahatsız edicidir. Bu, tıpkı daha önce de var olduğu gibi bugün de yaşanmaktadır ve nevrozlu hastalar somut bir müdahalede bulunabilecekleri "belli bir şey"i örneğin kırık bacak gibi, 'kesin tanılı' bir yanıt bulmayı tercih ederler.

Kelime çağrışım testi, basitliğinden dolayı büyük ilgi uyandırdı. Bu test, kişinin belirli bir duruma verdiği tepkinin nicel ve niteliksel değerlendirmesini düzgün olarak yaptığı için bir avantaj da sağlıyordu. Bunun bir nedeni de testin, diyaloğun psikolojik yönünü oluşturmasıydı. Uyarıcı bir kelime kullanıldığı zaman, bu yalnız başına bir kelime olmaktan çıkar; yoğunlaşmış bir eyleme dönüşür, sanki kişi belirli bir durumun içine girmiş ve ona tepki veriyormuş gibi. Soru ve yanıt, genelde bir diyalogda birbirini tamamlayan unsurlardır. Oysa, kelime çağrışım testinde durumun daha farklı olması beklenir: Kişi, izole edilmiş, dolayısıyla kendi gerçekliğinin de ötesinde, ne olduğunu bilmediği bir uyarıcı kelimeyle karşı karşıyadır. İşte bu nedenle, yanıtın *tek* kelime olması gerektiği fikrini üzerinden atmadığı sürece kendisinden bekleneni cümle ile yanıtlayamaz.

Jung ve arkadaşlarının ana ilgisi olan tepki bozuklukları, gözleme dayandırıldı. Gerçeklerin ortaya çıkıp çizelgeye işlendiği görüldü, böyle bir şey normal bir görüşmede olmazdı, çünkü bu testte yanıtlar, kişinin ağzından spontane olarak çıkıyordu. Herhangi bir gecikme olduğu zaman, bu gözlemleniyor ve nedenini keşfetmek için bir araştırma sürecine giriliyordu.

Benzer bir iletişim durumu iki kişi arasındaki bir tartışmada da gözlemlenebilir; konuşmanın sonlarına gelindiğin-

de konudan sapma eğilimleri görülür ve asıl amaç özelliğini kaybeder. Bunun nedeni, kişilerden birinde veya her ikisinde birden etkin komplekslerin köpürmesidir. Unutulan veya inkâr edilen sözler ve karşılıklar, nedense gecikmeli olarak daha sonradan gelir.

Kompleks kelimesi, hem Almanca'da hem İngilizce'de psikolojideki anlamıyla günlük dilde de kullanılmaktadır. Jung, "Bugünlerde herkes, insanların 'kompleksleri olduğunu' biliyor." diye yazmıştır. "Ancak, teorik olarak daha önemli olmasına rağmen, farkına varmadıkları şey, 'komplekslerin *bize sahip olduğu*' dur... Kompleks fenomenolojisinin en ciddi formülü bile, onların özerkliklerinin etkileyici gerçekliğine cevap veremez. Onların doğasına -hatta biyolojilerine- girildikçe, karakterlerinin *paramparça ruhlar* özelliği daha iyi görülür."[6] Yani, kompleks kendi kendine hareket eden ruhtan (zihinden) "bağımsız" veya ayrı bir parçası gibidir. Ruhun, duygusal karmaşa nedeniyle ayrıksı olabileceğini bilmek önemlidir. Yani zihnin bir tarafı bağımsız bir şekilde ve bilincin genel akışından ayrı işler. Daha da önemlisi, duygusal sarsıntının doğasını keşfetmek gerekir, böylece bunun nedenleri, bilinçli ve anlaşılır hale getirilebilir. Bu türden ayrılık, zihnin sürekli olarak bozuk olduğu "kişilik bölünmesi" ile aynı şey değildir.

Komplekslerle düzenli olarak rüyalarımızda karşılaştığımız su götürmez bir gerçektir. Tekrar ve tekrar, genelde bir adı olmayan ve tanımlanması güç insan figürleri rüyamıza girer. Bu, bir kompleksin kişileştirilmesidir. Bastırma gücüne sahip bilincin uyuması kişileştirilmelerin ortaya çıkmasını mümkün kılar. Bunun hoşa giden ya da gitmeyen pek çok farklı türü vardır. Çoğu zaman rüya bitmesine hayıflanır ve uyandığımız yaşamı kabul etmek istemeyiz; sonra da gerçek hayatta "rüya görmememiz" gerektiğini düşünürüz. Kolaylıkla rüyalarımızdan sorumlu değilmiş gibi düşünebiliriz!

Kompleksler aynı zamanda ses formunda psikozun çeşitli biçimlerinde de (şiddetli zihinsel hastalıklar) gözlemlenebilir. Burada kompleks duyulabilir hale gelir. Aynı şekilde, halüsinasyonlarda (gerçekle uyuşmayan algılar) kompleks görülebilir biçime gelir.

Jung, hastaları öncelikle tanımak gerektiğine inanırdı ve zamanının çoğunu, koğuşlarında onlarla konuşarak geçirirdi. Hastalıklarına neyin neden olduğunu bulmaya çalışırdı. Her acı çeken kişiye şizofreni teşhisi konulması anlamsızdı. Jung, bir kişinin neden özellikle o yönde hasta olduğunu öğrenmek isterdi. Her bir hasta, ayrı bir birey olarak incelenmeliydi. Organizmanın her bölümünün, hastalıkta bir rol oynadığına inanırdı; dolayısıyla hastanın, en az zihni kadar bedeni de incelemeye alınmalıydı. Kısa süre sonra, Jung, duygunun etkisinin, psikolojik olduğu gibi; fizyolojik olarak da kanıtlanabileceğini gösterdi. (Tarihte bunu yapan ilk klinikçilerden biridir.) Kelime çağrışım testindeki her uyarıcı kelimeye verilen yanıtı kaydederken, aynı anda nefes , nabız ve psiko-galvanometre ölçümünün kaydı da ayrıca tutuluyordu. Psiko-galvanometre duygusal değişimlere bağlı olarak, derinin elektriksel iletkenliğindeki nicel farklılıkları çizimle kaydediyordu. Kişi her iki elindeki elektrotlarla galvanometreye bağlanırken, yanıtlar da galvanik olarak doğrulanıyordu. Uyarıcı kelime, bir komplekse her çarpışında, kayıtların uyumlu etkiler verdiği gözlendi: Tepki anı uzuyor, nefes alıp verişi hızlanıyor, nabız yükseliyor ve psiko-galvanometrenin göstergesi değişiyordu. Bu sonuçlar, bugün bizi pek şaşırtmaz; çünkü psikomatik göstergelerin doğasına artık alışığız. Oysa bu yenilik 1900'lü yılların başında, çok farklı bir durum olarak algılandı. Duyguların ve bilinçdışının psikolojik ve fizyolojik etkileri pek fark edilmiyordu. Jung bedenle zihnin hiçbir şekilde ayrı organizmalar olmadığı gerçeğini gözlem-

leyip kullanarak ve filozof Descartes'in (1596-1650) öne sürdüğü, o zamandan beri birçoklarının da inandığının aksine bedenle zihnin birbirinden bağımsız hareket etmediğini göstererek zamanının ötesinde olduğunu kanıtlamıştır.

Kelime çağrışım deneyi ile bireyin içinde bilincinde olmadığı herhangi bir şeyin onun bilinçli niyetlerine mani olabileceğini gören Jung, bastırılmış düşüncelerin, yani kompleksin nasıl var olduklarını ortaya çıkarmaya hazırlandı. Kompleksin, bir tür nevroza, yani sinir bozukluğuna benzediğini biliyoruz. O halde bu mutsuzluk veren durum nasıl açıklanabilirdi? Geniş çevrelerce tutulan ve bugün de kabul gören bir teoriye göre, şeytani bir ruh bedene giriyor ve hastalığı ortaya çıkarıyor. Anglikan Kilisesi'nde ve Müslümanlıkta, bu kötü ruhları çıkarmak için bazı şeytan kovma yöntemleri kullanılıyor. Tanınmış bir Fransız psikiyatristi olan Janet, yaradılışın bir tür zayıflığından dolayı, histeri ve diğer hastalıklarda, bilinçsiz davranışlar olduğunu ileri sürüyor. Ne yazık ki, bu ayrımın nasıl gerçekleştiği hiçbir zaman bilinemedi. Jung, Janet'in teorisine bir açıklamadan çok, bir tanım olarak baktı. Ona göre bu, irade gücüne ve sağduyuya karşın işleyen kompleksin kayda değer gücünü hesaba katmayan bir tanım olduğu gibi kompleksin gizemini bulmaya en yakın savdı da.

Freud ile Jung'un Tanışması

Freud'un bilinçdışını ele alan teorileri, bu yüzyılın başına kadar çok iyi bilinmiyordu ve önemi, bu konudaki çalışmalarını duyanlar tarafından bile onaylanmıyordu. Jung, Freud'un *Rüyaların Yorumu*'nu (Interpretation of Dreams) birkaç yıl önce okumuştu ve onun nevrozlu hastaları iyileştirme yöntemlerine dair önemli buluşları olduğunu biliyordu. Freud'un bastırma teorisinden özellikle etkilenmişti. Bir sorunla

karşılaştığımızda ne olduğunu dikkate aldığımız zaman bunun önemini kavrayabiliriz: Olası çözümleri inceler ve etraflı bir şekilde düşündükten sonra belli bir karara ulaşırız; diğer bir seçenekte ise sorun çözülmeden oluruna bırakılır veya -bu aşama çok önemli- istemeden de olsa yaşadığımız çatışma bastırıldığı için bilinçdışına atılabilir. Bastırma, bilinçli bir durum karşısında farkına varmadığımız, yani bilinçdışı verdiğimiz bir tepkidir. Çatışma ortadan kaybolana kadar, bilinç yüzeyinin atında aktif olarak kalır ve semptomlar üreterek bizi şaşırtır ve sarsar. Bu kısaca, Freud'un bastırma olarak adlandırdığı teoridir. Jung, bunu, kelime çağrışım testinde geciken bir tepkinin tatmin edici bir açıklaması olarak tanımladı ve bununla özel olarak ilgilendi. Bir keresinde, Freud'a, çağrışım testi sonucu bastırma teorisinin geçerliliğinin deneysel kanıtını bulduğunu yazdı. Freud, tabii ki sağlamlığından emin olduğu teorisinin doğrulandığını duymaktan memnun oldu. Jung, böyle bir kanıtı ortaya atan ilk ve büyük ihtimalle tek kişiydi. Jung, yazılarında kompleksin özerk işlevine gönderme yapıyordu. Freud, bu özel kavramı kullanmamış olmasına karşın bunu bir yere not etti.

Bazen, Jung'un, psikiyatriyi Freud'un etkisi altında kalarak seçtiği düşünülür. Oysa durum daha farklı. Burghölzli Hastanesi'ndeki ekibe katılmasıyla, çalışma hayatına Aralık 1900'de başlayan Jung, Krafft-Ebing sayesinde psikiyatriye ilgi duydu. Bununla ilgili şöyle der: "Freud'dan değil, asıl öğretmenlerim olan Eugen Bleuler ve **Pierre Janet**'ten başladım. Freud'un fikirlerini halk arasında desteklerken, Freud'dan bağımsız yürüttüğüm çağrışım testlerim ve bu deneylere dayanan kompleks teorim nedeniyle zaten bilim alanında belli bir pozisyona sahiptim. İşbirliğim (Freud'la olan), cinsel teoriye prensip olarak karşı çıktığım da gevşedi ve kendisi, cinsel teorisini prensip olarak yöntemi olarak tanımlayana kadar sürdü."[7]

Jung ve karısı, 1907'de Freud'un Viyana davetini kabul etti ve içten bir şekilde ağırlandılar. Eugen Bleuler ve Jung'un liderliğindeki, Zürih Okulu olarak bilinen okul ile Freud arasında bir mektuplaşma olmuştu. Bu ziyaret, meseleleri kişisel boyuta taşıdı. Zürih'teki psikiyatristlere gösterilen ilgiyi yazarken, **Ernest Jones** şöyle diyordu: "Freud'un yeni İsviçreli yandaşlarına çok önem vermesi gayet normaldi; onlar yabancıydı ve ne tesadüf ki Yahudi değillerdi... Uzun yıllar, soğuk karşılandıktan, alay edildikten ve hor görüldükten sonra, yurtdışından ünlü Psikiyatri Kliniği'nde meşhur bir üniversitesinden gelen akademisyenlerin ortaya çıkıp çalışmalarını yürekten desteklemelerine sevinmemek son derece felsefi bir tasarruf olurdu." Jones, ayrıca Freud'un ve Jung'un psikanalitik hareketle ilgilenmesi hakkındaki bir mektubundan alıntı yapıyor: "Onun [Jung'un] bağlılığı işte bu nedenle çok önemli. Neredeyse, psikanalizi, ulusal Yahudi sorunu haline gelme tehlikesinden alıkoyan tek şeyin, onun sahneye çıkması olduğunu söyleyebilirim."[8]

Jung'un Freud'u tanıması, *Dementia Praecox'un Psikolojisi* adlı eserinin 1906'da basılması sürecinde oldu. Bu kitabın önsözünde şöyle yazıyor: "Çalışmama üstünkörü bir bakış bile, Freud'un muhteşem buluşlarına ne kadar minnettar olduğumu gösterecektir... Yine de Freud'a bağlı kalmak, birçoklarının korktuğunun aksine, bir dogmaya boyun eğmek insan pekâlâ bağımsız bir yargı yürütebilir. Eğer ben, örneğin, rüyaların ve histerinin kompleks mekanizmalarını kabul etmişsem, bu Freud'un açıkça yaptığı gibi, çocukluktaki cinsel travmaya özel bir anlam atfettiğim anlamına gelmez."[9]

Jung'a göre, bu buluşma, beklenti ve hayal kırıklığının bir karışımıydı. Çok fazla umutlandı, ama görünen o ki, Freud'un dar yaklaşımının eşiği olarak tanımladığı sınırlı perspektifinin, en ince ayrıntılara inmesinin ve teorik varsayım-

larının ötesine geçmeyi başaramadı. İlk konuşmaları çok uzun sürdü. Jung şöyle diyor: "İlk görüşmemiz hiç aralıksız 13 saat sürdü. Konuştuk da, konuştuk. Freud'un kendine özgü zihniyetini anlamaya çalıştığım bir *devr'i afaktı* (tour d'horizon*) bu. O günlerde, herkese olduğu gibi bana da gayet garip bir fenomen gibi görünüyordu, daha sonra bakış açısının ne olduğunu çok net görebildim. Ve katılmadığım fikirlerine kısa da olsa bir göz atma şansı buldum."[10] Ama Freud'un Jung üstünde büyük etkisi oldu. Bir diğer kitapta ise şöyle diyor: "Freud, o zamana kadar rastladığım insanlar arasında en değerli kişiydi; o zamana kadarki deneyimlerimden yola çıkarak, kimseyi onunla karşılaştıramazdım. Düşüncelerinde önemsiz hiçbir yan yoktu. Onu çok zeki, kurnaz ve genel değerlendirmem gerekirse çok önemli buldum. Gelgelelim ona dair ilk izlenimlerim biraz karışık olduğu için, karakterini tam olarak çözümleyebilmiş değilim."[11]

* Eleştirel inceleme. (Ed. n.)

2. KİŞİLİK TİPLERİ TEORİSİ

Freud ve Jung: Fikir Alışverişi

Jung, Freud'un yeteneğine ve yaptığı işin tekniğine hayranlık duyuyordu, ama bu his, bir ölçüde hayal kırıklığına denk geliyordu. Freud'un, çocuk cinselliğinin birinci derecede önemi olduğu konusundaki ısrarı, Jung'u rahatsız ediyordu. Bunu onaylayamasına karşın, Freud'un birçok görüşünü de kabul etti. Jung, Freud'un psikanalizinin gelişime açık olduğuna inanıyordu, dolayısıyla Freud ile işbirliği yapmaktan memnundu ve bu işbirliği altı seneden fazla sürdü. Bu dönemde, Jung, Zürih'te yaşıyordu ve yıllarca Burghölzli Hastanesi'nde çalıştı. Freud, onu ziyaret ediyor ve Küsnacht-Zürih'teki evinde kalıyordu ve aynı şekilde Jung da, Viyana'da Freud'un misafiri oluyordu. Aynı şehirde yaşamış olsalardı, işbirliği yapmaları daha kolaylaşacaktı. Ancak, mektuplarla, kısa ziyaretlerle ve karşılaştıkları konferanslarla yetinmek zorundaydılar. Freud, Jung'a hayli değer veriyordu ve her fırsatta onun, psikanalitik hareketin gelişimine dair fikirlerini almaya çalışıyordu. Bu iki öncü çok nadir bir araya geldiğinden, mektuplaşarak haberleşiyorlardı. Freud, Jung'a her hafta yazıyordu. Jung ise, bütün mektupları yanıtlamayı

güç buluyordu. Freud, yanıtlar bekliyordu ve yanıtları alamadığında, nedenini soran telgraflar göndermeyi alışkanlık haline getirmişti.

Yirminci yüzyılın başlarında tıp eğitimi zihinsel bozukluklara yönelik uygulamalı öğretimi kapsamıyordu. Çok az sayıda doktor, bu konu hakkında bilgi sahibiydi. Freud, bu konuda bir istisnaydı ve yazılarından nevroz psikolojisi üzerine oldukça orijinal çalışmalar yaptığı anlaşılıyordu. Ne var ki çocuk cinselliği üzerine yoğunlaştığından, Jung'a göre, Freud, benzer değerdeki veya daha önemli konuları ihmal ediyordu. Jung şöyle söylüyor: "Freud'un ruha bakış açısı, bence hayli tartışılır. Bir insanın içinde veya bir sanat eserinde; nerede olursa olsun, ruhsallığın (doğaüstü güçlerle değil; zihinsel anlamda) ifade edilmesi onda şüphe uyandırdı ve bunun, bastırılmış cinsellik olduğunu üstü kapalı bir şekilde ifade etti. Doğrudan cinsellik olarak yorumlanamayan her şeyi, "psikoseksüellik" olarak tanımlanıyordu."[12]

Araları açılmadan çok daha önce, ayrılığın kaçınılmaz olduğunun belirtileri hissediliyordu. Jung, Freud'un tamamen psikolojik düşünce üzerine bütünsel bir sistem kurmakta kararlı olduğu kanaatindeydi. Böylece, orijinal çalışmalarında bir aksama olduğunda, bu güvenilir bilgi havuzuna sığınabilecekti. Freud'un kişisel deneyimi açıkça gösterdi ki, Viyana'da ve dünya çapındaki tıpla uğraşan arkadaşları, onun fikirleri üzerine düşünmeye henüz hazır değildi. Tıbbın önde gelen isimleri arasında, tedavide, özellikle de zihinsel hastalıkların tedavisinde kullanılmakta olan yöntemlerin değiştirilmesine karşı daima bir direnç olmuştur. Doktorlar da tıp alanıyla uzaktan yakından ilgisi olmayanlar da, zihinsel hastalıkları hep en tehlikeli hastalık türü olarak değerlendirmiştir ve bu, günümüzde de böyledir. Bu hastalıkların doğasında tehlikeli veya korkutucu bir şey vardı; duygular uyandığı

anda; sağduyu saf dışı kalıyordu. Freud, bu nedenle, çalışma alanını önyargılı muhaliflerinin kolayca kenara itemeyeceği bir temel üzerine kurmak istedi. Birkaç yıl tek başına çalıştıktan sonra, sadakatinden ve işbirliğinden emin olduğu bir meslektaşlar grubu kurdu. Bu grup içinde, tartışmasız bir liderdi; ancak görüşlerine karşı çıkıldığı zamanlar, rahatsızlığını gizleyemedi. Görüşlerine getirilen eleştirileri hiç hoş karşılamadığı açıkça belli oluyordu. Jung, 1910'da Viyana'da, Freud'la yaptığı ve bunu ortaya koyan bir sohbeti şöyle hatırlıyor: "'Sevgili Jung, cinsellik teorisinden vazgeçmeyeceğine bana söz ver. Her şeyin temelinde bu var. Görüyorsun; bu konuda bir dogma, sarsılmaz bir kale oluşturmalıyız.' ... Şaşkınlıkla karışık, ona şöyle sordum: "Neye karşı bir kale?" Freud, atılan çamurlara karşı," dedikten sonra bir süre durakladı ve ekledi: "okültizm* çamuruna"... "Kale" ve "dogma" kelimeleri beni korkutmuştu: Çünkü bir dogma, yani inancın tartışılmaz biçimde kabul edilmesi ancak şüpheleri sonsuza dek bastırmak amaçlandığında ortaya atılırdı... Böyle bir durumu asla kabul edemezdim. Freud'un "okültizme" karşı çıkmakla kastettiği ise neredeyse her şeyin; felsefenin, dinin ... ruh ile olan ilişkisinin kesilmesiydi."[13]

Freud, kuracağı sistemin açık, şüphe götürmeyen bir sistem olmasını istiyordu. Jung ise, bu sınırlamayı pek hoş karşılamıyordu: Zihnin bilgi kapasitesi sınırlandırılıyordu, halbuki her konuda araştırma yapılabilirdi. Bu ancak, değişime ve yeni fikirlere açık olduğumuz zaman mümkün olabilirdi. Freud'un bir sağlam bir temele sahip olma arzusu, ilerlemeyi kolaylaştırmamaktan ziyade engelliyor gibiydi. Önyargılı bir teoriden faydalanan her şey, kaçınılmaz şekilde gelişimi engellerdi. Jung, genişlemeyi gönülden destekliyordu, hiçbir sınırlandırma konmamalıydı. Aralarında bir ayrılık önünde

* *gizlicilik (Ed. n.)*

sonunda gerçekleşecekti; çünkü Jung, onun [Freud'un] özgün çalışmasını genişletme konusunda ikna edemedi. Jung'un kendine özgü birçok fikri vardı ve sanki sonsuza dek sürecekmiş gibi tasarlanan yeni bir bilimin şablonunu oluşturmaya karşı hiç ilgi duymuyordu.

Yollar Ayrılıyor

Bilinçdışının Psikolojisi (Toplu Eserler'de; *Dönüşüm Sembolleri*) adlı çalışmasında Jung, örneğin *sembol* kavramının daha geniş kullanımını savunuyordu. Ona göre, *sembol*, 'nispeten bilinmeyen, bununla beraber var olduğu kabul edilen veya varsayılan bir gerçeğin en mümkün tanımı veya formülü[14] idi.'

Freud'un sembole bakış açısı böyle değildi. O, sembolü genel anlamıyla kullanmayı tercih ediyordu. Yani, sembolleri, sanki gerçek nesnelere veya kişilere karşılıkmış gibi ele alıyordu, böylece maddi olmayan veya soyut kabul edilen her fikri de göz ardı etmiş oluyordu. Bu yüzden, sembol kavramı, Freud tarafından semiyotik* olarak, yani iyi bilinen ama bilinçli olarak tanınmayan bir şeyin işareti gibi (Yunan dilinde *sema*, gösterge [işaret] anlamına gelir) kullanıldı. Jung'un önerdiği kavram ise tamamen farklıdır: Ona göre, *sembol*, belirsiz soyut veya somut bir şeye karşılık gelir; varlığını kabul etmemize rağmen hakkında kesin bir bilgimiz olmayabilir. *Sembolün* herhangi başka bir kullanımı, ona göre affedilmez bir körlüktür. Kesin olarak tanımlanamasa da, bir şeyi yarattığı etkiler içinde incelemeyi reddetmek olur bu. Örneğin, bir ülkenin ulusal bayrağı, basit bir dile indirgenemeyecek kadar çok şey simgeleyebilir; bir işaretten veya birkaç basit kelimeyle tanımlanabilecek bir şeyin alternatif bir ifadesinden

* Göstergebilimsel. (Ed.n.)

daha fazla anlam barındırır; bir yargı veya anlamın karmaşık nüanslarını içerir ve genelde bir eyleme yol açabilecek güçlü duygular uyandırır. Jung, Freud'un görüşü hakkında şöyle yorum yapar: "Freud, bize bilinçdışı zeminlere dair bir ipucu veren bilinç unsurlarını, yanlış bir kullanımla sembol olarak tanımlar. Bunlar gerçek semboller değildir... Onun öğretisine göre, sadece arka zeminde ki süreçler belirti veya işaretleri rolünü üstlenmiş olabilirler. Gerçek sembol, aslında bundan farklıdır ve şimdiye kadar ne daha iyi kavranmış ne de farklı tanımlanmış olmayan sezgisel bir algılamanın karşılığı olarak anlaşılmalıdır."[15]

Bu kulağa kılı kırk yaran bir ifade gibi gelebilir. Gerçekte öyle değil; sembol kavramının iki anlamı arasında önemli bir fark vardır. Sembolizm, Freud'dan önceki yüzyıllarda da kullanıldığı gibi, benzerliğe bilinçli bir karşılaştırmaya işaret ederdi. **Dalbiez**'den alıntı yapmak gerekirse; "Freud, 'sembol' kelimesinin herkesçe bilinen anlamını tamamen değiştirmiştir. Psikanalitik sembolizm, sıradan sembolizmin tamamen antitezini teşkil eder... Sıradan sembol, sembolize ettiği şey ile doğrudan nedensel bir bağ kurmazken, Freud'çu sembol, esas ve tanım olarak, sembolize ettiği şeyin bir görüntüsüdür."[16] Freud'a göre, sözde maddesel sembol, nesnelere veya kişilere karşılık gelir ve iddiasına göre, bundaki herhangi bir değişiklik, maddeye ilişkin sembollerin kabulüyle oluşan istenmeyen sonuçlardan kaçmak için bir girişim olabilir. Freud, analiz edilen hastanın, yakışıksız olduğunu düşündüğü için bilinçli veya bilinçsiz olarak kesin sonuçlardan kaçınmayı deneme ve hastayı tedavi eden psikiyatristin de aynı tuzağa düşme olasılığını aklından çıkarmıyordu. Böyle bir hata ne pahasına olursa olsun önlenmeliydi. Diğer yandan, Jung, Freud'un *sembole* verdiği yan anlam üzerine tartışmalar geliştiriyordu. Bu yan anlam, gerçek şeyin yerine geçebileceği iddiasıyla aynı şeydi.

Bu durum, sembolün anlamını daraltıyordu ve kaçınılmaz bir şekilde, sembolizm hakkında ve dolayısıyla insan psikolojisi hakkında yanlış anlaşılmalara yol açıyordu.

Bunun da ötesinde, Freud, sembolün, daha içsel ve bilinçdışı düşüncelerin çarpıtılmış hali olduğunu da iddia ediyordu; bu nedenle sembolize edilen şeyden daha az duygusal veriyle, bilinçte ortaya çıkabiliyorlardı. Yani, bir bıçak veya baston, penisi simgeleyebilirdi. Onun görüşüne göre, semboller, bireyin sahip olduğu deneyimin veya çevrenin bir yansımasıydı. Bu, Jung'un sembolizm anlayışıyla karşılaştırıldığı zaman, onun ve Freud'un, önemli bir konu hakkında nasıl ayrıştığı kolayca görülmektedir.

Jung, Freud'un semboller hakkındaki görüşlerini kabul etmeyerek Freud ve diğerlerinden eleştiri oklarına maruz kaldı. Konuyla ilgili yazdığı fikirleri yayımlanınca, ciddi tartışmalarla karşı karşıya kaldı. Freud'un, mantıklı ve önemli bir gelişme gibi görünen şeyi reddetmesi, Jung'ta bir şok etkisi yarattı; her ne kadar bu beklenen bir şey olsa da... "Bu eserin yayımlanmasının, Freud ile olan arkadaşlığıma mal olacağını önceden tahmin etmiştim; çünkü benim görüşlerimi asla kabul etmiyordu." Tam olarak da böyle oldu. Jung, Freud'un öğretisindeki Oedipus kompleksi kavramının, ensest eğilimi ima ettiğini ve onun fikirlerini, bu kompleks üzerinden ileri sürerek, kompleksin "sözlük anlamına bağlı kaldığını ve ensestin bir sembol olarak ruhsal önemini görmediğini."[17] öne sürdü. Jung'un, Freud'un ensest teorisi üzerine sorgulaması, detaylı bir şekilde *Bilinçdışının Psikolojisi*'nin son bölümünde (*Kurban*) nedenleriyle açıklanıyor. Aynı kitapta konuyla ilgili bir başka yerde, sonradan değiştirilen adıyla *Dönüşüm Sembolleri*[18] bölümünde Jung, Freud'un ensestin ve rahim fantezilerinin önemine yaptığı vurguyu eleştiriyor. Ayrıca, Freud'un, çocuğun gelecekte oluşacak özellik-

lerinin, mizacının ve geçirebileceği herhangi bir nevrozun nedenini, Oedipus kompleksine verdiği tepkiye veya onunla başa çıkma şekline bağlı olduğu için bütün nevrozların nedeninin uzak geçmişte yattığı inancı da, Jung'un eleştirdiği bir başka noktadır. Jung'un konu hakkındaki fikri ise, nevrozun, halihazırdaki bir sorunla baş edememekten kaynaklandığı ve zihnin bu durumunun devam edebileceği ve günden güne yenilenebileceği yönündeydi.[19]

Freud ile Jung'un bakış açıları arasındaki farklar, yolları henüz ayrılamamışken daha belirginleşmeye başladı. Sorunlar, 1912'de Münih'te düzenlenen Dördüncü Psikanaliz Kongresi'nde had safhaya vardı. Tartışmalarının tamamen akademik düzeyde sürdüğünü sanmak yanlış olur; tartışırken duygularını da işe katıyorlardı. Jung öyle her şeye 'olur' diyen biri değildi; Freud'un niteliklerini biliyordu, ama onu anıtlaştırmıyordu. Birlikte çalıştıkları dönemin başlarında aralarında arkadaşça tartışmalar yaşanıyordu. Bu ilk dönem çalışmaları sırasında, Freud, psikanalizin geleceğini görüp, gelişimleri sürdürmesi için, sorumluluğu Jung'a devrettiğinden birbirlerine karşı daha anlayışlıydılar. Ancak bir gün Freud, Jung'la tartışırken bayıldığında bu fikir ayrılığı fazlasıyla sarihti. Olayı anlatan Ernest Jones Freud'un daha önceki bir tartışma sonrasında da bayıldığını belirtiyor ve şöyle devam ediyor: "Olay, aynen şimdi olduğu gibi, Freud'un Jung üzerinde küçük bir (kelime) zaferi kazanması sonrasın da gerçekleşti."[20] Ne var ki Jung'un açıklaması daha olası, görünmektedir. Yemek sırasında, 4. Amenophis adlı bir Mısır Kralı'nın, babasının mezarını neden tarif etmiş olabileceğini eni konu tartışılıyordu. Freud, bunun nedenini baba kompleksi yaşayan bir evlat olmasına bağlarken, Jung onunla aynı fikirde olmadığını, Freud'un bu yaklaşımının, Amenophis hakkında bir yanlış anlaşılmayla veya eksik bilgiyle sonuçlana-

bileceğini düşündüğünü söyledi. Jung, konuyu şöyle açıklıyordu: "Aksine; o [Amenophis], babasının anısını saygıyla yaşatıyordu; yıkım için duyduğu istek, Tanrı Amon'un her yerde yok ettiği adına karşıydı."[21] Amenophis'in davranışını açıklamaya devam etti; bu davranışların temelinde Mısır'ın sayısız tanrısını silip süpürmek olduğunu belirten Jung, tüm tanrıların yerine Güneş Tanrısı'nı getirmek için Amenophis'in bu şekilde davranmış olabileceğini ifade etti. Tektanrılı bir din kurmak için kararlı adımlarını sürdüren Amenophis, ülkenin dört bir tarafında, Amon'un adını içeren birçok kitabeyi tahrip etti. Bu kitabeler arasında babasının mezarı da bulunuyordu. Jung şöyle yazar: "Amenophis, yürekten ve yaratıcı bir biçimde dine bağlıydı. Dolayısıyla davranışları, babasına karşı kişisel dirençlerle açıklanamaz... O anda Freud oturduğu sandalyeden düşüp bayıldı... Onu kaldırdım, yan odaya taşıdım ve bir kanepeye yatırdım."[22]

Psikanaliz Kongresi'nde, Jung'un *Bilinçdışının Psikolojisi* ve özellikle ikinci bölüm tam ateş hattını andırıyordu. Freud, Jung'un görüşlerini psikanaliz adına yapılmış meşru bir gelişme olarak kabul etmiyordu. Freud görüşlerini beyan etmiş olmasına karşın, yine de konferansta bulunanların beşte üçü, Jung'un yeniden başkan seçilmesinden yana oylarını kullandı. [23]

Yolları böylece ayrılmış oldu ve Jung, Freudyen Okul'ndan çıktı. Freud'un kendisi, daha sonraki bir tarihte savaşın izleri kaybolduğu zaman, Jung'tan söz ederken şöyle diyecekti: "Jung, büyük kayıptı."

Jung Tipolojisinin Kökeni

Freud ve Jung arasında sürüp giden ve duyguların epey işin içine girdiği bu tartışma, ikilinin fikir ayrılıklarını iyice su

yüzüne çıkardı. Doğal olarak bu durum, Jung'u endişelendirdi; kişisel tutumunu işe karıştırmış olmasına karşın, belirli bir konu hakkında, farklı boyutlardaki fikir ayrılıklarını kişisel almamak gerektiğini aslında gayet iyi biliyordu. Bu iki saygın ve zeki araştırmacının, kendi içinde önemli görülen bir mesele hakkında anlaşamaması bizzat bir psikolojik sorun arz ediyordu. Freud'un haklı, Jung'un haksız olduğuna veya *tam tersine* karar vermek, durumu absürd bir şekilde basitleştirmekten başka bir işe yaramaz. Jung, böyle çekişme taraftarı değildi; o tamamen psikoloji ve psikopataloji konusundaki eksik bilgimizi genişletmekten başka bir amaç taşımıyordu. Freud ile olan işbirliği, onu sert eleştirilere maruz bıraktı. 1907'de karşılaştıklarında, Freud, isim yapmış doktorlar ve özellikle Viyana'da yaşayan bir kesim tarafından şüpheyle karşılanıyordu. Jung ise popüler olmamaktan memnundu; amacı çalışmalarının dayandığı prensipleri anlamaktı. Freud'un fikirlerini eleştiriyordu, ama bu kişiliğine yapılan bir saldırı değildi; Freud'un üstün niteliklerinin her zaman farkındaydı.

Freud ile arasındaki tartışmanın, varsayımlarındaki temel farklılıklardan kaynaklandığına inanıyordu. Varsayımlar gerekli ve kaçınılmazdır. Varsayımların veya hipotezlerin bizi –örneğin aklın doğası hakkında– genel anlamlar çıkarmaya sevk etme ve bunların sadece birer varsayım olduğunu ve "kesin" olmadıklarını unutarak, "doğru" olduklarını iddia etme tehlikesi olabilir. Öznel olarak gözlemini yaptığımız şeyler hakkında ayrıntılı bir sunum yapmaya hakkımız vardır, çünkü olayları kendimize özgü bir psikolojiyle değerlendiririz. Büyük olasılıkla, bizim yaptığımız gibi düşününler de bunu kabul edecektir. Ama farklı bir bakış açısına sahip olanlar bu fikri reddedebilir. Jung şöyle yazar: "Freud'un cinsellik, çocuklut hazzı ve bunların "gerçeklik prensibi"yle çatışması, ... konusunda asıl söylemek istediği, kendi kişisel

psikolojisi hakkında en doğru tespit olabilir aslında. Kendi öznel gözleminin başarılı bir formülasyonudur... Freud, cinselliği, tek ruhsal dinamik güç olarak görmekle işe başladı, ancak onunla yollarımız ayrıldıktan sonra başka faktörlerin de varlığını hesaba kattı... Ben kendi adıma, çeşitli ruhsal içgüdüleri veya güçleri enerji kavramı altında bir araya getirdim... Cinselliğin, ruhsal yaşam içindeki önemini reddetmiyorum, gerçi Freud inatla reddettiğimi düşünüyor. Yapmaya çalıştığım, insan ruhuna ilişkin tüm tartışmaları bozan başıboş cinsellik terminolojinin sınırlarının koymak ve onu ait olduğu yere yerleştirmek. Sağduyuyu dinlersek, cinselliğin, uzun süreli ve önemli bir güdü olsa da, insanın biyolojik içgüdülerinden, psiko-fizyolojik fonksiyonlarından sadece biri olduğunu göreceğiz." Jung, tedavi sırasında her zaman hastasının "içindeki ışığı ve sağlıklı yanı görmeyi ve hastayı Freud'un yazdığı her sayfayı renklendiren psikolojiden kurtarmayı"[24] tercih etmiştir.

Peki o zaman Freud ile Jung arasındaki psikolojik sorunsal nasıl incelenmeliydi? Jung, Freud ile görüş farklılıklarını Freud ile tartarken, tarafsız olamayacağını biliyordu; doğal olarak kendi bakış açısı daha üstün gelecekti. Ama onun başka bir planı vardı. Viyana'da Freud'u ziyaret ettiği sırada, onun yandaşlarından biri olan Dr. **Alfred Adler** ile tanışma fırsatı olmuştu. Sonradan Adler, sonu tam bir anlazmaşlığa varan ateşli tartışmalara girmişti. Uzlaşma çabaları da sonuç vermeyince, Freud ile yolları tamamen ayrıldı. Jung, Freud-Adler çatışmasındaki psikolojik veriler üzerine objektif bir çalışma yapmanın iyi bir fikir olduğuna karar verdi. Böylece bu çalışma, Freud ile arasındaki kopukluğun üzerine biraz ışık tutabilecekti.

Jung'un tipoloji üzerine çalışma, Freud ile Adler arasındaki çatışmaya bir cevap bulma çabalarında doğdu. Bu, sadece iki fikri yargılama meselesi değildi. Jung'un Freud ile olan

kendi ayrışmasında olduğu gibi, iki tamamen farklı görüşün de çatışma içinde olduğunun bilincindeydi.

Adler'in, sinir çöküntüsündeki semptomların anlamı olan nevroz konusundaki teorisi, güç prensibine dayanıyordu. Semptomlar, çevremizdekiler üzerinde bir güç elde etmek için birer araçtı; örneğin aile fertleri üzerinde. Hasta, kendi güvenliğini ve üstünlüğünü her şeyin ötesinde görüyordu. Amacı, aşağılık kompleksi kavramı içinde tanımlanan yetersizlik veya başarısızlık hissine karşı, kendi içinde bir güç duygusu oluşturmaktır. Aşağılık bir durumda olsa da olmasa da, kendini öyle hissetmekteydi. İşte bu nedenle, kendini üstün, güvenli bir pozisyona sokmayı denemişti. Bu şartlar altında dünyayı, üzerinde durduğu kendi bireysel noktasından görüyordu. Aynı zamanda, önünde engel olarak gördüğü bir takım zorluklara karşı tanımlanamaz bir endişesi de vardı; bu nedenle kişisel güvenliğinin sarsılmazlığını garantileyen bazı farklı yolların arayışına giriyordu. Kuşkusuz, Adler'in savının bir kısmında doğruluk payı vardı. Adler, kendi psikoloji sistemine uygun, başarılı bir çalışma çıkarmıştı. Kendisi çok iyi bir okutmandı ve anlaşılır, ikna edici bir anlatım tarzı vardı.

Diğer yandan Freud, Adler'in iddialarını reddederek, nevrozu farklı bir pencereden yorumluyordu. Her nevrozun semptomlarının, ilgili kişinin karakteri ve mizacıyla da bağlantılı olarak, çocuğun Oedipus Kompleksi'yle baş etme tarzıyla doğrudan ilişkili olduğunu söylüyordu. Yukarıda belirtilen bu bastırılmış Oedipus gurubu, çocuğun tarafında, karşı cinsiyetinden ebeveynine karşı cinsel bir davranış ile birlikte aynı cinsiyetten ebeveyninin yerine geçme arzusunu kapsamaktadır.

Adler ve Freud, nevrozu algılamada iki farklı görüş öne sürüyordu, dolayısıyla birinin veya diğerinin tercih edilmesi,

tedavinin çizgisini belirlemede kaçınılmaz bir rol üstlenecekti. Freud'un teorisi, hastanın, hayatının kritik dönemlerinde önemli figürler (örneğin, anne ve baba) yüzünden ortaya çıkmış sorunlarına, çocuklukta veya sonrasında tepkisini karşılıyordu. Bu bireyler olarak figürler, çocuk tarafından algılanıyordu. Diğer yandan Adler, nevrozu teleolojik* merkezli bir durum olarak görüyordu, yani ona göre nevrozun bir amacı, bir hedefi vardı. Bunun tedavisi, hastaya, "yaşama tarzının" geleceğe yönelik taşıdığı endişeler ve günlük yaşamda karşılaşılan sorunlara karşı oluşturduğu önlem duvarı tarafından kontrol edildiğini göstermekte yatıyordu. Hastanın hayatı, yanlış yapmaktan kendini korumakla geçiyordu; dolayısıyla hasta sorumluluğu başkalarının üzerine atıyordu. Bunun, hayatının her alanında ve her düşüncesi üstünde kısıtlayıcı bir etkisi vardı; eğer bir insan yarışa girmeyi göze alamıyorsa galibiyeti de yaşayamaz. Bu yaşam planı, hastaya yeterli şekilde anlatıldığı takdirde, hastalığın kökü kurutulabilecekti. Adler, yaptığı açıklamaların niteliğine çok önem veriyordu ve eğer hastaya gereğince açıklama yapılırsa, hastanın bunun sonuçlarını göreceğine, semptomlarından kurtulacağına ve iyileşeceğine inanıyordu.

Jung'un, Adler ile Freud arasındaki farklılıklar üzerine yaptığı çalışma planı, her teoriyi ele alıp, gerçek bir nevrotik vakasındaki semptomları anlamada ve yorumlamada nasıl uygulandığını görmek şeklindeydi. Daha çok karşılaştırmalı bir çalışma olan bu araştırma hayli ayrıntılı bir şekilde yürütülüyordu. İki sonuç ortaya çıktı: İlki, teoriler birbiriyle bağdaşmıyordu ve ikinci olarak da her ikisi için de söylenecek çok şey vardı. Jung'un şimdiye dek keşfettiği kadarıyla, her iki teori de, incelenen vaka geçmişinin psikolojisini ve psikopatolojisini (anormal psikoloji) açıklıyordu. Eğer Jung'un

* Erekbilimsel. (Ed. n.)

vardığı sonuç doğruysa, nevroz, biri Adler'ci, diğeri Freudyen iki zıt görüşle açıklanabilirdi. Diğer bir deyişle, her araştırmacı, hastanın ve hastalığın sadece bir yanını görüyor ve sadece o yanının doğru olduğunu, diğer bakış açısının yanlış olduğunu diretiyordu. Jung ise bunun doğru olamayacağını düşünüyordu; çünkü her teori, nevrozun belirgin yönlerini açıklamada doğru gözlemler içeriyordu. Bunlar yetersiz olsa da, bu, ikisinden birini özel kılmazdı. Şöyle varsayılabilir: Adler de Freud da, Viyana'da uzmanlaşmış ve genelde aynı tip yani nevrozlu hastalarla ilgilenen doktorlardı. Jung'un çıkardığı sonuç şu oldu: "Çoğu araştırmacı, nevrozun faktörlerini belirlerken, kendi özelliklerine karşılık gelen sonuçlara kolaylıkla varır... Her biri olayları farklı açılardan algılar ve bu da temelde farklı görüşlerin ve teorilerin gelişmesine neden olur... Bu çeşitliliğin nedeni, mizaç farkından, iki farklı zihin yapısından başka bir şey değildir. Biri, belirleyici etkiyi öncelikle öznede bulurken, diğeri erekte buluyor. Bu ikilemin gülünçlüğü, beni 'En az iki insan tipi mi var?' sorusunu yöneltmeye itti, biri daha çok erekle, diğeri ise kendiyle mi ilgili?.. Sonuç olarak, sayısız birçok gözlem ve deneyime dayanarak, iki temel yaklaşım olduğuna kanaat getirdim: İçedönük ve dışadönük."[25]

İçedönük ve Dışadönük Tipler

Basit bir deyişle, Jung; Freud ve Adler'in iki farklı tipi yansıttığı sonucuna vardı: Freud dışadönük, Adler ise içedönük bir yapıdaydı. Dışadönük kişi için onun dışında meydana gelen olaylar önemlidir ve doğumdan itibaren tüm yaşamını etkiler. Jung'un varsayımını doğru kabul edersek, Freud'un psikanalitik sisteminde, anne babanın davranışlarına ve çocuğun buna verdiği tepkiye büyük önem verilmesi gerektiği

şık bir konuyu, fazla basit bir yolla açıklamaya çalışmıştı. Bu nedenle yaptığı çalışmanın yayımlanmasını on sene askıya aldı.

Jung'un *Psikolojik Tipler* üzerine kitabı 1920'de çıktı, ama bundan yıllar önce tip sorunuyla ilgilenmeye başlamıştı. Bunu, 1916'da basılan bir makalesinde değinmektedir: "... zihniyetini kendi tipimize uygun bakış açısıyla sınırlamamamız gereken, farklı yönelimli kişisel tipler vardır. Bir tipin, başka bir tipi tamamen anlaması zaten çok zordur, başka bir bireyin anlayışını mükemmel bir şekilde kavramak ise mümkün değildir."[26] Çünkü, bu çeşit bir anlayış, diğer kişinin bilinçdışını anlamayı da içerir.

Jung, bilinç psikolojisi ve bilinçdışı arasındaki ilişkinin karmaşık bir sorun olmasından dolayı, bu aşamada tartışmadan bilerek kaçınırdı. Mevcut tip-psikolojisi diliyle, böyle bir sorunu formüle etmek ayrı bir zorluk taşıyordu. Jung şöyle devam ediyor: "Örneğin, 'kişi' kelimesi, içedönük için başka, dışadönük için başka bir anlam ifade eder."[27]

İşte anlamlı kelimeler tam da *bu aşamada* karşımıza çıkıyor. *Psikolojik Tipler*'i yazma süreci gelişirken, sürdürülen araştırmada, Jung, bilinç psikolojisinin, bilinçdışı ile birlikte işlemesi gerektiğini fark etti. Ancak bu yolla, tip-psikolojisi anlaşılabilirdi. Diğer bir deyişle, Jung'un tipolojisi, onun tüm düşünce sistemiyle birleştirilmeliydi. Bunun psikoterapide özel bir önemi vardır; çünkü içe dönmüş veya dışa dönmüş hasta hakkında bir noktaya kadar yararlı olan sonuçlar, bilinçdışından gelen bilgi ulaşılabilir konuma gelene kadar eksik olmaya mahkûmdur.

Katıksız bir tip –örneğin, yüzde yüz dışa dönük özelliklere sahip ve içedönüklüğü tamamen körelmiş bir insan olamayacaksa da–, iki kategorinin betimsel eğilimleri büyük ölçüde kabul edilir. Jung şöyle yazar: "Her birey, iki mekaniz-

maya da sahiptir – içedönüklülük kadar dışadönüklüğe de rastlanır ve sadece birinin veya diğerinin görece baskınlığı, *tipi belirler.*"[28]

Dışadönüklükte, genel enerji akışı dışarıya doğrudur; bilinç, çoğunlukla dış nesnelere karşılık gelen şeyler içerir. İçedönüklükte, bilinç daha çok özneye karşılık gelenleri içerir; bu da bireyin içinde bulunanlardır. Zihinsel enerjinin yönü değiştikçe, yaptığı etkinin de değişmesi kaçınılmazdır; bu nedenle aynı nesneyi veya durumu gözlemleyen bir dışadönük ve bir içedönük, bunlar hakkında farklı fikirler şekillendirebilirler. Dışadönük genelde, yaşam ve insanlarla basit bir ilişki kurar; dış şeylerle temasta olduğundan kolaylıkla daha doğaldır. Birçok dışadönük, radyo dinlemeyi sever, televizyon izlemeyi severler; dışarıdan bir aktivite ile meşgul oldukları sürece, kendilerinin çok zor farkına varırlar. Bir içedönük, karakteristik olarak yalnızlıktan hoşlanır ve bu nedenle ulaşılması daha zordur. Ama yine de kendi dünyası içine kaybolmuş değildir; en az dışadönük kadar dış nesnelerle temas halindedir, ama nesneye olan yaklaşımı, dışadönüğünkiyle aynı değildir. Bazı kişiler, tiplerini dışa vurmuş gibi görünür; ama görünüş aldatıcı olabilir ve bir sonuca varmadan önce bireyi iyice tanımak gerekir.

Bilinçte Dört İşlev

Jung, dışadönüklük ile içedönüklüğün yaklaşım tarzları arasındaki bu farkların sınırını çizdiğinde, bunları yayımlamadan önce birkaç yıl konu üzerine iyice düşündü. Sonuçta insanlar farklı şekillerde dışadönük ve içedönük olabildiğinden, söz konusu basit ayrımın çok kabaca olduğu fikrine vardı. Eğer tipoloji, amacını yerine getirmek istiyorsa, her grup alt bölümlere ayrılmalıydı. Bu, insanların "sadece dışa ve içe-

dönüklük arasındaki genel farklar bakımından değil, ayrıca basit, bireysel psikolojik fonksiyonlara göre de"[29] ayrılmasına götürecek dikkatli bir yargılama ve uzun sürecek bir araştırma gerektiriyordu.

"Psikolojik fonksiyondan [eylem modu] benim anladığım, çeşitli şartlar altında teorik olarak aynı kalan belli bir ruhsal harekettir. Güçlü bir noktai nazardan baktığımızda, bir fonksiyon, teorik olarak sabit kalan libidonun, ruhsal enerjinin algılanabilen bir biçimidir: Tıpkı ruhsal gücün de ruhsal enerjinin bir şekli veya geçici bir göstergesi olduğu düşünülebileceği gibi."[30]

Başlangıçta oldukça basit görünen Jung'un tipolojisinin gitgide karmaşıklaştığını açıkça göreceğiz. İnsanları dışadönükler ile içedönükler olmak üzere iki farklı gruba ayırmanın magazinel yönüne kendimizi kaptırmamalıyız. İki genel yaklaşım tipi olarak hem içedönüklük, hem dışadönüklük, düşünme, hissetme, duyarlık ve sezgisellik şeklinde dört alt fonksiyonu kapsar. Bu, dışadönük veya içedönük için düşünmek, hissetmek, duyarlık ve sezgisellik olmak üzere sekiz ayrı değişken demektir. Jung'un deneyimlerine göre, sadece dört fonksiyon vardır. Dört rakamına özel bir ilgi taşımıyordu, ama bundan daha fazlası da yoktu veya hiçbir olayda daha fazlasını görememişti. Gözlemlediğimiz nesnenin anlamını veya amacını düşünerek onu tanıma şansına sahibiz, yani ondan bir içerik çıkarabiliriz; duygular, nesnenin değerini bize bildiren şeylerdir; duyarlık, görme, dokunma ve benzer duyularla oluşan şeylerle bağımızı kurar ve sezgisellik, önümüzde dizilen olasılıklara işaret ettiği anda oluşan fikirleri gündeme getirir. Bu tipolojik karşılaştırma –Jung'un deyimiyle, benzetme– yoluyla ortalama bir insanın basit psikolojik yapısına ulaşmak için zorlu da olsa yolumuzu bulmak adına bir adım daha atmış oluyoruz. Açıktır ki, tipoloji, insan

psikolojisini daha kesin, daha kritik biçimde ele almamız için bize olanak sunar.

Daha başka tipolojiler de vardır. En eskilerinden biri Yunanlılar'a aittir; bedensel salgı veya sıvıların durumuna bağlı olarak insan yapısını tanımlar: Neşeli (kan); huysuz (safra); soğukkanlı (balgam); melankolik (kara safra). Bu ünlü tipoloji, fizyolojik açıdan izahı zor olsa da, eski Yunan tıbbının kabul gördüğü günlerden Orta Çağ'a kadar kapsamlı bir şekilde süregelmiştir. Hatta bugün bile, solgun benizli, huysuz, sakin veya melankolik kişiden söz ederken bu kelimeler konuşma dilinde kullanılmaktadır.

Alman psikiyatrist **Kretschmer**, fiziksel yapının niteliklerini, kişilikteki belirleyici özelliklerle ilişkilendirmişti. Jung'dan sonra yayımlanan tipolojisi, benzerlikler taşıyordu, ama farklılıkları da vardı. Bunlar arasında en göze çarpan fark, Kretschmer'in anormal kişiliklerle, Jung'un ise normal kişiliklerle ilgilenmesiydi. Kretschmer'in şizoid'i, Jung'un içedönük tipinin patolojik örneğine ve sikloid'i de, Jung'un dışadönük tipinin patolojik örneğine karşılık geliyordu.

Jung'un tipolojisi bedensel karakteristiklere tüm referansları reddediyordu ve normal ruhsal verinin sınıflandırılmasıyla sınırlıydı. Jung, (enfeksiyon veya yaralanma nedeniyle oluşmuş bazı istisnalar dışında), nevrozla psikozun semptomlarını normal süreci altüst eden, bireyin uyumlu yaşamını zorlaştıran faktörler olarak düşündüğü için bu reddediş göz ardı edilmemeliydi. Yunanlılar'ın ve diğerlerinin aksine, bu tipolojinin eksiksiz olduğu veya en mümkün tipoloji olduğu konusunda bir iddia taşımıyordu.

Psikolojik Tipler İngilizce yayımlandığı zaman, şu an hayatta olmayan çevirmeni Dr. **H. G. Baynes**, bu kitabı, Jung'un zirveye ulaştığı eseri olarak tanımlamıştı. Kitap, bilincin psikolojisi üzerine ayrıntılı bir incelemeydi ve böyle-

likle Jung'un bilinçdışının psikolojisi üzerine zaten iyi bilinen çalışmasını tamamlar görünüyordu. Eserde, *Erken Bunama Psikolojisi, Bilinçdışının Psikolojisi* ve diğer bazı makaleler yer alıyordu; bu makalelerden *Psikopatolojide Bilinçdışının Önemi Üzerine,* 1914'te Aberdeen'de İngiliz Tıp Kurulu'nun Yıllık Toplantısı'nda okunmuştu. "Zirve eser", Jung'un öldüğü yıl 1961'e kadar psikolojiye olan katkılarının sonunun vaktinden evvel ortaya çıkan işareti izlenimi vermektedir.

Bilinç, fiziksel gerçeklerin ego olarak adlandırılan gerçek ile kurduğu ilişkidir ve bilincin başvurduğu ego olmadan, hiçbir şey bilinçli olamaz. Bir bebek, egonun farkında değildir, oysa annesi ve diğerlerini, sanki onunla aynıymış gibi görür. Bebeklikte ve çocuklukta bir egonun bilinci yavaş yavaş gelişir ve genelde sekiz veya dokuz yaşından sonra çocuk "ben" demeye başlar. Bu nedenle Jung, bilincin, bilinçdışından türediğini vurgular. *Psikolojik Tipler*'de, bilinçdışının hipotezi dolaylı yolla anlatılır. Dışadönüklülüğün, içedönüklülüğün ve dört basit fonksiyonun her birinin bilinçli ve bilinçdışı göstergesi arasında kaçınılmaz bir ilişki vardır. Bilinçte dikkati çekecek şekilde eksik olan ne varsa, o bilinçdışında da yer alacaktır. Bu, psikoterapide dikkate değer bir önem taşır. Bastırılmış veya unutulmuş anıları bilince çıkarmayı, dolayısıyla sağlıklı, en azından daha sağlıklı bir çalışma düzeni kurmayı amaçlayan psikoterapide bunun pratik bir önemi vardır.

3. BİLİNÇDIŞI ZİHİN EYLEMİ

Zihinsel Hastalıkların Psikojenezi

Jung, tıp çalışmalarına başlamadan birkaç yıl önce felsefeyle, özellikle de Kant'ın *Arı Usun Eleştirisi* ile Schopenauer, Carus, von Hartmann ve diğerlerinin yazdıklarıyla ilgileniyordu. Jung'un –daha sonra bilinçdışı adını alan– başka bir dünyanın varolduğu gerçeğini ilk kez fark edişi, daha önce belirttiğimiz medyum kızı gözlemlediği zaman olmuştu. Bu diğer dünyanın, bilinçli yaşamdan oldukça farklı, başlı başına bir yaşam olduğunu hissetmişti. Ama tam olarak ne olabileceğini anlamakta güçlük çekiyordu. Onun anlayamaması, olayın önemini azaltmıyordu; birçok şey bizim algılarımız dışında gerçekleşir, ama Jung kanıtlayamayacağı her düşünceyi reddetmek için acele etmezdi: Varlıkları, kanıtlanmalarına bağlı değildi. Bir deneyim, biz onu açıklayamasak da, bundan bağımsız bir şekilde varolmaya devam edecektir. Jung çoğu insanın, zihni ve ruhu, kişisel bir özellikten başka bir şey olarak düşünmekte güçlük çektiğini gayet iyi biliyordu. Çünkü böyle düşünenlerin bilinçdışı hakkında hiçbir deneyimi yoktu ve örneğin bir rüyaya "sadece" rüya olarak bakıyorlar ve rüyalarının başlı başına bir dünya olduğunu bil-

miyorlardı. Jung, bunu pek önemsemedi. Medyum kızı gözlemlemişti ve ruhun, kendi özerk kurallarıyla birlikte nesnel bir fenomen olduğuna kanaat getirmişti. Bu, on beş yaşındaki kızın trans halindeyken sanki gelecekteki halini görürcesine, otuz yaşında bir kadın gibi davranabilmesi ne kadar olağanüstüydü! Bu kişisel düşünceler, Jung için büyük önem taşıyordu. Filozofların bilinçdışı hakkında yazdıklarını biliyordu tabii, ama eserleri soyut nitelikteydi ve mevzuya doğrudan temas etmiyordu.

Bu ilk düşünceler, hiç şüphesiz zamanla Jung'un, Freud'un rüyalar üzerine yaptığı çalışmalara minnettar kalmasına neden oldu. Freud'a olan minnet borcu sınırsızdır "O, rüya analizi ile bilinçdışı için bir alan açmış oldu, bilinçdışı böylece felsefi varsayım olarak anılmaktan kurtuldu."[31] İşte, bu rüyaların ne anlatmak istediğiyle ilgili ilk girişimlerden bu yana yeniden ele geçmez şekilde kaybolmuş görünen bir araçtır.

Jung'un, Burghölzli Hastanesi'nde, rahatsız ve kronik hastalarla ilgili yürüttüğü araştırma, bu hastalığın ne tip bir hastalık olduğunu merak etmesinin verdiği azimle sürüyordu. Bunun genel tıbbi hastalıklarla ilgili olduğu pek söylenemezdi. Şizofreni gibi terimlere hemen teslim olmak istemiyordu; bu kelime kendi başına bir anlam ifade etse de, bir şizofrenin belli başlı semptomlarının altında yatan nedenleri bulmak istiyordu. Büyük olasılıkla bu durum, insana özgü karmaşık bir sorundu; belki de fiziksel ve ruhsal hastalıkların bir birleşimiydi. Kişisel deneyimlerinin yanı sıra, kelime çağrışım deneyi de (1.Bölüm), Jung'un, bilinçdışı zihin eyleminin bir gerçeklik olduğunu düşünmesine neden oldu. Birçok örnekten yola çıkarak, hastalığın, tanımlanmamış zihinsel bir çatışma sonucu ortaya çıktığını düşündü. Tabii, bu sonuç tam olarak kanıtlanamadı; ama hastalarla konuşurken

elde ettiği deneyimlerden yola çıkarak bunu emin bir şekilde söyleyebiliyordu. Bilinçdışının hastalar üzerindeki etkisine dair tahminleri, çalışmasında önemli bir yere sahipti ve dolayısıyla araştırmasını zevkle sürdürmeye devam etti.

Jung'un şizofreninin nedenine ve varlığına olan ilgisi, Burghölzli Hastanesi'nde çalıştığı dokuz yıl süresince hep canlı kaldı ve hayatı boyunca da sürdü. Yine de soruna tam bir çözüm bulduğu söylenemez. Şizofreni hastalarından bazıları kronikleşti; bazıları da düzeldi, tüm bunların yanında bu gelişmenin nedeni tam olarak açıklanamadı ve dolayısıyla tedavi sürüncemede kaldı. Şizofreninin gizemi açıklanamadı.

Jung, 1919'da, Londra Royal Society of Medicine'in Psikiyatri Bölümü'nün huzurunda, *Zihinsel Hastalıklarda Psikojenez Sorunu Üzerine*[32] (On the Problem of Psychogenesis in Mental Disease) başlığını taşıyan bir bildiri okudu. Yirmi sene sonra, yine aynı kurumun huzurunda başka bir bildiri daha okudu: *Şizofreninin Psikojenezi Üzerine*(On the psychogenesis of Schizophrenia).[33] Psikojenezin önemli olduğundan hâlâ emindi, ama başka etkenlerin de işe yarayabileceği ihtimalini hep açık bıraktı. Psikojenez, özellikle psikolojik bir kökene sahip değildi. Dolayısıyla akıllarda bir soru beliriyordu: Hastalık, egonun yani bilincin zayıf olduğu bir noktadan mı kaynaklanıyordu yoksa bilinçdışının düzensiz gücünden mi? 1956 gibi yakın bir tarihte, otuz dilde yayınlanan Amerikan'ın Sesi adlı programda Jung, "Şizofreni Üzerine En Yeni Düşünceler" üzerine bir konuşma yaptı. Bu konuşma, 1959'da Almanca'ya çevrilip tekrar düzenlendi ve şimdi İngilizce'si de mevcut.[34] Şizofreni hakkında halen cevaplanması gereken sorularla uğraşırken, Jung, asıl akıllıca çözümün, kendi bilgilerimize ve hastaların gözlemlenmesi ve tedavisi yoluyla elde edilen çıkarımlarımıza dayanan nazari bir varsayımı kullanmak oldu-

ğuna inanıyordu. Şizofreninin psikolojisi üzerine bilgimiz eksik olsa da, şizofrenik hastaların zihinsel yaşantısındaki bazı belirtilerin, kişisel özelliklerin ötesinde olduğunu biliyoruz. Bir fikrin oluşması için gerekli olan normal kapasiteye zihnin ulaşamadığını, hissetme kapasitesinin kullanılamadığını ve duygusal değerlerin büyük ölçüde eksik veya yetersiz olduğunu görüyoruz. Nevrotik bir kişilikte, içerik, biyografik verilerle açıklanabilir; ama şizofrenik kişilikte kolektif öğeler yani *arketip* yapılar yer alır ve kişisel nedensellik, bunların özel arkaik yapısını ve anlamını açıklamakta yetersiz kalır. Jung şöyle bir eklemede bulunuyor: "... şizofrenik etki, yani belirli bir bölünme sayılabilecek herhangi bir psikolojik süreç, şimdiye kadar keşfedilmedi. Kısmi veya organik bir parçalanmanın, beyin hücrelerinin kapasitesini aşan bir duygu yoğunluğuna bağlı fiziksel bir değişimin meydana getirebileceği bir *toksik neden* olabileceği sonucuna vardım."[35]

Bir toksinin var olup olmadığı, fizyolojinin araştırma konusudur. Yukarıda sorulan soru kadar değerli bir başka soru da psikopatolojistlerden yanıt bekliyor: Şizofrenik düşünce sürecinin *içeriği* ne anlam ifade edebilir?

Açıklanması gereken iki terimi yukarıda kullandık: (a) bilinçdışı zihin eylemi ve (b) kişisel ve kolektif bilinçdışı.

Bilinçdışı Zihin Eylemi

Bu yüzyılın sonlarına doğru, *İnsan Kişiliği ve Bedensel Ölümden Kurtuluşu* (1903) adlı kitabın yazarı **F. W. H. Myers** ve bilinçdışı hareket, akli dengenin bozulması ve kendinden geçme gibi spiritüel fenomenler üzerine çalışan diğer araştırmacılar, yeni bir alana kaydılar ve zihinsel eylemin, bilinç alanının ötesinde olabileceğinden söz ettiler. Alt algısal benlik, bilinçaltı, bilinçdışı gibi terimler, Freud'un zamanından

önce felsefi tartışmalar dışında da gayet iyi biliniyordu. Dolayısıyla bu terimler de hipnoz transının fenomenleriydi. Freud, rüyaların doğasını incelerken, bilinçdışına da bir yol açtı. Vardığı sonuçlar hipnotizmacı ve spiritüalistleri şarlatan olarak gören doktorlar tarafından pek ilgiyle karşılanmadı; onlar Freud'u bu kişilerle aynı kategoriye koymaya hazırlardı.

Freud'un bastırma teorisi, Jung'a göre, bilinçdışının neden bilinçdışına dönüştüğünü anlatan sağlam bir açıklamaydı: Kabul edilmeyen ve bir çatışmaya neden olan bilinçli deneyim bastırılır ve böylece bilinçdışı meydana gelir. Bastırma olmasa bu deneyim bilinçli kalırdı; buradan hareketle bastırılmış veriden oluşan bilinçdışının bilinç ile aynı nitelikte olduğu söylenebilir. Bilinçdışı olan (yani, bilince göre bilinmeyen) bu bastırılmış veriye, ancak rüyaları dolaylı yoldan anlayarak, semptomların anlamını keşfederek veya komplekslerin önemini açığa vurarak ulaşılabilir.

Bazen, ince ve belirsiz birçok göstergesiyle birlikte bilinçdışının, anormal olması gerekiyormuş gibi düşünülür ve dolayısıyla bilinçdışının normal insanlarda eksik olduğu fikrine varılır. Jung'un bazı hastaları için, bu yanlış düşünce endişe kaynığıydı. Bir bireyde alışkanlık olmuş, abartılı düşünce süreci, anormal olabiliyordu. Eğer bu abartma aşırı olabiliyorsa ve özellikle alışılmamış hareketlere yol açıyorsa, anormal olduğu düşünülmeli ve ona göre tedavi edilmelidir. Normal insanlar bile ani gelişen histerik veya takıntılı semptomlara sahip olabilirler. Bunlar, yanlış işleyen bir zihnin kanıtları olarak algılanmamalıdır. Elimizdeki bilgiler, bilinçdışının doğal bir fenomen olduğunu destekler niteliktedir. İnsan doğasının birçok özelliğini kapsar: Karanlık ve aydınlık, bilgili ve cahil, güzel ve çirkin, derin ve yüzeysel. Bir bilinçdışımız olduğunu bilmemek veya içindekileri yokmuş gibi kenara koyulabileceğini düşünmek, insan psikolojisini anlamada ve

hastalıkların tedavisinde büyük önem taşıyan bir yanımızı saf dışı etmek demektir.

Freud'un Viyana'da psikanalizi; Jung'un Zürih'te kelime çağrışım tekniğini kullanmaları, birbirinden farklı olmalarına rağmen, kompleksin çıkış noktasına dair aynı sonuca işaret eder: Kompleks bilinçdışı faaliyeti gösterir. Jung, bilinçdışı zihnin özerk, yani bilinçli güdülenmeden bağımsız hareket ettiğini görünce çok etkilenmişti.

Kişisel Bilinçdışı

Daha önce de belirttiğimiz gibi, *Bilinçdışının Psikolojisi*'nin 1912'de yayımlanması, Jung'un *sembol* kavramını geniş biçimde kullanmış ve de ona ilk yan anlamını kazandırmış olduğunu gösteriyor. Zihinsel hastalığın objektif kanıtlarını ve bu tür hastalarda görülen semptomları araştırmasından yola çıkan Jung, sıra dışı deneyimlerin tümünün, hastaların kişisel geçmişleri üzerinden ve kabul edilmiş idealleriyle çatışan düşüncelerin bastırılmasıyla açıklanamayacağı görüşüne vardı. Açıklamalarla düzeltilemeyecek yanlış yargılamalar, –ses duyarmış gibi yanılsamalar, halüsinasyonlar– bazen kişisel deneyimlerden bağımsızmış gibidir... Aynı şekilde, bazı rüyalardaki veriler, bunların ne olabileceği hakkında bir fikri olmayan hastalara tamamen yabancıdır. Ama, bu kişisel olmayan deneyimler ne kadar tuhaf görünse de bir anlamı vardır. Kişisel ve kişisel olmayan bu iki grup fikir ile, Jung, bilinçdışının genel olarak *bireysel* ve kişisel deneyimin ötesinde diyebileceğimiz *kolektif* (kişisel olmayan) olarak iki ana gruba ayrıldığı hipotezini öne sürmüştür.

Daha önce tartışılan kelime çağrışım deneyleri, bu bireysel ve bireysel olmayan bilinçdışı bileşenleri hipotezini destekliyordu. Örneğin, uyarıcı bir kelime, kompleksle bağlantı-

lı bir konuya temas ettiği zaman, tepki zamanlamasında değişiklik olduğu gözlendi ve bazen verilen yanıt, hastanın kendisini bile şaşırtıyordu. Bu sonuncusu, doğrudan kompleksten gelen bir yanıt gibi yorumlandı, çünkü kompleks ayrı bir kişilik gibi özerk hareket ediyor ve sürekli bizim bilinçli adımlarımızla çatışıyordu. Sanki, kompleksin kendi başına zihinsel bir yaşamı var gibiydi; bizim tarafımızdan fark edilmeyen ikincil veya yan bir kişilik yaşıyor gibiydi. Bu kompleks, psikolojik tedavide olduğu gibi, bilinçli hale geldiği zaman, ikincil veya yan kişilik yok oluyor. Diğer bir deyişle hasta, nasıl bir şekle bürünürse bürünsün bu kompleksten kurtuluyor. Hastanın kapalı bir ortamda, küçük bir odada veya bir tren vagonunda kalma korkusu olduğunu varsayalım; işte semptomları oluşturan bu düşünceler grubuna kompleks denir. Bu tür komplekslerin ilk başta ortaya çıkmasının nedeni bastırmaydı.

Kolektif Bilinçdışı

Bunlara ek olarak, Jung, başka birtakım bileşenler olduğunu da düşünüyordu. Bunlar bilinç içinde hiç varolmadılar ve dolayısıyla kişisel bir olay olan bastırmanın sonucu olamazlardı. Bunlar kişisel değil, kolektiflerdir. Jung, zihne bağlı bu içerikleri tekrar tekrar kaleme aldı; bu şekilde kolektif bilinçdışı hipotezini mantıklı bir açıklama ile desteklemiş oldu. Bu tür kompleksler, "bilinçdışında olgunlaşarak, garip ve kuşkucu inançları ve itici güçleriyle bilinci işgal ederler... Bana göre, insan ruhunu sadece kişisel bir olay olarak görmek ve onu özellikle kişisel bir bakış açısıyla açıklamaya çalışmak büyük bir hata olur. Bu çeşit bir sav, sadece bireyin sıradan günlük uğraşılarına ve ilişkilerine açıklama getiren bir yaklaşım olarak kalır."[36]

Zihnin kişisel olmayan bölümüne dair Jung'un sunduğu hipotez, Freud'den tamamen ayrı bir noktada durmaktadır. Jung'un "kişisel bilinçdışı" kavramı, Freud'un, bilinçdışının kişisel olaylardan, yani bastırmalardan oluştuğu fikrinin de yerini dolduruyordu. Bu da bir noktaya kadar geçerliydi ve Jung'da bunu kabul ediyordu. O, buna yeni kavramıyla –kolektif bilinçdışı– bir ekleme yapmış oldu. Bu kavram çok anlaşılmamıştı ve halen de tam olarak anlaşıldığı söylenemez. Bu kavram, grup zihni anlamına gelen, kalabalığın bilinçdışı hareketinin, bilinçli bireysel hareketin yerini almasıyla karıştırılmaktadır. Oysa Jung'un aklındaki fikir bu değildi. Kişisel bilinçdışının aksine kolektif bilinçdışı, kişisel bir kazanım değildir. Her zihin tek başına görünse de, onu diğer zihin yapılarından ayırt etmek olanaksızdır, çünkü tüm zihinlerin ortak bir temeli veya oluşum süreci vardır. İşte, Jung buna kolektif bilinçdışı adını vermiştir.

Arketip ve İçgüdü

Kolektif bilinçdışının bir özelliği de, bireysel davranıştan gücünü alan kişisel bilinçdışının aksine, kökeninin kalıtıma dayanmasıdır. Şimdiye kadar bildiğimiz kadarıyla, kişisel bilinçdışı *komplekslerin* birçok bölümünü içerirken, kolektif bilinçdışı *arketiplerden* meydana gelir; buna da biçimlenmenin ön halleri veya orijinal formlar diyebiliriz. Jung, "içgüdü formunun (kalıtsal, öğrenilmemiş eğilimler), arketiplere çok yakın paralellikte olduğunu" söyler ve şöyle devam eder: "Aslında o kadar yakın ki, arketipler için başlı başına içgüdülerin bilinçdışı imajları olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle, bunlar *içgüdüsel davranışın birer modelidirler*. Dolayısıyla kolektif bilinçdışı hipotezi içgüdülerin olduğunu söylemekten başka bir şey yapmaz."[37]

Jung, kolektif bilinçdışının evrensel niteliğine önemli bir vurgu yapmıştır: "... bu kavram, hemen her yerde ve tüm bireylerde aynı içeriğe sahiptir. Yani, tüm insanlarda özdeştir ve bu nedenle, her birimizde varolan kişilerüstü doğaya ait ruhsal bir ortak esasa dayanır."[38]

Şu an hayatta olmayan Profesör **Henri Frankfort**[39] Jung'un kolektif bilinçdışı hipotezine ve özellikle evrensel geçerliliğine eleştiri getirerek şöyle yazmıştır: "Ona [Jung'a] göre, hiçbir zaman tam olarak anlaşılmayan bilinçdışı, insan kişiliğinin incelenebilir bir parçası, yaratıcı fikirlerin doğduğu yer olmamıştır. Freud'un tanımında, bilinçdışından kaynaklanan imajlar, bireylerin deneyimlerine bağlı olarak çerçevelenirken, Jung, bu imajların asla maddenin bir bölümünden ötesini karşılamayacağını ve üstelik belirli şartlar altında sembollerin ve figürlerin, bir etkide bulunmadığı hastalara –yani onların bilinç düzeyine– değil de, dinler tarihi uzmanlarına tanıdık gelen şeyleri ortaya çıkarabileceğini öne sürmüştür... Jung, tüm bu –kişiler üstü olduğunu ileri sürdüğü– imajlara ve figürlere arketip adını vermiş ve tamamını da kolektif bilinçdışı olarak nitelendirmiştir." Frankfort, tarihsel gözlemlerin bize "arketiplerin hiçbir şekilde evrensel olmadığını" öğrettiğini öne sürmüştü. Bununla ilgili, bir çocuğun anne ve babasına olan duygularından söz eder. Burada iddia ettiği şey, onun "sosyal yapıdan oldukça güçlü biçimde etkilenmiş olduğu"dur. Babanın, annenin evinde sanki bir yabancı, hatta bir ziyaretçi ve örneğin dayının, ailenin reisi olduğu anaerkil bir toplumda çocuğun duyguları, anaerkil çokeşli ortamda olduğu gibi, ataerkil çokeşli toplumdakinden de farklıdır."

Bu iddia, Jung'un, bir çocuğun anne ve babasıyla veya ikisiyle birden olan ilişkisi gibi tipik insani durumlarda görülen çeşitli arketiplerin tezahürlerinde evrensel bir özdeşlik öne

sürdüğünü ifade eder gibidir. Profesör Frankfort, toplumsal yapıdaki farklılıkların fazlasıyla ortak olduğu noktasına değiniyor. Ama bir çocuktan kendi öz babasını, *in loco parentis** rolünü üstlenmiş başka birinden ayırt etmesi beklenemez. Böyle bir kişiyle kurulacak ilişki, toplumsal yapı ne olursa olsun, her çocukta bir örnek olabilir. Frankfort, Jung'un arketipler kavramı üzerine başka gözlemlerde de bulundu ve bilimsel makalesi, Jung'un anlayışla karşılayacağı eleştiriler de içeriyordu. Frankfort'un, Jung'un yeteneği için söyledikleri oldukça nettir: "... onun [Jung'un] keşiflerinde asıl üzerinde durulması gereken nokta, keşfettiklerinin, yaşayan bir ruhla, faal bir hayalgücüyle ve de rüyalarda bilinçdışı zihinden gelen semboller ve figürlerle ilgileniyor olmasıdır. Jung'un, ortaya çıkardığı rüya gören kişinin olay ve çabaları, umut ve endişeleriyle –kısacası iç dünyasıyla– bağları etkileyici bir genişlik ve derinlik arz ediyor."

Jung, saf bir doğa olduğu fikrine her zaman karşı çıktı ve gelecekte insan psikolojisi hakkında öğrenebileceklerimizin şimdi sadece çok başında olduğumuzu inanıyordu. Öğrencilerin bazen aklı karışırdı, çünkü arketip konusundaki iddiaları çok karışık görünüyordu. Onu tanısalardı, öğrenmeye ve eğer iyi bir muhakeme değişikliği gerektiriyorsa bir hipotezden vazgeçmeye de her zaman açık olduğunu bilirlerdi. Jung, bir kâşifin zihin yapısına sahipti: Her zaman, bildiklerimizin ötesinde daha birçok yeni şey olduğunu, dolayısıyla haritalarımızın tekrar tekrar çizilmesi gerektiğini savunurdu. Yine de bu açık görüşlülük, keşfettiklerinden vazgeçmesine neden olmazdı, özellikle de hipotezinin önemini sorgulayan kişilerden, arketip olarak tanımladığı şeye henüz alternatif bir açıklama getirilmemiş olduğu için, tezini savunmaya devam etti. Eğer bir hastanın rüyada gördüğü belirli temalar,

* ebeveyn yerine geçmek. (Ed.n.)

eski mitolojik unsurlarla ilgiliyse, Jung bunu bir veri olarak ele alıp hastayla arasındaki paralelliğe dikkat çekerdi. Böyle bir unsuru, büyük olasılıkla diğer hastalara da uygulayabilecekti ve bunun doğruluğuna sabit bir şekilde ulaştı. Böyle paralelliklerin dünyanın her yerindeki insan yapılarında özdeş bir kalıtımın kesinliğine işaret ettiğini iddia etmiyordu. Çünkü bu bazen olasıydı, bazen değil. Eski kültürel bir mirasa sahip bir kuşak, Jung'a göre, diğer kuşakların ulaşılmayacağı bir kolektif deneyim barındırıyordu. Beden yapılarında olduğu gibi her zihin yapısının da aynılık göstermesi beklenir.

Arketip kelimesini Jung yaratmadı. Yüzyıllardır kullanılıyordu ve kopyaların yapıldığı orijinal model veya prototip anlamına geliyordu. Platon'un "idealar" veya "formlar" teorisinde belirttiği gibi, örneğin, bir at, tüm atlarda görülen bir niteliğe sahip olabilir. Bu nedenle kolektif idea veya form, bireyin anti-tezidir, çünkü sadece bir kişinin özellikleri yerine bir grup bireye özgüdür. Yani, kolektif bilinçdışı, kişisel olarak sahip olunabilecek veya elde edilecek bir şey değildir, evrenseldir. Öğrenilmemiş güdüler olan içgüdülerin, eylemlerimizin kalıtımsal ilk adımlarını simgelemesi gibi, arketipler de algılamamızın kalıtımsal üsluplarına karşılık gelir. Jung şöyle yazar: "Kolektif bilinçdışı hipotezi, insanların ilk önce garip bulduğu, ama kısa süre sonra sahip çıktığı ve bilindik fikirler olarak kullandığı bir fikir sınıfına girer... *Arketip*, yerinde ve yararlıdır; çünkü bize, şimdiye kadar kolektif bilinçdışının bileşenleri sözkonusu olduğunda arkaik ya da -kendi tabirimle- ezeli tipler, yani en eski zamanlardan beri varolan evrensel imajlardan söz ettiğimizi söylemektedir."[40]

Jung, kolektif bilinçdışı üzerine fikir geliştirirken, genelde zihnin tarihçesini bedenin tarihçesiyle birlikte ele alırdı. İnsan bedenleri, dünyanın her bir tarafında açıkça görülebile-

cek şekilde anatomik bir benzerliğe sahiptir. Farklı sıcaklık değerlerinde ve farklı yaşam alışkanlıkları ve gelenekleriyle sürekli değişen bir tarihin aksine, insan bedenleri, ufak değişiklikler dışında genelde aynı kalır. Bu durum zihin için de geçerlidir; o da aynı temel yapısını korur. Jung, özellikle rüya psikolojisi üzerine yapılan geniş çalışmaların, zihnin yapısı ve gelişimi üzerinde, en az karşılaştırmalı anatomide olduğu kadar başarılı keşiflere yol açtığını düşünüyordu.

Kolektif bilinçdışı kavramında, bireysellikten bir şey kaybedilmez. İçgüdüler, kişisel göstergeler içerir ve bizim kişisel özelliğimiz olarak kabul edilirler; kimse bunun aksini düşünemez. İçgüdülerin ırklarda müşterek olması, bizim kendi içgüdülerimizdeki kişisel sahiplik duygusunu yok etmez. Ayrıca, kolektif bilinçdışı da kişisel olarak deneyimlenir.

Jung, bazen *kolektif bilinçdışı* ile aynı anlama gelen *nesnel ruh* tanımını kullanıyordu, ama genelde eski tabiri tercih ediyordu. Kolektif bilinçdışı üzerine yaptığı çalışmayı, psikoloji alanındaki en önemli katkısı olarak görüyordu. Hayatın anlamıyla ilgili kendi özel miti sorulduğunda, hiç düşünmeden, "Kolektif bilinçdışı." yanıtını veriyordu.

Kalıtımın, kolektif bilinçdışı hipoteziyle bağlantılı olduğunu gören bazı kişiler arketiplerin ve sonradan kazanılan özelliklerin aynı olduğu fikrine kapıldı. Jung, bu yanlış anlamayı düzeltene kadar çok uğraşmak zorunda kaldı. Ruhun bilinçdışı yapısının, bir kalıtım, önceden gelen (*a priori*) bir etken olduğunu savunuyordu. Bu nedenle, yeni doğmuş bir çocuk karmaşık, ama aynı zamanda net bir biçimde tanımlanmış, bireysel bir varlıktır. Ruhsal yaşantının ilk görülebilir tezahürleri ortaya çıkana kadar, bunu doğrudan gözlemleyemeyiz. Ancak bundan sonra, hiçbir şeyin gölgesinde kalmadan bireysel özellikleri görülebilir. Diğer bir deyişle, onların ardındaki benzersiz kişiliğin farkına varırız. Annenin dışında

tarafsız bir gözlemci, bunu sorgulamaz. Doktor ve filozof **John Locke** (1632-1704), çocuk zihninin doğumda boş bir kağıt parçasına benzediğini ve bunun üzerine deneyimlerin yazıldığını söylemiştir. Bugün kimse bu görüşte değil. Jung'un savı, Locke'un savına ters düşer. Jung, bir bebeğin biricik kişiliğini oluşturan ayrıntıların, dünyaya geldiği anda oluştuğu düşüncesini imkânsız buluyordu: "Yeteneklerin ve kabiliyetlerin nesilden nesile aktarılmasını kalıtım ile açıklıyoruz... Tıpkı ebeveynlerini hiç görmeyen, dolayısıyla onlardan eğitim almamış olan hayvanlarda görülen karmaşık içgüdülerin yeniden ortaya çıkışı gibi... 'İnsan özellikleri'nin kalıtsal olmadığı, yani her çocukta yeniden oluştuğu fikri, sabah doğan güneşin, bir önceki akşam batan güneşten farklı bir güneş olduğu ilkel inancı kadar saçma bir fikir olur."[41]

Kolektif Bilinçdışı Hipotezi ve Kökeni

Rüyaların, Jung'un yaşamında önemli bir yeri vardı ve genelde çalışmalarında yer alacak yeni bir gelişmeyi bildirir nitelikteydi. Şüphesiz bu rüya ona kolektif bilinçdışı kavramını önceden haber vermiş veya hiç değilse onu tanıtmıştı. Bu, Freud ile Jung'un, 1909'da, bir dizi konferans vermek üzere davet aldıkları Amerika Birleşik Devletleri'ne birlikte gidip geldikleri sırada belirdi. Yol boyunca birbirlerinin rüyalarını yorumladılar. Doğal olarak bu yorumlar, bugünün standartlarıyla kısa denebilecek bir kişisel analizi de kapsıyordu. Dr. **David Stafford-Clark**, bu analizin hiçbir zaman olmadığını söylemiştir: "Freud ile Jung arasındaki temel anlaşmazlığa ve ayrışmaya katkısı olduğu söylenen karşılıklı bir analiz hikâyesi vardır ki komik ama uydurmadır."[42] Dr. Stafford-Clark'ın bu kuşkucu yaklaşımını kanıtlayacak bir verisi yoktur. Belki de, eğer böyle bir analiz olsaydı *Sigmund Freud* kita-

bının yazarı Ernest Jones buna mutlaka değinirdi, diye düşünmüştü. Bu karşılıklı analizin gerçekleştiği, Jung tarafından yazılı olarak da belirtilmişti: "1909'da Bremen'de başlayan Amerika Birleşik Devletleri seyahati, yedi hafta sürdü. Her gün birlikteydik ve birbirimizin rüyalarını analiz ediyorduk."[43] Jung ve diğerleri, konferanslarda analizlere başvuruyorlardı ve Jung bir BBC programında, ayrıca kişisel sohbetlerinde bundan söz etmişti. Söyleşilerinin ayrıntıları hiç belirtilmiyordu. Jung'un demecinin doğruluğu şimdiye kadar hiç sorgulanmadı. Freud da Jung da analize inanıyordu ve Freud'un kişisel sıkıntıları olduğundan, bunları çözmek için Jung'dan yardım istiyordu. Bu, Jung 1961'de ölmeden çok önce zaten geniş çapta biliniyordu. Dr. Stafford-Clark, bu "hikâye"nin doğruluğuna dair herhangi bir şüphe duysaydı, bunu araştırabilirdi. Onun bu iki taraflı rüya analizini tarifi, Ernest Jones'un *Sigmund Freud – Hayatı ve Eserleri* çalışmasında, Freud ile Jung'un ilişkisi üzerine yorumlarını andırmaktadır.*[44] Birkaç yıl boyunca, Freud'un Jung'u el üstünde tuttuğu unutulmamalıdır. Kendi inisiyatifini kullanarak, psikanalizin geleceğini Jung'a emanet etmiş ve onu Psikanalitik Derneği'nin daimi başkanı yapmıştır. Freud ve Jung'un birbirlerinin rüyalarını analiz etmiş olmalarının neden "komik ve neredeyse bir söylenti edasında" olması gerektiğini anlamak oldukça zor.

Bu iki taraflı analiz sırasında, Jung bir rüya gördü ve Freud'dan bunu yorumlamasını istedi. Rüya şöyleydi:

"*Kendi* evimdeydim. Büyük ve karmaşık bir evdi, kabaca amcamın Basel'deki eski şehir surlarında bulunan çok eski

* Ernest Jones tarafından belirtilen ve içinde Freud ve Jung'un ABD gezisi başlamadan Bremen'de yaptıkları diyaloglar da bulunan bir dizi bilgiyi, 1959 yılında Jung'a sordum. Jones'un yazdıklarının doğru olmadığını söyledi ve ekledi: "Jones, bana hiçbir zaman o eski günler hakkındaki fikrimi sormadı halbuki gayet rahat sorabilirdi. Jones orada değildi. Freud ve Ferenczi artık hayatta değildi ve doğru bilgileri verebilecek tek kişi bendim." – E.A.B.

evini andırıyordu. Birinci kattaydım; burası çok güzel döşenmişti. Oda, on sekizinci yüzyıl tarzındaydı ve mobilyalar çok göz alıcıydı. Zarif bir merdiven olduğunu fark ettim ve aşağı katı görmem gerektiğini düşünüp zemin kata indim. Bu kez de on altıncı yüzyılı veya daha eskiyi anımsatan bir yapı ve donanım vardı. Burası daha karanlık bir odaydı; eşyalar eski ve ağırdı. Etrafımı saran gizem beni giderek heyecanlandırıyordu. Belki daha da aşağıda mahzen gibi bir şey vardı. Ve işte oradaydı. Çok eski diyebileceğim, belki eski Roma'dan kalma bir yapıyla karşı karşıyaydım. Tozlu ve fazlasıyla aşınmış bir merdivenden aşağı indim ve sıvası dökülmüş çıplak duvarlar gördüm, onların arkasında Roma dönemini hatırlatan tuğlalar vardı; zemin ise taşla döşenmişti. Elimde fenerle, aşağı inmek konusunda önce tereddüt yaşadım. Şimdi artık en altta olduğumu düşündüm. Ama sonra bir köşede içinde bir halka olan, kare şeklinde bir taş fark ettim; onu kaldırdım ve biraz aşağıda bir zemin daha gördüm, çok karanlıktı; bir mağaraya benziyordu, belki de bir mezarlıktı. Taşı kaldırdıkça biraz ışık gelmeye başladı. Zemin, tamamen tarih öncesi çanak çömlekle, kemiklerle ve kafataslarıyla doluydu. Çok şaşırmıştım ve tozları temizledikçe, çok önemli bir şey keşfettiğimi hissettim. Burada rüyam bitti ve uyandım."*

Rüya Jung'un kafasını karıştırmıştı; ama rüyayla ilgili bazı "önsezileri" vardı. Freud'un rüyayı zihninde tartışını ve ne diyeceğini şaşırmasını izlediğini hatırlıyordu. Freud, kemik-

* Jung, bana bu rüyayı 1951'de anlattı ve bu 1961'de de basıldı.[45] Jung, yazılanları daktilo yazısı olarak okudu ve gerekli gördüğü yerlerde bir iki kelimeyi değiştirdi. Örneğin, *"kendi* evimde" ifadesini ekledi ve bunun özel bir önemi olduğunu belirtti, çünkü bu eviyle özdeşleştiğini gösteriyordu; kişiliğinin, diğerleri tarafından görülen yanını simgeliyordu. Ama rüyada evin iç bölümü pek tanıdık değildi. Rüyayla ilgili bir yazı, 1963'te tekrar basıldı.[46] Kelimeler farklı olsa da, içerik olarak anlamı aynıydı. – E.A.B.

ler ve kafatasları konusuna yoğunlaşmış durumdaydı ve rüyanın geri kalan kısmını o kadar önemsemiyordu. Bunun, Jung'un, ölmesini istediği biriyle ilişkili olduğuna işaret ettiğini düşünüyordu – kemikler sadece ölümü simgeleyebilirdi. "Böyle biri var mıydı?" diye sordu Freud, Jung da olmadığını söyledi. Ama Freud bunun üstünde durmaya devam etti; Jung, Freud'un neden rüyanın analizini ölüm isteği üzerine yaptığını sorguluyordu ve ona bu kişinin kim olabileceğini sordu – örneğin karısı gibi belirli bir kişiye karşılık gelebilir miydi? "Evet." dedi Freud, "Olabilir. En olası anlamı budur." Jung şaşırmıştı ve birden fazla kafatası olduğunu, sadece bir tane olmadığını vurguladı. Freud ise halen, rüyada ki, ölümü simgeleyen unsurlar üzerinde duruyordu. Jung, Freud'a "Rüyanın diğer kısımlarına ne olacak?" diye sordu, ama Freud onlarla ilgilenmiyordu.

Rüyayla ilgili dikkate değer bir diğer nokta da, beklenti dolu bir atmosfere sahip olmasıydı; sanki bir keşif gibiydi. Jung, Freud'la yaptığı analizden bağımsız olarak, rüya üzerine epey kafa yordu. Bu konu üzerine aylarca fikir yürüttü, hatta belki yıllarca. Rüyayı, kişisel açıdan açıklayamıyordu. Daha sonra, evin, farklı kültürel mirasları simgeleyebileceği aklına geldi; her kat farklı bir çağı yansıtıyor olabilirdi –günümüz yapılarının temellerinin altında bulunan daha eski evlerin kalıntılarının kazılarında olduğu gibi. Evin katlara göre değişen bir yapısı olduğundan, Jung, rüyasındaki bu evin bir çeşit tarihsel gönderme yaptığını düşünüyordu. Bu rüya, insan tarihinde çok sık rastlanan bir yapıyı anımsatıyor olabilir miydi? Jung şöyle diyordu: "İşte o anda, kolektif bilinçdışı fikrini keşfettim."[47] Bu mümkün, hatta gayet önemli bir hipoteze benziyordu. Jung, bunun üzerine düşündükçe, planlı bir biçimde incelediği zaman, rüyada görülen zeminlerdeki oluşumların, bizim veya başkasının kültürünün geli-

şimini simgelediğini, ayrıca ruhtaki kişisel özelliklere ilaveten kimi zamansız kimi yüzyıllar öncesinden gelen kişisel olmayan ve özerk öğeler olduğunu daha iyi gördü.

Jung'a göre, kolektif bilinçdışıyla ilgili en ilgi çekici özelliklerden biri, düşüncelerin ve fikirlerin, asla bilinçten önce olmamak şartıyla, bu kişisel olmayan kaynaktan spontane olarak çıkmasıydı. Bu tür deneyimlerin sayısı çok fazlaydı ve bu da Jung'u, bilinçdışının, bastırma veya unutmadan ötürü, geçmiş deneyimlerin saklanması için bir odadan daha öte bir şey olduğuna inanmaya itti. Jung şöyle yazıyordu: "... birçok sanatçı, filozof ve hatta bilim insanı bile, en iyi fikirlerinden bazılarını, bilinçdışında aniden oluşan ilhamlara borçludur... Bu olaya, bilimin tarihine baktığımız zaman gerçek bir kanıt bulabiliriz. Örneğin, Fransız matematikçi Poincaré ve kimyager Kekulé, önemli bilimsel keşiflerini (kendileri de bunu kabul ediyor), bilinçdışından gelen ani resimsel "açığa çıkarımlara" borçludurlar. Fransız filozof Descartes'ın sözde "mistik" deneyimi de, aniden "tüm bilimlerin düzeni" ani bir açığa çıkma durumundan başka bir şey değildi. İngiliz yazar **Robert Louis Stevenson**, yıllarca "insanın çifte varlığına dair güçlü duygusu" na uygun bir öykü arayıp durdu. *Dr. Jekyll ve Mr. Hyde*'ın hikâyesini, birden rüyasında gördüğünde, sıkıntısı çözülmüş oldu."[48]

Jung'un kolektif bilinçdışı düşüncesi, 1912'de *Bilinçdışının Psikolojisi* çalışmasında yer aldı ve kitap ayrıca, Jung'un, sembollerin anlamı üzerine bazı fikirlerini de içeriyordu. Freud, son kitaplarından birinde, bizim geçmiş kuşaklardan devraldığımız "arkaik mirasımıza" ve "anı izlerimize" göndermeler yapmıştır. Antropolojiye olan ilgisinin Jung sayesinde uyandığını burada kabul ediyordu: "Jung'un, nevrotik ve ilkel insanların zihinsel üretimleri arasındaki geniş kapsamlı paralelliklere dayanarak belirttiği net göstergeler, benim ilgimin konuya kaymasına neden oldu."[49]

Jung'un Ampirik Bakış Açısı

Bilinçdışı kavramı, psikoloji dünyasına takdim edildiğinde biraz soğuk karşılandı ve kolektif bilinçdışı hipotezinin de aynı şekilde soğuk karşılanması sürpriz olmadı. Jung, bu kavramın desteklenmesi adına sözde bir bilimsel kanıt elde etmekte zorlanacağının farkındaydı. Bu nedenle kavramdan söz ederken hipotez ifadesini kullanıyordu; çünkü hipotez, gözlemlenebilir gerçekler hakkında yeterli veya tatmin edici bir açıklamayı beraberinde getiriyordu. "Kolektif bilinçdışından söz ederken, onu bir prensip gibi kabul etmem; sadece, gözlemlenebilir olguların tamamına bir isim veririm, yani arketipler..."[50]

Kolektif bilinçdışı hipotezi, klinik çalışmalarında yanıt arayan özelliklere geçerli bir açıklama getirdiği için, Jung her zaman dikkatliydi ve bu teorinin bütün olası uygulamalarını sınamaya hazırdı.

Bu Orta Çağ'a özgü rüyayı görmeden uzun zaman önce, Jung rüya analizini hastaları üzerinde kullanıyordu. Rüyaların anlamlarını, hastaların çağrışımlarının yardımıyla çözmeye çalışıyordu. Kaza yapmış bir uçakta uçmak üzerine kurulu bir rüya, çağrışımlar olmadan çok anlamsız olurdu; ancak çağrışımlar olduğu sürece anlam da kendiliğinden ortaya çıkacaktı. Bazen rüyayı gören kişi, özellikle çocuklar, rüyasındaki ayrıntılı işlemeler hakkında hiçbir şey söylemeyebiliyordu. Arketip öğeler, çocukların rüyalarında ve fantezilerinde yer aldığı zaman, çocuğun çağrışımlarını öğrenmek için neredeyse hiç umut yoktur veya çok az vardır. Bunun şaşırtıcı olmaması gerekir; çünkü veriler, bilinçten çıkarılamaz. Bir çocuk genellikle, uyanmak üzereyken rüya görür veya gecenin bir vaktinde uyanarak rüyasından söz eder ve tekrar uykuya dalar. Sabah ise büyük ihtimalle gördüğü rüyayı

çoktan unutmuş olur. Bu tip rüyalar çok iyi bilinir ve bazen anlamları, diğer çocukların gördüğü rüyalarla veya mitolojik göndermelerle karşılaştırarak bulunabilir. Bu noktada, analizi yapan kişinin deneyimi ve bilgisi büyük önem taşır. Peri masalları genellikle arketip öğelerden oluşur ve sürekli çocuklara çekici gelir; çünkü bu gelişim aşamasındaki bir çocuk zihni bilincin geldiği yer olan bilinçdışının kolektif, daha derin tabakalarından çok uzaklaşmıştır.

Jung, hastanede gözlemlediği bazı şizofrenik hastaların kuruntularındaki, arketip materyalin daha derin bir kaynağının farkına vardı. Genelde içerikleri, Jung kuruntular ile belirli mitolojik ve tarihsel materyaller arasında bağlantı kurana kadar, tam olarak anlaşılamıyordu. Sürekli aralarında bir paralellik çıkması şaşırtıcıydı. Kuruntular üzerine yapılan bu araştırmalar her zaman başarılı sonuç vermiyordu ve kuruntu bir muallak olarak kalıyordu. Yine de başarılı sonuçlar yüreklendiriciydi. Jung'a göre, hastalığın içeriğini daha anlaşılır kılmak açısından kuruntuların önemi yadsınamazdı. Sadece hastalığı anlayarak, tedaviyi temele oturtabilirdi.

Jung'un, mitolojik paralelliklere bel bağlaması mitolojiyi, uydurma hikâyelerle veya doğa üstü olaylarla bir tutanları şaşırtabilir. Ama durum bu kadar basit değildir. Mitler, bilimden çok daha önce de vardı, yaşamı olduğu gibi yansıtıyorlardı ve objektif bilimsel fikirlerden daha doğru bir deneyimleme süreçleri vardı. Ne kadar önemli oldukları dünya çapında kabul görmüş bir gerçektir. Buna bağlı olarak, **Arnold J. Toynbee**, mevcut insan topluluklarının kültürel eşitsizlik sorunlarını çözmeye çalışırken, on dokuzuncu yüzyılın kişisel olmayan sözde bilimsel açıklamalarının yararsız olduğunu gördü. Şöyle yazmıştı: "... bunların aksaması, benim yüzümü mitolojiye çevirmeme neden oldu. Bu dönüşü, sanki kışkırtıcı bir biçimde yoz bir adım gibi, utana sıkıla yap-

mıştım. Eğer o zaman, C. G. Jung'un çalışmalarından haberdar olsaydım, onlar bana biraz ipucu verebilirdi."[51]

Jung'un klinik çalışmaları, bir yandan kolektif bilinçdışı hipotezini desteklerken, maalesef bilimsel bir çalışma kimliğine sahip olabilecek bir kanıta ulaşamamıştı. Yine de, açıklama olarak nitelendirilebilecek bazı benzerlikler yakalamıştı. Kimi zaman bir kuruntunun içeriğinde, hastanın hakkında çok az şey bildiği ve farkına varmadığı arketip motifler bulunabiliyordu. Jung, kolektif bilinçdışı adını verdiği "o derin ruhsal eylem" halinin somut bir resmini vermek için, kuruntulu bir hastanın tıbbi tarihinden parçalar yayımladı. İlk başta, hastanın neden söz ettiğini hiçbir şekilde anlayamadı. Sonra eski bir papirüsün çevirisi yapılıp basılınca, içerdiği bilginin, hastanın saplantısına dikkat çekecek kadar benzediğini fark ederek buna kendisi de şaşırdı.[52] Tabii ki, böyle bir materyal, başka bir hipotez olarak tanımlanabilir; ama gerçekleşene kadar Jung'un hipotezinin güvenirliği geçerlidir.

Jung'un konuyla ilgili fikri şöyle: "Bu ve bunun gibi deneyimler, bana gerekli ipucu vermede yeterli oldu: Bu bir ırksal kalıtım meselesi değildir, evrensel bir insan karakteristiği söz konusudur. *Kalıtsal fikirlerin* değil de; aynı veya çok benzer fikirleri üreten fonksiyonel bir mizacın varlığının sorgulanması meseledir. Bu mizaca sonradan *arketip* adını verdim."[53]

Jung, bu arketipik modellerden bazılarının gelenek ve göç yoluyla aktarılabilmesinin mümkün olduğunu düşünüyordu, ama kalıtımla geçen bir aktarım, temel hipoteziydi; çünkü bu arketip imajlar, gelenekten ve göçten bağımsız olarak spontane olarak üretilebiliyordu.

Jung'un zihnin yapısı üzerine gerçekleştirdiği araştırma –eğer yapı sözcüğü burada doğruysa– hastaların tedavisinde, özellikle rüyalarının analizinde, neredeyse her gününü verdiği bir araştırmaydı. Hastasının yaşamına ve kişisel deneyimine açıkça göndermeler yapan rüyaların yanı sıra,

Jung, kişisel seviyede açıklanamayan, ama kolektif bilinçdışının terimleriyle düşünüldüğünde netleşmiş, kişisel olmayan nitelik veya içerikle dolu rüyalara sürekli rastlıyordu. Rüya analizi, Jung'un tedavi yönteminde son derece önemli bir yere sahipti. Bir sonraki bölümde bu konuyu tekrar ele alacağız.

4. RÜYALAR

İki Rüya: Çocukluk ve İleri Yaş Dönemi

Bir önceki bölümde belirttiğimiz gibi, çocuk rüyalarının özel bir önemi vardır, çünkü çocuk, hâlâ geldiği dünyaya –bilinçdışının başlangıçtaki dünyasına– yakındır. Jung, dört yaşında gördüğü bir rüyadan çok etkilenmiş olduğunu fark etti. Bu rüyayı hiç unutamamıştı ve gerçekleştiği sırada önemini anlamamış olsa da bu rüya, onun için etkileyici ve önemli bir an olarak kaldı. Çocukken bile, onun hakkında konuşmaması gerektiğini düşünmüştü.

Jung on iki yaşına gelinceye kadar, babası, Kuzey İsviçre'de Schaffhausen yakınlarındaki Rhine Şelalesi'nde bulunan kiliseyi idare ediyordu. Evi olarak kullandığı papaz evi, kilisenin hemen yanındaydı. Jung rüyasında, evlerinin yakınında genelde oyun oynadığı bir arazide yalnız olduğunu gördü. Sonra birden yerde kare şeklinde bir delik olduğunu fark etti. Meraklı gözlerle deliğe doğru baktığında taştan basamaklarla karşılaştı; tereddüt ederek yavaşça merdivenden aşağı indi. En altta üzerinde yeşil perde bulunan bir kapı gördü ve perdeyi kaldırdı. Yine şaşırarak, taştan duvarları olan büyük, dikdörtgen biçiminde bir oda daha gördü; burada ba-

samaklı kürsü, hemen üstünde de bir koltuk bulunuyordu. Bu sıradan bir koltuk değil, kırmızı yastıklı altın bir tahttı ve üzerinde de bir ağaç gövdesine benzettiği yaklaşık dört metre yüksekliğinde bir şey vardı. Tepesi, kırmızı ve etliydi – tam olarak bir baş biçiminde olmayan, üzerinde şeytani bir tanrının gözü gibi bir delik bulunan bir çeşit baş. Daha önce hiç buna benzer bir şey görmemişti ve ne olabileceğine dair bir fikri de yoktu, ama çok panik olmuştu. Sonra annesinin kendisine seslendiğini duydu. Sesi çok net duyulabiliyordu, sanki arazideki basamakların başındaymış gibi yakındı sesi. Sonra –rüya devam ediyor– annesinin evinde, yani kendisinden 200 metre uzakta olduğunu fark etti. Annesi "Şuna bak! İşte, insan-yiyen..." dedi.[54] Annesinin bu söylediği onu çok korkutmuştu; çünkü "insan-yiyeni" yakın zamanda evlerinin civarında gördüğü cüppeli Cizvit papazıyla özdeşleştirmişti. Ona göre Cizvit, İsa demekti ve daha sonraları İsa'nın ölüleri almaya geldiğini düşünmeye başladı. Rüyadan hiçbir şey anlamadığını düşünüyordu ki, birden odanın yerin altında olduğunu fark etti. Dolayısıyla ona göre, sıradan yaşadıklarının yanı sıra gizemli bir şey daha vardı.

Böyle bir rüya, kişisel olarak tanımlanamazdı –çünkü daha önceki hiçbir deneyimine benzemiyordu– ve bir çocuğun bilinçdışının dünyasına ne kadar yakın olduğunu gösteriyordu. Etkileyici rüyalar, hayatın önemli aşamalarında ortaya çıkıyor gibiydi, sanki aslında bir parçası olduğumuz insanlık deneyimlerine böyle zamanlarda yaklaşıyormuş gibi.

Jung, ölmeden (6 Haziran 1961) yaklaşık bir hafta önce şöyle bir rüya görmüştü: "Yüksek bir yerde, yüksek ve boş bir yerde duran büyük bir yuvarlak taş veya taş bloğu gördüm ve üstünde şöyle yazıyordu: "Bu, sana bütünlüğün ve tekliğin bir işareti olsun." Aynı gece bir başka rüya daha gördü: "Ağaçlardan oluşan kare bir alan vardı ve tüm lifli kök-

ler, topraktan dışarı fırlayarak beni sarmıştı ve köklerin arasından sarkan altın ipler gözümü alıyordu."

Jung'un kendi yaşamına dair bu özel nottan sonra, rüya analizinin üzerinde durduğu prensiplere geri dönüyoruz.

Rüya ve Rüyayı Gören

Bilinçdışı tam olarak bilinmediğinden, elimizdeki bilinçli verilerle üzerine eğilebileceğimiz her şey üzerinde kaçınılmaz biçimde duruyoruz. Yani daha önce belirtilen fonksiyonların anlamlarının yardımıyla bunu yapabiliyoruz. Dolayısıyla bir rüyayı anlamaya çalışırken, onu ilk önce bilinçli bir bakış açısıyla düşünürüz. Bu da, zihnin, bilinç yüzeyinin üstünde olduğu kadar altında da çalıştığını söyleyen yerinde hipotezi kabul etmemizi gerektiriyor. Gerçekten de bilinçdışının lehine güçlü bir kanıttır, rüya gördüğmüz gerçeği şöyle bir düşünüldüğünde, rüyanın öznel bir olay olduğundan kimse şüphe duymaz. Yine de bazı insanlar bunu sorguluyor: Eğer rüya, rüyayı gören kişinin kendisinden ortaya çıkan öznel bir olay ise, bir rüyadaki şaşırmak, zevk almak veya korkmak gibi hisleri nasıl açıklayabiliriz, diye soruyorlar. Rüya gören kişi, nasıl aynı anda ve tek seferde, kendi zihninden çıkan oyunu hem yazan, hem oynayan hem de izleyen olabiliyor? Böyle bir soru bilinçdışı zihin eylemi hipotezi kabul edildiği takdirde açıklanabilir. Eğer bu reddediliyorsa, rüyayı araştırmak için, onun anıların ve fantezinin anlamsız bir yığını olduğunu da kabul ediyoruz demektir. İlk bakışta, rüya, düşünerek yapılacak bir araştırma için pek de parlak bir seçenek değildir; onu anlamsız kılan birçok görünümü vardır. Detaylı araştırma yapılıp da asıl önemi anlaşılıncaya kadar diğer birçok doğal fenomen de, değersiz görünür. Buna yakın bir örnek olarak, mayın başlığının uranyumdan yapıldığının keşfedilmesini verebiliriz.

Öyleyse, rüyanın doğal bir olay olduğunu kabul ederek işe başlamalıyız. Rüyalar, bilinçli bir niyete bağlı değildir ve kesinlikle irade gücünün kapsamı dışındadır. Rüya gördüğümüzü kanıtlayamadığımız doğrudur, o halde buna karşı çıkabilir miyiz?.. Kontrol etmek söz konusu değildir; ama sonra kendimize soruyoruz, böyle bir kanıtı kim ister? Tabii ki rüyayı gören istemez; rüyayı gören kişi için rüya tartışılmaz bir gerçekliktir.

Rüyaların, bir kural gibi ciddiye alınmaması bir ölçüde anlaşılabilir. Bir rüyayı yorumlamaya başladığımızda pek net bir şey göremeyebiliriz, hatta açık olsa bile sanki anlamı (eğer varsa) bizim algılamamızın ötesindeymiş gibi gelebilir. Tabii bir bilim insanı gözüyle bakarsak, rüya tamamen sinir bozucu bir oluşumdur; bu bilmeceyi akli yoldan çözmek imkânı yok gibi görünür. Ama rüya yine de görülmüştür. Rüya, bilinçdışının bir ürünüdür ve aslında, sinir hastalıklarında bilinçdışının rol aldığı veya alabileceği gerçeğini kabul eden kişilerin ilgi alanı olarak bilinir.

Rüyayı incelemeye karar verdiğimiz zaman, önyargılı ve taraflı düşünceleri bir kenara bırakmamız ve rüyaya, sanki anlamak istediğimiz bir nesneyi inceler gibi yaklaşmamız gerekir. Eğer rüyalar üzerine düşünüyorsak, hiç değilse bir teorimiz olmalı; ancak böyle bir prensiple, belki kelimelerin ve görüntülerin arkasında yatan anlamları keşfetmeye yaklaşmış oluruz. Aynı zamanda açık görüşlü olmakta da fayda vardır, aksi takdirde rüyayı hipotezimize uydurma girişiminde bulunabiliriz. Tüm rüyaların bir anlamı olduğunu iddia etmek mümkün değildir; bazıları doktor ve hasta tarafından en dikkatli şekilde incelense bile gizemini koruyabiliyor. Diğer yandan, birçok rüya anlaşılabilir ve hastaya önceden gizli olan bir bilgi sunarak, ne kadar değerli olduğunu kanıtlayabilir. Böyle deneyimlerden yola çıkarak Jung şöyle yazı-

yor: "Şimdiye kadar hiçbir şüphe ve eleştiri, rüyaları değersiz oluşumlar olarak görmeme neden olmadı. Bazen anlamsız geldikleri oldu, ama şu açık ki, ruhun gece âleminden gelen gizemli mesajları anlamak için gerekli mantığı ve yaratıcılığı olmayan biziz... Kimse bilinçli deneyimlerden şüphe etmiyor, o zaman bilinçdışı olayların öneminden şüphe etmemizi gerektiren nedir?"[55]

Rüyayı gören kişiye, rüyasını anlamasında yardımcı olmak, görünüşte açıklanamayan bir hastalık olan nevrozlu bir hastayı tedavi eden psikoterapistin hedefidir. Mantık veya akıl olmadan –öyle görünüyor ki– birey, yaşamını, bilinçli niyetlerini sıfırlayan endişeler, korkular, takıntılar sekteye uğramış olarak görür. İşte bu noktada rüyanın pratik bir önemi olabilir. Eğer anlamı kavranırsa, bilinç gayretin zahiri iktidarsızlığına ve sözde iradenin bazı belirtilerle mücadele etmesine katkıda bulunabilir.

Rüyalar, havada tek başına asılı değildir; rüyayı gören belirli bir kişiye aittir ve bu kişinin, terapisti tarafından tam bir birey olarak görülmesi şarttır. Böylece hastanın kendini daha iyi tanıması ve belirtilerin farkında olması için, terapist onunla işbirliği yapmış olacaktır. Dolayısıyla rüyayı görenin yaşamı, kişisel ve ailesel durumu hakkında dikkatli bir tarihçe çıkarmak, yapılacak ilk iştir. Rüya, içsel durumu yansıttığı için, bu durumla ilgili yorumlar kişinin yanında yapılmalıdır. Doktorun, rüyanın anlamını kavramasının veya anlamının ne olabileceğini düşünmesinin, hastaya hiçbir yararı yoktur. O yüzden doktorun yapması gereken, hastayla beraber yol almaktır. Birlikte gösterdikleri çabanın sonucunda, hasta, aslında kendisinin bir parçası olan bilinçdışının sorumluluğunu kabul eder hale gelir.

"... rüya, bilinçli zihnin kontrolünün ötesinde, iradesiz bilinçdışı ruhsal sürecin bir ifadesi olarak ortaya çıkar. İçsel gerçekleri ve hastanın aslında sahip olduğu gerçekliği göste-

rir: Tahmin ettiğim veya ve onun istediği gibi değil; sadece *olduğu gibi.*"[56]

Günlük yaşamda birkaç münferit nitelikten yola çıkarak, insanlar hakkında yargıda bulunmayı düşünemeyiz. Aynı şekilde, bir veya iki rüyanın analizinden yola çıkarak sonuçlara varmak da saçma olur. Güçlü bir anlama sahip tek bir rüya çok önemli bir olay olsa bile, ancak bir takım analiz yapıldıktan ve doktor ile hasta mesele üzerinde daha çok kafa yormaya zaman ayırdıktan sonra, bu rüyanın anlamı daha açık anlaşılabilir. Sonraki bir rüyanın, bir önceki rüyayla ilgisinin olduğu durumlara da sık rastlanır. Rüyalar yazılmalı ve sonra arada sırada okunmalıdır. Jung, rüyalara bu önemin verilmesi gerektiğini daima önermiştir, zaten kendisi de rüyalarına hatırı sayılır ölçüde değer veriyordu.

Psikoterapide Rüya Analizi

Rüya Tipleri

(a) İlk

Nevroz hastalığı nedeniyle tedaviye başlayan bir kişinin, doktoruyla ilk buluşmasının özel bir önemi olduğunu düşündüğü gözlemle anlaşılabilir. Büyük ihtimalle bir psikiyatristle ilk kez görüşecektir ve tam olarak ne beklediğini kestiremez. Analiz hakkında daha önceden az çok bir şeyler duymuştur ve bu konuda kafası biraz karışık olabilir. Bu yeni ve henüz net olmayan durum içerisinde, bilinçdışı, bilinçli zihinde olduğu gibi, harekete geçmiş gibi görünür. Analist, hastaya rüyaları ve özellikle son gördüğü rüyaları hakkında sorular sorduğunda –sormuyorsa, sormalıdır!– onun gelmeden bir önceki gece rüya gördüğünü fark etmesi uzun sürmeyecektir. Bu öyle sık olur ki bu rüyalara *ilk rüya* adı verilir.

Diğerlerinden farklı bir zamanda gerçekleşen bu rüyaların sonuçlarıyla ilgili söylenenler zihinde tutulmalı ve kesinlikle not edilmelidir, çünkü özel önemi olan konular daha çok onun aracılığıyla su yüzüne çıkacaktır.

Otuz beş yaşındaki bir kadın, ilk görüşmesinde rüyalar hakkında soru sorulduğunda, bir önceki gece rüya gördüğünü belirtmişti. Rüyasında tropikal bir ülkedeydi ve kendini çitle çevrili bir yerde yalnız buluyordu. Bu çitle çevrili yer ormanın içindeydi, ama neden orada olduğu hakkında hiçbir şey söyleyemiyordu. Yalnız olduğu gerçeğinden oldukça etkilenmişti. Çitlerin, bir tür savunma amacına hizmet ettiği açıktı ve bu oldukça gerekli görünüyordu; çünkü dışarıda bir sürü vahşi hayvan vardı; özellikle bir aslan ve bir iki kaplan kadının dikkatini çekmişti; ayrıca yakınında bir yerde de bir su aygırı vardı. Çitin üzerinden baktığı zaman, tüm bu hayvanların onu izlediğini gördü ve korku içinde uyandı.

Sorunları, duygusal hayatıyla ilgiliydi ve erkeklerle karşılaştığı zaman fazlasıyla utangaç oluyordu. Rüya üzerinde tartışıldıkça, içgüdülerinin, özellikle de cinsel güdülerinin ve kişiliğinin –rüyasında farklı vahşi hayvanlarca temsil edilen– diğer bölümlerinin kontrol altında olmadığı veya en azından onun bilinçli kontrolü altında olmadığı ortaya çıktı; işte bu yüzden sanki tehlikelilermiş ve dışarı atılmalıymış gibi geliyordu.

Daha sonra, ilk rüyanın izlerini taşıyan başka bir rüya daha gördü: Olay bir İngiliz çiftliğinin avlusunda geçiyordu. Avlunun dışında evcil hayvanlar vardı: İnekler, koyunlar ve atlar. Çiftliğin kapısının açık olduğunu görünce, hayvanların arasından geçti, ama hayvanların onu fark etmediğini gördü. Çaktırmadan tarlada bir boğayı izlemeye başladı, ama o da kadını fark etmiyordu. Tedavi devam ettikçe, kendisinin iç-

güdüsel yaşama karşı yaklaşımının bir dizi yanlış anlamalar üzerine kurulu olduğunu anladı. Aslında sorunu, ilk rüyada özetleniyordu; kendini kişiliğinin vahşi, ama doğal yanlarından koruyordu.

Jung, bunun sık rastlanan bir durum olduğunu söylüyordu: "Tedavinin en başlarında, bir rüya, geniş bir perspektifle, bilinçdışının tüm programını doktora açıklayıcı biçimde sunabilir."[57]

Belli bir kuraldan bahsedilemez: İlk rüyalar yaşamdaki iş, evlilik veya herhangi bir güncel olay gibi hakkında bilgiler verebilirler. Yine de, rüyanın içeriği doktor veya hasta için bir anlam ifade etmese de, ileriye yönelik veya ilginç olaylara yönelik bir çerçeve çiziyor olabilir. Bazen ilk rüya, kişisel materyalden oluştuğu gibi kolektif (kişisel olmayan) özellikler de taşıyor olabilir. Üzerinde kontrol sahibi olmadığımız ruhsal bir kopuntu olarak, rüyanın bilinçli beklentilerimizi karşılaması oldukça zordur.

(b) Tekrarlanan

Tekrarlanan rüyalar, gençlikte çok sık rastlandığı gibi herhangi bir yaşta da görülebilir ve uzun yıllar sürebilir. Daha da açacak olursak, tekrarlanan rüya, süregelen ve özellikle duygusal yanı ağı basan bir sorunu işaret eder ve rüya gören kişi, olayın en can alıcı noktasında uyanır. Bu rüyalar her zaman farkında olmadığımız veya bilinçdışına atılan bir sorunla veya olasılıkla ilişkilidir. Örneğin treni kaçırmak, sınavda başarısız olmak, uçmak, evinde daha önce hiç görmediği bir oda bulmak ve buna benzer tipik durumların görüldüğü tekrarlanan rüyalar, bilinçaltındaki incelenmeyi bekleyen faaliyeti işaret eder.

Henüz kırkında olan bir adam tekrarlanan bir rüya görmüş. Yirmi yaşındayken bir bankada kariyerine başladığından beri bu rüyayı görmekteymiş. Rüyasında, uyumadan önce evinin kapısını kilitliyormuş, tam bu sırada camın önünde, içeri girmeye çalışan birinin gölgesini fark etmiş. Pencereyi o girmeden kapatmaya yelteniyor, ama içeri girmeye çalışan malum kişi, diğer pencereye yöneliyormuş. O ise kapatmak için oraya doğru hızla koşuyor ve tam zamanında da bunu başarıyormuş. Bu mücadele, ikisi davetsiz misafir, ev sahibini atlatıp içeriye daldığı kapıya varana kadar devam etmiş. Bu noktada, rüyayı gören adam irkintiyle uyanmış. Aslında rüyayı hatırladıkça eğleniyordu ve bu daha çok aile arasında yapılan bir şaka gibi dilden dile dolaşıyordu. Onun için rüya hiçbir anlam ifade etmiyordu. Rüyayı gören kişi hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadan bile, rüyanın anlamı hakkında kafamızda bir şeylerin şekillenmesi mümkün, ama bu biraz eksik bir değerlendirme olurdu. Sorgulama sırasında, bu kişinin fazlasıyla titiz biri olduğu ortaya çıktı; bankacılığı da çok ayrıntılı titizlik isteyen bir meslek olduğu için seçmişti. Her gün parasını dengelemekten müthiş zevk alıyordu ve bunu sanki bireysel bir başarı olarak, *"tamamlanmış, bitirilmiş bir şey"* olarak yorumluyordu ve aslında işinde de gerçekten yetenekliydi. Hayatındaki her şey düzen içindeymiş gibi görünüyordu, ama işin ilginç yanı özel hayatında hiç mutlu değildi. Huysuz biri olmuştu ve yalnız kalmaktan, özellikle de kendi evinde yalnız kalmaktan çok korkuyordu. Kendine gösterdiği ilginin aynısını evine de gösteriyordu: Ev içindeki her şey planlı bir şekilde düzenlenmişti, düzgün çalışmayan hiçbir şey yoktu ve bahçe fazlasıyla bakımlıydı. Rüyaya, bu veriler ışığında bakıldığında, evin mutfak, salon veya daha özel odalar gibi farklı bölümlerinin

kişiliğini yansıttığını görmek zor değildi. Rüyada, camları kapatmak için koştururken evin sandığından –gerçek hayattakinden– daha büyük olduğunu fark edip şaşırıyordu; çünkü aslında mütevazi bir banliyö evinde yaşıyordu.

Rüyanın bundan sonraki aşamalarında, kişiliğinden hiç bilmediği bazı parçalarının resimlerini görüyoruz, – çünkü bu bölümler bilinçdışına ait. Rüya, rüyayı gören olduğu için, pencerenin dışındaki kötü karakterin, hangi parçasını temsil ettiğini bilmesi iyi olurdu: Sandığı kadar mükemmel biri miydi? Karısı, onun başka bir yüzünü görüyordu ve onu oldukça can sıkıcı buluyordu. Yani, yıllarca tekrarlanan bu rüya, kişiliğinin başka bir yönünü ona gösteren doğal bir tür girişimdi; ama o onu "Rüya işte" deyip kenara atmıştı.

(c) Beklentisel

Bu tip rüyalar, genelde, geleceği tahmin eder görünen rüya grubuna girer. "Ama nasıl bilinçli düşüncelerimiz gelecekle ve onun olasılıklarıyla özdeşleştiriyorsa, bilinçdışı ve rüyalar da özdeşleştiriyorsa, bilinçdışı ve rüyalar da öyle yapar. Rüyaların esas işlevinin geleceği bilmek olduğuna eskiden beri inanılır. Antik çağlarda ve Orta Çağ gibi geç bir zamanda, rüyalar, tıbbi prognozda önemli rol oynuyorlardı."[58]

Jung, konuyla ilgili olarak kendi deneyiminden bir örnek veriyor: "Annem, 1922 Eylül'ünde ölmeden birkaç ay önce, bunun habercisi niteliğinde bir rüya görmüştüm."[59] Kasım 1955'te Bayan Jung ciddi şekilde hastalanmıştı ve iyileşme olasılığı şüpheliydi. Jung rüyasında, aile bireyleriyle Bayan Jung'un öldüğü şeklinde konuşmalar yaptığını gördü. Rüyası hiçbir ayrıntı taşımıyordu; ama en kötü korkularını doğruluyordu. Birkaç gün sonra eşi vefat etti.

Daha önce de gördüğümüz gibi, bir rüya, Jung'un kolektif bilinçdışı kavramının habercisi olmuştu. Böyle bir deneyimden yola çıkarak, rüyanın kehanetsel bir yönü olduğu fikrine varılabilir – doğrusu bu rüyayı gören kişi eleştirel bir yargılamadan yoksun olduğunda meydana gelmişti. Jung böyle bir iddiada bulunmuyordu. Genede, beklentisel rüyaların gelecekteki bazı olasılıklara işaret ettiğini düşünüyordu. Elbette bu konuda kesin bir yargıya varmaktan kaçındı; çünkü akıllardaki sorulara ışık tutacak ya da bunları hepten kaldıracak herhangi bir kanıta sahip değildi. Yine de bu tip rüyalar üzerinde özellikle durmayı tercih etti. Beklentisel rüyaların "tıbbi tanılardan ya da hava durumundan daha kehanetsel olmadığını" söyledi ve şöyle devam etti: "Bunlar bazı şeylerin esas halleriyle tesadüf edebilecek beklentisel olasılık kombinasyonudurlar sadece, ama her ayrıntıları benzemek zorunda değildir."[60]

Jung rüyanın tipi ilk de olsa, tekrarlanan da olsa, beklentisel de olsa, şu anda gerçekleştiği için, bugüne uygun bir anlam taşıdığını söylüyordu. Sonuç olarak, rüyayı gören kişinin halihazırdaki durumu hakkında bütünsel bir çerçeve oluşturmamız gerekmektedir. Bilinçdışı hakkında pek bir şey bildiğimiz söylenemez; bütün bildiğimiz bilinç ile bilinçdışının bir toplamı olan bütün ruhun bir parçası olduğudur. Rüya analizi üzerine deneyimlerin –bilinçdışı hakkındaki temel bilgi kaynağımız– bize gösterdiği üzere, rüya, bilinçli tavırları destekleyen bilgiler içerebilir. Bu yeni bakış açısının sonucunda, rüya gören kişi, varolan hareketlerini ve güdülerini tekrar yorumlayabilir. Jung, eğer hastayı iyi tanıyorsa, rüyadan bir anlam çıkarabiliyor ve böylece dikkatini belirli olasılıklar üzerine yoğunlaştırabiliyordu. Genelde bu ipuçları çok işe yarıyordu.

Rüyalarda Özdenetim

Jung'un rüya teorisine en kesin yaklaşımı, ruhun özdenetimci bir sistem olduğuna dairdi. Yani bu sistem, bilinç ile bilinçdışı arasında denge kurarak çalışıyordu. Rüya yorumlamasında kullanılan bu prensip, bir dizi teste tabi tutulduktan sonra psikoterapistler tarafından geniş çapta kabul görmüştü. Terapist, hastasının rüyası üzerine çalışırken, rüyanın hangi bilinçli tavra karşılık geldiğini her zaman düşünmelidir. Jung, bu dengelemenin tabii ki her rüyada otomatik bir süreç olarak gözlemlenemeyeceği konusunda açıklık getirmiştir. Rüya serileri üzerine çalışmak ve onları incelerken de neye karşılık geldiğini gözlemlemek gerekliydi. Daha önce de belirtildiği gibi rüya gören kişinin günlük yaşamındaki şartlar, her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü otomatik bir süreç olan dengeleme olayların doğal seyrinde gerçekleşir ve rüyanın bilinçli tavırla ilişkisi göz önünde bulundurulmalıdır.

Zihinde ve bedende görülen diğer her türlü adaptasyon gibi dengeleme de bozulabilir ve bu gerçekleştiğinde, mutsuzluk bir endişe olarak karşımıza çıkar ve zihinde farklı üzüntü modelleri oluşturur. Jung, bu noktada, dengeleme kavramını nevroz psikolojisine kazandırdığı için Alfred Adler'e minnettar kalmıştır. Adler, aşağılık duygusuna sahip bir bireyin, bedensel biçimsizlik veya yetersizlik olduğunda vücutta yaratılan dengelemeye benzer şekilde, kurgusal bir üstünlük amacı geliştirmek suretiyle bunu telafi ettiğini düşünüyordu. Jung, daha da ileri giderek genel fonksiyonel bir ayarlamanın her zaman sürdüğünü veya sürmeye çabaladığına inandı. Bu düşüncesinin oluşmasında Yunan filozof Herakletos'un öğretisinin bazı bölümleri de etkili olmuştur. Herakletos, İ.Ö. 500'lerde sunduğu yaratıcı hipotezle dikkat

çekmişti. Sonsuz akış adı verilen bu doktrin, kesintisiz bir hareketi ve değişimi vurguluyordu. Her şey gelip gidiyordu; yaşam ölümden, ölüm yaşamdan... Tek yönlü yaklaşım daimi olduğu zaman, doğal olarak karşıt yaklaşım dengeyi sağlamak için otomatik olarak öne geçiyordu. Şans vukularını yöneten bu sürece, Heraklitos, *enantiodromia* yani karşıta doğru meyil (*enantios*, karşıt ve *dramos*, hızlı hareket) adını vermişti. Hiçbir şey sabit, kalıcı ve değişmez olarak kalamazdı. Yaşamın içinde her yerde "değişimin hep dönen çemberini" görüyoruz. Yaşam, zıtlıklarla çevrili bir yarıştır: Doğum ve ölüm; sağlık ve hastalık; sevgi ve nefret; vermek ve almak; kalbin kasılması ve genişlemesi; yaz ve kış; gece ve gündüz. Hiçbir hatayı cezasız bırakmayan adalet tanrıçası Nemesis'in eski doktrininde, aynı "yasayı" görüyoruz. Tüm kültürlerin atasözlerinde de bu belirtilmiştir: Acele işe şeytan karışır; bütün büyük yanlışların altında gurur yatar ve buna benzer daha birçokları...

Karşıtlıklar sözcüğü ile anlatılmak istenen, zihindeki iki farklı bölümün savaş halinde olduğu ve birinin üstün geleceği değildir. Hayatın her alanında olduğu gibi zihnin çalışmasında da, her ikisine birden ihtiyaç duyarız. 27.11.1965 tarihli *The Times*'ta da buna benzer bir yazı yer alıyordu; "Politik canlılık, er ya da geç kuvvetli karşıtlıklara bağlı olarak gelişir." Negatif ve pozitif ancak birlikte kullanıldığı zaman değer taşır; ayrı olduklarında bir anlam ifade etmezler. Jung'un psikolojisinin her aşamasında, zihinsel enerji kavramı, birbirini dengeleyen bir zıtlıklar oyunu olarak görünmektedir.

Jung, klasik bir dengeleme tipi olarak, edebiyat dünyasından **H. G. Wells**'in *Christina Alberta'nın Babası*'ndan örnek vermiştir: "Bir cüce olan Bay Preemby, Krallar Kralı Sargon'un gerçek bir reankarnasyonu olduğunu keşfeder."[61] Jung, bu dengeleme örneğinin "deyim yerindeyse hayattan kaynak bulduğunu" belirtmiştir. Bir bilmece gibi olan bu yo-

rum, Jung'un bir Londra ziyareti sırasında, H. G. Wells ile Regent's Park'taki onun evinde akşam yemeği yediği güne uzanıyor: Yemekten sonra konu, zihinsel hastalıkların özelliklerine gelmişti. Wells, Jung'a şizofreni geçirmiş ve takıntılıları olan kişinin zihninde neler olduğunu sordu. Jung, şizofrenik hastalık konusunu kuruntusal niteliklerle tanımladı ve bunların yansıtmayla ortaya çıktığını açıkladı. (Yansıtmada kişi kendi zihninden uydurduğu düşünceleri diğer insanlara veya kendinden bağımsız olaylara bağlı olur.) Wells konuyla derinden ilgilendi ve Jung, bu hararetli konsantrasyon sırasında, onun gözle görünür biçimde "sanki söylenenleri yutar gibi ilginç bir şekilde sandalyesinde küçülüp yokolduğunu" fark ederek şaşırmıştı. Önceden Wells gayet rahat görünüyordu ve neticede keyifli bir akşam yemeği yemişlerdi. Jung konuşmayı bitirdikten sonra –neredeyse gecenin yarısını dek konuşarak geçirdiğini söylüyor– Wells tekrar yayılmıştı. Bu konuşma, hatırı sayılır bir ihtimamla, *Christina Alberta'nın Babası*'nın temasını oluşturmuştu.

Rüya analiziyle yapılan nevroz tedavisinde, dengeleme kavramı oldukça yararlıdır. Bu, hastaya günlük hayatta kullanılan basit terim ve örneklerle açıklanabilir. Öte yandan, dengeleme sürecinde tam olarak ne olduğunu bilmek de oldukça zordur, ama bunu bilmek belki o kadar da gerekli değildir. Jung, beden-zihin ünitesi anlaşılıncaya kadar işini ciddiye alan her araştırmacının yapması gerektiği gibi yaparak, dengeleme üzerine fikirlerini oluştururken, kendi "deneyimlerinden yola çıktı."

Dengeleme: Zihinsel ve Fiziksel

Zihindeki dengeleme, bir denkleştirici gibi düşünülebilir; yani bir makinenin optimum verimde çalışmasını sağlamak

ve bunu devam ettirmek için, makineyi belirli bir randımanda tutan bir mekanik parçaya benzetilebilir. Vücuttaki özdenetim seviyesini düzenleyen homeostatik mekanizmaların işleyişi sayesinde vücutta meydana gelen dengeleme prensibi de hemen hemen aynıdır. Bu mekanizmalar tekdüzeliği ve istikrari belli bir seviyede tutmak için uğraşan dengeleyiciler gibidir. Bu mekanizma herhangi bir sekteye uğradığı zaman, sağlık bozulur ve hastalıklar ortaya çıkmaya başlar. Bazen hastalık semptomları, sorunları düzeltme çabaları olarak görülebilir. Ne yazık ki bu her zaman başarılı sonuç vermeyebilir ve tıbbi müdahale gerekebilir. Böyle bir tedavi, vücudun biyokimyası ve fizyolojisi hakkındaki bilgilere dayanır (veya dayanmalıdır), amaç da dengelemeyi ya da telafiyi yeniden canlandırmaktır. Vücutta olduğu gibi, zihinde de dengelemeyle sağlanan özdenetim, olağandışı koşullara verdiğimiz tepkiyle veya vücuttaki değişikliklerle altüst olana kadar otomatik olarak çalışır. Zihinsel kargaşayı önlemek ve ilaç kullanımı ile zihnin durumunu düzeltmek için birçok girişim vardır ve olmaya da devam edecektir. Bunlar örneğin, depresyondan kurtulmakta önemli adımlar olarak gösterilir; ama uygulamaları kesinlikten uzaktır ve nasıl işledikleri veya vücudun hangi aşamasında görev almak üzere tasarlandıkları tam olarak belli değildir.

Zihnin nasıl çalıştığına dair mevcut bilgiler, hatta kısıtlı bilgiler bile, psikoterapide temel bir dayanaktır. Böyle bir bilgi, vücuttaki hastalıkları tedavi ederken gerekli olan bilgiye benzer; ama arada önemli bir fark vardır: Fiziksel yöntemleri uygularken, hastanın tam işbirliği faydalı olabilirken bu, temel dayanak olarak görülmez; oysa psikoterapinin her çeşidinde bu çok önemlidir.

Belirsizlikten kaçınmak için, genelde geçici de olsa bazı karşıtlıkları ayırmak, –örneğin, bilinçli tavır ile muhtemelen

bir rüyada ortaya çıkan bilinçdışı– hastaya bazı durumları açıklamak için gerekli olabilir. Ama hastayla daha sonra tartışılması gereken bazı karşıtlıklar da vardır, aksi takdirde bu ayırma fazla ileri gidebilir ve tamamlayıcı karşıt unsur göz ardı edilebilir. Bu da talipsiz bir tek taraflılığı beraberinde getirebilir. Bilinçdışından gelen en sağlam bilgiler olan rüyalar, eğer rüyayı görenin bilinçdışı yaşamı, yani iç dünyası hakkında herhangi bilmemiz gerekiyorsa kullanılmalıdır. Analizi yapan, rüyayı görenin yaşamı, koşulları ve kendine dair izlenimleri hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Bu durumda şu sorular akla gelmektedir: Gerçekten kendinizi iyi hissettiğinizde nasıl bir insansınız? Çöküntü sizi nasıl etkiledi? Cevaplar, ego-bilinci hakkında doğrudan bilgi verir. Bu yine de yeterli değildir. Eğer dengeleme, bilinç ile bilinçdışının karşılıklı etkileşimi sayesinde oluşuyorsa, rüyalardan mümkün olabildiği kadar çok bilgi kapmak yerinde olur. İyi tavsiyeler ve destekle uygulanan bilinç seviyesindeki tedavi, şüphesiz belli bir seviyeye kadar yararlıdır. Birçok hasta, daima bilinçdışının işbirliğine dayanan analizle uygulanan daha uzun süren tedaviler görmeden önce, gereğinden fazla "tedavi" ile karşılaşır. Jung bunu bizzat rüya analizi yapıyordu. Jung, bunlardan yola çıkarak bilinçli algılamaların ve rüyaların kabulünün, gerekli dengelemeyi sağladığını ve ruhun özdenetimini kolaylaştırdığını keşfetti. Psikoterapi ve psikolojik analiz hakkında çok az şey bilenler için, bu kulağa kolay ve belki çok ilginç geliyor olabilir. Ama iş uygulamaya gelince, durum farklılaşıyor. Doktor ve hastasının birlikte kuvvetli bir işbirliği sergilemeleri gerekir. İlginç olabilir ama bu eğlencelik değil, samimiyet ve zekâ gerektiren bir çalışmadır.

Analiz Sırasında Dengeleme

Rüyaların içerikleri söz konusu olduğunda, sokaktaki adamdan rüyalar hakkında düşünecek kadar vakit olmadığını işitmek gayet doğaldır. Bu çeşit bir ifade, göründüğü kadar akla yatkın değildir. Jung'un zihnin yapısı üzerine yaptığı araştırması, "ortada hiçbir neden yokken" sinir krizi geçiren hastalarına yardımcı olma gerekliliğinden doğmuştu. Böyle bir rahatsızlığı olanlar bunun, mantıkdışı özelliklerinin farkındalardır ve bu yüzden üzülürler. Rüyalar anlamsız gelebilir; ama deneyimlerden yola çıkarak, nevroz tedavisinde rüya analizinin vazgeçilmez bir rolü olduğunu söyleyebiliriz.

Jung'un tipolojisi, dışadönüklülük ve içedönüklülük tiplerinin genel yapısına dair bir tanım ve düşünme, hissetme, duyarlık ve sezme fonksiyonlarının bir açıklamasını içerir. Bu, bilinçdışıyla ilgili öğretisi paralelinde düşünülürse, değerini bilen kişilerce kullanılan bir tedavi yöntemi gerektirir. Bu noktada dengeleme kavramı zihnin bir köşesinde tutulmalıdır. Nevroz, kişilikteki belirli özelliklerin fazla veya az vurgulanmasının bir sonucu olduğundan, Jung'un tipolojisinde, bilinçli davranışların dengeli bir doğruluk esasında değerlendirilmesi yöntemine yer verilir. Buradan da, bilinçte eksik veya az gelişmiş bir şeyin bilinçdışında bulunabileceği sonucunu çıkarıyoruz. Böyle bir durumda, bilinç-bilinçdışı, dışadönük-içedönük gibi karşıt eşleşmelerin farkında olmak, rüyaları akıllıca bir yaklaşımla düşünmemize yardımcı olur ve aynı zamanda ruhun bir bütün olarak çalıştığını ve rüya analizine zaman ayrılması gerektiğini öğreniriz. Bununla birlikte, zihindeki en büyük bölmenin bazı zamanlarda göz ardı edildiği durumlarda bile, hem analiz eden hem de hasta, zihindeki her şeyin içinde bulunulan anda varolduğunu unut-

mamalıdır. Biz sadece bilincin odağında olan şeylerin bilinçliliğinde olabiliyoruz. Aslında bilincin alanı sınırlı gözükse de, algılama yani duyularla elde edilen bilgi süreci, duyguların kaydedilmesinden daha fazla anlam içerir. Bu hareketli bir süreçtir; benzer algılamaların hafızaya kazılmasıyla denetlenir ve böylece görünüşte otomatik olarak (yani bilinçdışı yoluyla), duyusal algılama yorumları kendini göstermeye başlar.

Bir kişinin dışadönük veya içedönük olduğu bilgisi tek başına hiçbir işe yaramaz. Sorun yaratan, ikisinden birinin abartılmasıdır ve rüyalar üzerine yapılan çalışmalarla, tektaraflılık daha açık hale getirilir ve böylece bilincimizin yönlendirmesiyle ayarlanıp düzenlenebilir. Rüya gören kişinin içsel durumunun, psikolojik tedaviyle bilinçli hale getirilmesi koşuluyla, kişi kendisi de çaba göstererek, nevroz semptomları ile dengeyi yeniden sağlama girişiminde bulunan doğaya yardım edebilir.

Özdenetleme ve dengeleme, kişinin günlük yaşantısıyla paralel düşünülmelidir. Ayrıca, düzenlemenin gerçekleşeceği noktalarda önyargılı düşüncelerin akla gelmesini önlemek de çok önemlidir. Dengelemenin, yaşamda muvaffakiyet yolunda tam randımanlı çalışması gerektiğine inanılır. Oysa yaşam sonsuza kadar devam etmez ve bazı zamanlar dengeleme, sanki ölüme hazırlığı gösterir gibidir. Kimi zaman da rüyalar karamsar belirtilere vurgu yapar. Örneğin, yaşlı bir kadın rüyasında bir kaplanın siyah bir ata saldırdığını görmüş. At sırt üstü yerde yatarken, kaplan da onun bağırsaklarını çıkarıyormuş. Rüya hakkında ona fikri sorulduğunda, hiçbir anlam çıkaramasa da çok panik olduğunu söyledi. Bu rüyayı gören kadın, midesindeki kötü huylu bir hastalık için ameliyat olmak üzere hastanede yatarken, rüyayı kadının uyumunu başlatan uygun bir uyarı belirttiğini veya bir dengele-

me oluşturduğunu düşünmemek imkânsızdı. Burada tekrar söyleyelim, yine de tek bir rüyanın, bütün bir durumu temsil ettiğini düşünmek hata olur.

"Büyük" Rüyalar

Rüyalar, rüyayı gören kişiye göre farklı önemler taşır; uyanık olduğumuz yaşamda da bu böyledir ve her düşünce hayati önem taşımak zorunda değildir. Ama sıradan görünen bazı rüyalar aldatıcı olabilir. Bir rüyayı, önceki gün başımıza gelen bir olayın ardından olmuş gibi açıklamak cazip gelebilir, ama yanılıyor olabiliriz. Rüyadaki işaretler, bir önceki günün hareketlerinden izler taşısa da, arada farklılıklar olabilir. Önceki günün olayları, rüyayı sembolize etmekte işe yarayabilir; ama bu, rüyanın, daha yeni olmuş olayların karıştırılmış bir hatırlatmasından ibaret olduğunu göstermez.

Her zaman olmasa da bazen, rüyayı gören kişinin düşüncesi, rüyanın bir anlam taşıyıp taşımadığını tayin edebilir. Bazı durumlarda, rüyanın etkisi o kadar nettir ki, gözden kaçırmak imkânsızdır. Sanki kişisel önemden daha fazlasını taşıyormuş gibi, tüm gün boyunca başka insanlara da anlatılan rüyaları, bu rüyalar arasında sayabiliriz. Jung, Doğu Afrika'da, Elgon ormanlarında yaşayan Elgoniler'le birkaç ay geçirdiği sırada, bu halkın rüyalara özel bir ilgi gösterdiklerini gördü. Eğer rüya, kişisel bir nitelik taşıyorsa önemsenmiyordu; ama eğer "büyük" rüya dedikleri türdense, kabilenin diğer üyeleri hemen onu öğrenmek için can atıyordu, çünkü kişisel bir anlamdan çok genel (yani kolektif) bir anlam taşıyordu. Jung, kişisel ve kolektif bilinçdışı teorilerinin her ikisinin de, böyle dikkate değer ve beklenmeyen bir şekilde onaylanmasından dolayı çok etkilenmişti. "Büyük" veya "anlamlı" rüyalar üzerine şöyle yorum yapmıştır: Bunlar kişisel bir

düzlemden değil, daha derin bir aşamadan yani kolektif bilinçdışından geliyordu. "Belirtilerini –bıraktıkları öznel izlenimden oldukça farklı şekilde– genelde şairane bir güce ve güzelliğe sahip yapaylıklarıyla açıkça gösteriyorlardı. Böyle rüyalar, çoğunlukla yaşamın kritik aşamalarında, yani ilk gençlikte, ergenlikte, orta yaşın başlarında (otuz altı ile kırk arası) ve ölüm yaklaşırken görülür."[62]

Zenginleştirme

Jung'un kelime çağrışım tekniği, kompleksin, bilinçdışı zihinsel eylemin göstergesi olarak önemini gösteriyordu. Bu gösterge, yine de rüyanın kendisi değildir ve amaç rüya görmektir. Kompleks, rüyanın gizli duygusal içeriği olduğu için, rüyanın yapısına yön verir ve böylece ondan ayrı düşünülemez; ama bazen kompleksler rüyalarımızda kişileştirilebilir ve doğal olarak tanınmayabilir. Kolayca tarif edilen özelliklere sahip insanlar olarak gözükürler, ruhun kendi başına işleyen küçük parçaları. Bu kişisel özelliklere ek olarak, her rüyada olmasa da rüyanın dengeleme amacına bağlı olarak arketipik unsurlar da görülebilir.

Rüyanın ne tür etkileri olduğunu rüyayı gören kişiye sorarız: Rüyanın üzerindeki etkisi nasıl oldu? Rüyanın atmosferi nasıldı? Hoşuna mı gitti, panik mi yarattı, ilgi çekici miydi yoksa hiçbir özelliği yok muydu? Bu yolla, rüyadaki işaretlerin çağrışımları aracılığıyla, rüyanın uzandığı bağlamı görebiliriz.

Rüyanın her bölümünü ortaya çıkaran bu basit yöntem, *zenginleştirme* olarak bilinir. Bu yöntemin kullanılmasıyla, rüyayı gören kişi, yaşamındaki diğer olaylardan yola çıkarak rüyayı değerlendirebilir ve aynı zamanda analist de kişi hakkında daha çok bilgi sahibi olur. Bilinmeyen herhangi bir fe-

nomene bu şekilde yaklaşabiliriz. Ayrıca kendimize daha önce de belirttiğimiz şu soruyu sormalıyız: Rüya hangi bilinçli davranışı dengeliyor? Hasta doktorun, rüyanın ne anlama geldiğini bildiğini zannettiği için, doktor, bir şey bilmediğini ve hastanın tedavisinde, hastanın işbirliği yapması sayesinde ancak bazı şeyleri ortaya çıkarabileceğini ona belirtmek durumundadır.

Zenginleştirmenin bilinçli bir ortamda uygulanabileceği unutulmamalıdır. Bu, Freud tarafından tavsiye edilen serbest çağrışım yönteminin iyileştirici metodunun tersidir. Serbest çağrışım yönteminde, hasta bir kanepeye uzanarak aklına gelen ilk kelimeyi söyler; böylece bilinçdışının kendini ifade etmesine izin vermiş olur. Jung'un bu pasif yöntemi eleştirmesinin nedeni, bunun kaçınılmaz biçimde hastanın komplekslerine götürmesi ve rüyanın üzerinde durulamamasıdır. Serbest çağrışım, adından da anlaşılacağı gibi her yöne çekilebilir, ama rüyanın burada yeri yoktur. Rüyanın o andaki durumla ilgisi olduğu ve bilinçdışının eşzamanlı bir katkısı olduğu için önem taşıdığı açıktır ve mutlaka bunun üzerinde durulmalıdır. Bu nedenle aktif aracılık yoluyla bilinçdışının mesajın amacından sapmadığından emin olunmalıdır. Analistin aktif aracılığının da gösterdiği üzere, rüya analizi her zaman işbirliğiyle gerçekleşen bir yöntemdir. Doğal olarak kompleksi veya kompleksler tanımak açısından oldukça önemlidir; ama aynı zamanda rüyayı anlamak ve gerektiğinde bilinçdışının kompleks hakkında ne söyleyebileceğini keşfetmek açısından da önem taşır. İşte bu nedenle rüya analizi, zenginleştirme prosedürünü de kullanarak analitik psikolojide önemli bir rol oynar.

Rüyayı görenin çağrışımları yoluyla zenginleştirme, rüyanın içeriği kişisel bir seviyede olduğu için, bugüne kadar başarılı olmuştur. Yine de rüyayı gören kişi bazen hiçbir çağrı-

şımda bulunamayabilir. Bu, rüya kişisel değil de kolektif bir karakter gösteriyorsa mümkündür. İşte o zaman analistin çağrışımları ve gözlemleri yararlı olur. Antropoloji, mitoloji, masallar veya folklor hakkında bilgi sahibi olan bir analist, rüyaya ışık tutabilir. Böyle bir bilgi, analistin analitik çalışma için aldığı mesleki eğitimiyle edindiği donanımn bir parçasıdır. Deneyimler, böyle uzmanlık bilgilerinin, genelde hastada 'işe yaradığını' ve böylece rüyanın hasta için bir anlam taşıyıp taşımadığını gösterdiğini ortaya koyuyor.

Rüya analizi hakkında akılda kalması gereken bir başka özellik de, rüyanın analiz sürecinde kullanılan bir araç olarak görülmediğidir. Rüyadaki hayat, bireyin yaşadığı deneyimlerin bir parçasıdır ve öyle kabul edilmelidir. Hastanın da işbirliğiyle rüya yorumlama süreci, semptomlardan kurtulmak için aktif tedavinin sınırlarını aşabilir. Rüyalar, analitik tedavi bittiğinde, hastanın kendisi tarafından kullanılabilir ve kullanılmalıdır.

5. İÇ DÜNYAMIZ

Rüya Araştırmaları

Rüyaların araştırılmasından, bilinçdışının, bir bireyin kapasitesinin ötesinde bir araştırma alanı olduğu izlenimini edinmiş olabiliriz. Tamamlayıcı bir unsur olmaktansa, zihnin böyle olması daha iyidir. Her şeyin ötesinde, bilinçli bilgimiz –kendi ego bilincimiz– bütünden oldukça uzaktır. Yine de zihinsel hastalığın tedavisi sürecinde psikolojik fikirlerin uygulanması aşamasıyla ilgili bu konuda bir adım atılmıştır. *Jung, iddialarında her zaman ılımlıydı ve "psikolojisinin en* genç bilimlerden biri olduğuna"[63] dikkat çekmişti. Gelişeceğini bize gösteren iyi nedenlerimiz var. Genelde deneysel (ampirik) yöntemlere dayanan felsefe ve psikoloji, başlangıçlarına nazaran, son yüzyıl içinde hızlı bir gelişme gösterdi. Bilinçdışı zihinsel hareketi anlamak için yapılan çeşitli girişimler, belli başlı bazı ilerlemelere öncülük etti. Bunlar başarılı olunca, psikiyatristler ve zihinsel sağlık ve hastalıklarla ilgilenen diğer kişiler, çalışmalarını daha akıllıca yollarla yapmaya başladılar. Genç bir doktor olan Jung, hipnotizmayı, bilinçdışı zihinsel hareketten herhangi bir fikir çıkarımı yapmak için yetersiz bir yol olarak görüyordu. Onun deney-

sel araştırmalarının ödüllendirildiğini daha önce belirtmiştik. Bu çalışmasından yola çıkarak, kompleks biçiminde olan bilinçdışı hareketini kanıtlayınca kendisi de şaşırmıştı. Jung, Freud'un fikirlerini şöyle yorumluyordu: "Freud'un tek erdemi, bilinçdışını ve özellikle rüyaları incelemek için geliştirdiği kendi yönteminde yatıyor... Onun çabalarını küçümsemek istemem, ama bazı isimler var ki; onların temelleri olmasaydı ne Freud ne ben görevlerimizi yerine getirebilirdik. Onlara haksızlık etmek istemem: Pierre Janet, **August Forel, Théodore Flournay, Morton Prince**, Eugen Bleuler. Bu kişiler, tıbbi psikolojiden söz ettiğimiz zaman anmamız ve takdir etmemiz gereken insanlar."[64]

Jung'un kelime çağrışımı testleri üzerine yaptığı deneysel çalışmasından sonraki araştırmaları, genelde kolektif bilinçdışı ve bu hipotezin, modern hayatın getirdiği problemlere ve özellikle zihinsel hastalıkların tedavisine ışık tutma yolları üzerineydi. Jung, kolektif bilinçdışı üzerine yazarken, "... her insan evladının, tüm bilinçliliklerden önce ruhsal çalışma prensibine adapte olan bir hazır sisteme sahip olduğunu" iddia etmişti.[65]

Jung, ruhu doğal bir fenomen ve rüyaları da bilinçdışı zihinsel hareketin bir göstergesi olarak ele aldığında, rüyaların ve özellikle onların kolektif özelliklerinin içeriği hakkında sistematik gözlemler yapmaya başladı. Bu biraz zor bir işti, çünkü işi tam bir kaşifin işine benziyordu. Bu hayalgücü dünyasının başlangıcına yapılan mistik bir yolculuk gibi gelebilir. Aslında, rüyalar herkese açık bir deneyim olduğu için, Jung hem hastaları hem de sağlıklı kişilerce üretilen bu garip materyali anlamak konusunda ciddi bir güç sarf ediyordu.

Okuyucular, Jung'u yakından tanımak için onun nasıl bir insan olduğunu öğrenmek isteyebilirler. Onu tanıyanlar ve onu çalışırken değil de özel yaşantısında görme şansına eri-

şenler, gayet esprili ve pratik bir insan olduğunu fark etmişlerdir. Jung misafirlerini oldukça konuksever ve mütevazı bir şekilde ağırlardı. Genç ve dinç olduğu yıllarda dağcılığa merak saldı, doğal kaynaklarla dolu tepelerle çevrili Zürih Gölü'ne geziler yapmaktan zevk alırdı. Ailesiyle birlikte, hafta sonlarını Zürih Gölü'nün yukarı kıyılarında kamp yaparak geçirirlerdi. Burası, Jung'un Bollingen yakınlarında yaptırdığı evine oldukça yakındı. Kule (Tower) olarak bilinen evinin yapımında bizzat bulunmuştu. Buradaki yaşamı ilkel denebilecek kadar sadeydi. Tam Jung'un istediği gibi... Toprağa yakın olmayı seviyordu ve yapılması gereken her şeyi; odun kırmayı, yemek yapmayı ve hatta patates oymayı bile kendi elleriyle yapmaktan zevk alıyordu. Ayağını toprağa basmanın birden fazla yolunu bulmuştu ve bundan dolayı çok mutluydu.

Bilinçdışı üzerine sistemli bir çalışma yürütmeye başladığı zaman, hastalarının ihtiyaçlarını temel çıkış noktası olarak almıştı: Semptomlarının ne anlama geldiğini, kaynağının ne olduğunu ve nasıl tedavi edileceğini bulmakta kararlıydı. Kariyerinin ilk zamanlarında bilinçli eylem üzerine çalışmanın, 2. Bölüm'de anlatılan tipoloji faktöründen dolayı çok önemli olduğunu fark etmişti. Zihni asla bölünmüş bir bütün olarak görmeyip bilinç/bilinçdışı kavramlarını öne sürdü.

Rüya psikolojisi alanında yaptığı çalışmalar, bilinçdışını içeren konulara ulaşmayı öngören kapsamlı bir araştırmaya dayanıyordu. Bir doktor olarak, zihnin iç dünyası hakkında bir şeyler bulmak için elinden gelen her şeyi yapmak zorundaydı. Hastalarının şikâyetçi olduğu semptomları anlamak için çaba sarf ediyordu, dolayısıyla en çok onların söylemeleri gereken şeyleri dinledi. Sıradan konuşmalarda da böyle yapıyordu; insanların ne hakkında konuştuğunu iyi anladığından emin oluyordu. Kullandıkları dille ilgili bir sıkıntısı

yoktu, çünkü zaten kendisi uzman bir dilbilimciydi. Hastalar, rüyalarını dile getirdiklerinde, kendilerini çok ciddi bir şekilde dinleyen Jung karşısında önce bir şaşkınlık yaşıyorlardı. Çünkü onlar, rüyalarının genelde saçma olduğunu düşünür ve üstünde fazla durmazlardı. Jung, hastalarından rüyalarını yazmalarını ve onlar üzerine düşünmelerini isterdi. Gördükleri rüya hakkında bir fikir çıkarıp inanmayan ve anlamını soran kişilere, Jung da bir destek vermezdi.

Aktif Hayalgücü

Bilinçteki odak noktası olan egonun hangi yollarla bilinçdışı ile bağlantı kurduğunu anlamak için, rüyaların analizi üzerinden bir araştırma yapılabilir. Fantezi ve hayalgücü, Jung'un yazılarında her zaman ayrı şeyler olarak belirtilmemiştir ve bu biraz kafa karıştırıcı olabilir. Genelde hayalgücü, duyularla algılanmamış bir şeyin zihinde şeklini canlandırma süreci –herkesin yaşadığı bir deneyim– olarak tanımlanır. Jung, bazen bu anlamda "fantezi" kelimesini kullanıyordu; ama asıl anlamının bu bağlamdan farklı olduğu bir kural gibi açık ve netti. Jung, Fantezi ve *aktif hayalgücü* arasındaki ince farkın altını çizerken de çok dikkat etmişti.

"Bir fantezi, az ya da çok sizin kendi yarattığınız bir şeydir; kişisel olaylar ve bilinçli beklentiler düzeyinde kalır. Ama aktif hayalgücü, kelimenin tam anlamıyla; imajların başlı başına bir dünyaları olduğunu ve sembolik olayların kendi anlamları içinde geliştiğini –tabii, eğer bilinçli nedeniniz ile çatışmıyorsa– bize söyler."[66]

Bilinç ile yaratıcı hayalgücü çoğu zaman birbiriyle karıştırılır. **Coleridge**, tam capcanlı bir rüyayı hevesle yazmak üzereydi ki bölündüğü için yazamayarak büyük hayal kırıklığı yaşadı... Geriye sadece *Kubla Khan* olarak bilinen kırık parça-

lar kalmıştı. Herkesin "dalıp gittiği" veya hayal gördüğü, birden derin düşüncelere daldığı anlar olmuştur. Bunlar, "kendimize geldiğimizde" genelde bize değersiz görünürler ve zamanla akıldan silinirler, böylece kontrol yine bilince geçer. Böyle bir zamanda zihinde bir şey hareketlenir ve bu, herkesin bildiği anlamda yani bilinçli bir şekilde gerçekleşmediği için, doğal olarak bunun adı bilinçdışı olur. Jung, eğer zihnin bu şekline ikna olabilecek kadar kendimizi geliştirebilseydik; bilinçli bir haldeyken bilinçdışı ile bağlantı kurmuş olurduk, diye bir fikir ortaya attı. Sıkı bir uygulama ile zihinsel bir tablo üzerine yoğunlaşmak mümkün ve böylece zihindeki imaj güçlenmeye başlar ve harekete geçer; hatta bilinç akışı içindeki yerini alır. Doğal olarak şimdi kendimizi kandırıyormuşuz hissine kapılabilir ve sanki ulaştığımız yerde hiçbir şey yokmuş; bunu uyduruyormuşuz ve orada bilinçdışı yokmuş gibi düşünebiliriz. Rüya görme deneyiminin sayısız benzeri olduğu için, bu tamamen bizim kendi yarattığımız bir şey değildir. Bilinçli yaşamda, düşündüğümüzden de çok bilinçdışına güvendiğimiz bir taraf vardır, sıradan bir konuşma için bile bize mevcut materyal sağlar. Bu nedenle genelde kendi ağzımızdan çıkan şeylere şaşırırız ve hatta zihnimizde nereden geldiği "belli olmayan" ve takdire değer (veya pişmanlık yaratan) düşünceler canlandığı zaman garipseriz. Bilinçdışı tanımımız bu şekildedir.

"Dalıp gitmeler" veya hayaller, ilk bakışta, ciddi bir araştırma için uyduruk verileri gibi gelebilir. Ama şunu unutmamalıyız ki; yine de "aklımıza gelen" düşünceler, gün içinde gelişen anlık sorunlara yeni bir ışık tutabilir. Bu yararlı düşüncelerin ne zaman aklımıza geleceğini tam olarak kestiremeyebiliriz; çünkü bunlar beklenmeyen anlardır. Yine de otaya çıktıkları zaman, birkaç saniyeliğine de olsa bilinçdışımız ile ilişkiye geçmiş oluruz. Jung yine de, bu buluşmanın

neden bu kadar kısa olması gerektiğini de sorguladı. Belki zihnin doğru parçalarını yerine oturtabilirsek –sakin, eleştirilmediğimiz ve ne olacağını görmeye hazır olduğumuz bir zamanda– bu daha uzun sürebilirdi. Çıkış noktası bu olmalıydı ve bu basit başlangıç, aktif hayalgücü ya da aktif hayalgücü tekniği dediğimiz şeyin ta kendisi idi. Bu bir yer değiştirme değil, ek bir zenginleştirmedir.

Jung, aktif hayalgücünden bahsederken şöyle demişti: "Hiçbir yararı olmayan, boş, marazi ve yetersiz fantezilerin olduğu da bir gerçek. Bu fanteziler, sağduyulu olan her insan tarafından fark edebilecek ayrıksı bir yapıya sahiptir. Ama kusurlu görüntüler, normal görüntülere karşı hiçbir şey kanıtlamaz. İnsanoğlunun tüm işleri, yaratıcı hayalgücünden kaynak alır... Benim tekniğimin ne olduğu sorusuna geri dönecek olursak; katkılarından dolayı Freud'a ne kadar minnet duyduğumu söylemeliyim. Tüm olaylarda kullandığım bu tekniği, Freud'un serbest çağrışım tekniğinden öğrendim ve tekniğimi, bunun doğrudan yansıması olarak görüyorum."[67]

Jung, bu tekniğin her hasta için uygun olmadığını düşündü ve bunu sadece analizinin ileriki aşamalarında, dengeli (stabil) hastaları üzerinde kullandı. Bunun bir büyük avantajı da, böyle hastaların, rüyaları veya başka olaylar üzerine düşünürken bunu gayet rahat kullanabilmeleri oldu.

Düşüncelerin içsel akışına yoğunlaşabildiğimiz zaman, bilinçdışımız da dikkate değer görüntüler ve fikirler üretebiliyordu. Bazen aktif hayalgücünden ortaya çıkan görüntüler, çok sık olmasa da rüyaların yerine geçebilir. Özellikle, anlamını öğrenmek için sürekli bir çaba gerektiren yeni bazı başlıklar keşfetmek gerekiyorsa, aktif hayalgücü rüya analizinde kullanılabilir. Aktif hayalgücünü kullanmak için belirli bir kural yoktur ve analist de, hastanın duranlığı, işbirliği kapasitesi ve sağ duyusu ışığında yol alacaktır. Genelde bilinçdı-

şı imgeleri geçicidir ve dolayısıyla aktif hayalgücünün spontane çizimler, boyamalar ve şekillendirmelerle harekete geçmesine yardımcı olur. Bilinçdışının gizli dünyasına kapı aralayan bu kusursuz anlamlar, yeterli ölçüde takdir görmez. Ortada gözle görülür hiçbir hedef yoktur; hayalgücü hakimiyetini kurar ve bilinçli amaçlardan bağımsız olarak yoluna devam eder.

Yalnızca konu bilgisi olmayanlar, durup dururken görüntünün ne anlama geldiğini soracaktır. Entelektüel açıdan anlaşılana kadar kimse görüntü kelimesinin bir işe yaradığını düşünmez. Bir ressam illa ki yaptığı resme inanmak zorunda değildir, keza bu terimlerle düşünmesi gerekmediği gibi. O, daha çok hislerine güvenir. Onun için net olan hiçbir anlam veya amaç yoktur; resmini yaparken zevk alınca işi biter; işin sanatsal değeri değil özgürlük veren veya üretimine katkıda bulunan başarı kısmı onu ilgilendirir. Bir tablo yapmak ve bir seramik yapmak, ruhun içsel dünyasına yapılan bir keşif gibidir. Daha önce karmaşık gelen ruh halleri zamanla aşılabilir; çünkü anlam hissedilmiştir, sanki bir sezginin anlaşılması gibi bir yıldırım çakmıştır. Bu yaratıcı eylemin etkisi, ressamın resmettiği veya biçim verdiği eserin entelektüel açıdan ne anlama geldiğiyle ilgili bir fikri olmasa da herhangi bir dşüş göstermez. Çünkü mantık zaten devre dışına itmiştir. Anlam dediğimiz şey bilimin dili olarak düşünülebilir; ama hayatın her zaman sadece nedenlerle açıklanabilen bir rehberlikle yürümeyeceği açıktır.

Aktif hayalgücü, doğru kullanıldığında, bilinçlik halinde bilinçdışının önemini fark etmemizi sağlayabilir; halbuki bir rüya sırasında bilinçdışı materyal genelde görülmez ve anlamını keşfetmeden önce zenginleştirme ve benzeri yöntemlerle analiz edilmesi gerekir. Ama yine de tekrar etmemiz gerekirse, aktif hayalgücü rüya analizinden daha iyi veya daha

kötü değildir. Her yöntem kendine özgü bir doğruluk taşır ve her biri şartların gerektirdiği kadarıyla yerine göre kullanılmalıdır. Aktif hayalgücünün ortaya çıkardığı ürün, daha önce bilinç durumunda kullanıldığı ve belki de bir tabloda ifade edildiği, daha tutarlı olması nedeniyle özümsenmesi de kolay olur. Bu biraz karışık görünebilir, ama uygulama aşamasında oldukça kolaydır ve temel prensipler anlaşıldıktan sonra sorunlar da ortadan kalkacaktır.

Kendiliğinden Sanat

Resim yapmanın ya da bir eser yaratmanın, psikoterapi alanına önemli katkısı olduğu bir gerçektir. Bir resim yaparken ve bir eser ortaya çıkarırken, yaratıcı sanatın özellikleri de ortaya çıkar ve bunlar sanatçıya sürpriz gibi gelen bir dizi başlangıcı simgeler. Daha önce hiç spontane resim yapmayı denemeyenler, sonuçlarını da bilemezler. Bu aslında yeni bir fikir değildir, çünkü Jung doğmadan çok önce de geniş çapta kullanılıyordu. Bu tür bir çalışmaya gerçekten spontane denebilir, öyle ki boyaları birbirine karıştırmak dışında hiçbir kural yoktur. Bu aşama bittikten sonra artık iş yeteneğini konuşturmaya kalmıştır; aslında sadece alıştırma için yetenek çok da gerekli değildir. Bir çizime yoğunlaşmak, kişinin enerjisini serbest bırakmasını sağlar; bu, doğrudan bilinçdışından çıktığı için çok canlı bir oluşumdur. Bilinçli kısım ise küçük bir role sahiptir. Jung, rüyalarının etkilerini açıklarken veya aktif hayalgücünü ele alırken, kendiliğinden sanatın hastalar üzerinde gerçekten olumlu bir etkisi olduğunu düşünmüştür. Resim yaparak (veya bir eser yaratarak) üzerinden, bilinçdışı "hissi" bir gerçeklik halini alır. Bu öngörülmedik deneyim, daha önce bilinçdışından soyut bir psikoloji terimi olarak söz edenler tarafından da belirtilmiştir. Kişinin kendisi için bir

gerçeklik olduğunu hissetmesi, olayların farklı açılardan algılamasını sağlar. Bu tür deneyimlerde, kendiliğinden ortaya çıkan sanat pratik önemini kanıtlamış olur. Bilinçdışına, bir nesneye baktığımız gibi doğrudan bakamayız. Aktif hayalgücü sayesinde resim yapmak, şekillendirmek, çizmek, boyamak veya ahşap oymak gibi dıştan bir etki olmadan bir sanat icra etmek, bilinçdışını daha iyi anlamanmızı sağlayacaktır. Bunun için herhangi bir ortam uygundur.

Jung da, kendi rüyaları üzerine çalışırken resim yapma tekniğini kullanmıştı ve dolayısıyla bunun ne anlama geldiğini iyi biliyordu. Konuyla ilgili şöyle demişti: "Renklerin ne his verdiklerini anlamak için, analizlerini aktif hayalgücü ile destekleyen hastaların çizimlerine ve resimlerine bakmamız yeterlidir. Rüyaların, ani bir şekilde gelişen fikirlerin ve fantezilerin hızlı eskizlerini oluşturmaya başlamak için, çoğunlukla bir kurşun veya tükenmez kalem kullanılır. Ama sıra belirli bir durumu anlatmaya gelince... İşte o zaman hastalar renkli kalem kullanmaya başlar... Kişinin duygusal olana yaklaşması için yalnızca entelektüel ilgi yeterlidir. Bazen aynı fenomen, bir rüya içinde ayrı bir renkle veya fazlasıyla parlak olan bir renkte görülebilir."[68] Biraz pratik yaptıktan sonra, resmin "kendi kendine" gelişmesine izin vermek nispeten kolay olur. Çocuklar hiç düşünmeden çabucak resim yapabilirler; yetişkinler ise yapmadan önce ince eleyip sık dokurlar ve bu yüzden ilk seferde resim yapmakta zorlanmaları çok sık rastlanan bir durumdur.

Jung şöyle devam ediyor: "Şekli olmayana şekil vermek, kendini hiçbir şekilde ifade edemeyen bilinçdışına, bilinç tarafından kalabalık bir veri sunulduğu zaman daha büyük anlam taşır."[69]

Böyle durumlarda, resim yaparken sürpriz anların oluşması dikkat çekicidir. Resme başlarken ilk bakışta sonsuz bir

belirsizlik olduğu gözlenebilir, ancak resim ileri aşamalarda şekillenmeye, biçim değiştirmeye başlar, böylece canlanır ve kelimelerle ifade edilemeyen şeyler bir görüntüde hayat bulur. Bu, duygunun ve hissetmenin dilidir. Genelde girişimlerimizdeki başarı ve yenilgiyi etkileyen duygusal yönümüzle ilişki içinde olmanın önemini kavramak bu yüzden çok önemlidir.

Jung'un Bir Semineri

Jung, 1956 yılının Ocak ayında, Küsnacht'taki evinin salonunda bir grup psikiyatriste ve diğer insanlara, on bir parçadan oluşan resim dizisi üzerine bir seminer verdi. Bu on bir resim, seminerden birkaç gün önce, Zürih'teki C. G. Jung Enstitüsü'ndeki bir konferansı görsel olarak desteklemek üzere kullanılmıştı. Jung, bu konferansta yer almamıştı, ancak konunun içeriği hakkında bir tartışmaya katılmıştı ve özellikle de yirmi yaşındaki bir kızın yaptığı resimlerle yakından ilgilenmişti. Bu kız, az rastlanır bir durum olan kendini çift görme özelliğine sahipti; bu durum oto-görünümsel (kendini görme) fenomen olarak adlandırılıyor ve genelde kurgusal karşılığıyla tanımlanıyordu, ama psikiyatri literatüründe bu semptomlara sahip hastalara rastlama olasılığı çok azdır. Bazı yazarlar, çifte fenomenini tanımlarken (Doppelgänger, çifte takım) "ayna etkisi" ifadesini kullanırlar. Tabii bu örnekte bir "ayna etkisi" bulunmuyor. Çifte görünümün temsili, orijinaliyle yakından benzeşmesine karşın, kız genelde "kendini kendi dışında" gördüğünü ve genelde bunun onu korkuttuğunu, çünkü ikisi arasında görüntü ve bedensel olarak farklılıklar olduğunu söylemişti. Bunun gibi başka birçok deneyim de yaşamıştı. Bunlardan bir tanesi arkadaşıyla yürürken yaşadığı deneyimdi: "Kendimi tamamen dı-

şarda hissettim; sanki parçalara ayrılmış ve dışarıdaki dünyanın bir parçası olmuşum; göller, ağaçlar, ışıklar, gökyüzü, yani aslında tüm atmosfer... Gerçekte olmayan bir şeye bakıyormuş gibiydim. Daha sonra E'yi (bir arkadaşı) gördüm, sadece vücut gibi görünen bir arkadaşıyla yürüyordu; yüzü ifadesizdi, gözleri sanki bir noktaya sabitlenmişti; sadece dış görünüşünün varolduğunu ve kollarının, bacaklarının ve tüm vücudunun boşlukta sallandığını düşündüm. Uyuşuk bir biçimde bana doğru yürüdüler ve yanıma yaklaştıklarında tüm vücudumda bir ürperti hissettim. E'nin yanındaki o kız ben oluvermiştim. Bu öteki varlık tarafından izlendiğimizi düşünerek endişeye kapıldım ve arkama bakıp durdum; onu bulabileceğim umuduyla, ama aynı zamanda da korkarak hep arkaya baktım. Çok derin nefes alıyordum ve ağır bir şekilde yürüyordum. Hasta gibiydim."

Bu görüntü ile kızın asıl vücudu arasındaki farklılık, "ayna ektisi" fikrinin temelini oluşturur.

Burada, kişiliğin belirli bir bölümünün görünür bir imaj biçiminde korunduğunu görüyoruz. Bireyin çifte bir hale bürünen bireyin zihninin, kendine özgü bir tavır sergilediğini söyleyebiliriz. Diğer örnekte hasta, bedenini terk etmiş gibiydi ve sırtı cama dönük biçimde kendini resmettiğini algılıyordu. Kişi, kendini boş göz çukurlarıyla ifadesiz olarak tanımlamıştı.

Hastanedeki tedavisi sırasında kız, birçok resim yaptı. Bunlar bilinçdışıyla kurulan bir köprü niteliğindeydi ve terapik açıdan etkisi oldukça yararlıydı; hastalığındaki gizli kalmış noktaları aydınlatıyordu.

Jung, resimleri yorumlarken şu soruyu sordu: "Böyle bir hastalıkta, bilinçdışının ne yapmasını bekliyordunuz?" Ve yanıt şöyleydi: Bir denge sağlamasını. Sonra resimlerdeki bazı kesin noktalar üzerinde durdu; bu özellikler kızın psikolo-

jisi ile yakından ilgiliydi ve bazı resimler kolektif doğadan bazı semboller taşıdığı için bu gayet olasıydı.

Köprü niteliği taşıyan bu resimler olmadan, psikolojik tedavi neredeyse olanaksızdı. Jung, resimleri incelerken, kızın iyileşmesi için gerekli prognozin (tahmin) ne olduğunu sorguladı. Sonuç pek net görünmüyordu: Resimlerden birinde kız, sanki bir kuşu davet ediyormuş gibi sağ elinde kapağı açık bir kafes taşıyordu, kuş uçup geri geliyordu. Bununla ilgili olarak Jung, "Bu resmiyle kız, tıpkı Afrika'daki ilkel insanlarının yaptığını yapıyor; onlar da geceleri kafesi açıp kaçan ruhları yakalayarak sahiplerine iade edecekleri inancını taşırdı. Bu çok güzel bir resim ve yapılması mümkün bir şeyi gösteriyor." demiştir. (Kafesi açmak: Bazı ilkel topluluklarda, insanlar gece uyurken ruhlarının vücutlarından kaçtığına inanırlardı. Eğer büyücü doktor bir kafes kullanırsa bu kaçan ruhu kolayca yakalayabilir ve tekrar sahibine dönmesini sağlayabilirdi.

Jung'un kız için bir şeyler yapılabileceğiyle ilgili 'önsezisi' onu yanıltmadı. Kız, uzun süren bir hastalık döneminden sonra iyileşti. Kızın hastalığı ile ilgili görüşler, Jung'un yorumlarıyla birlikte *Festschrift** adıyla ve sekseninci doğum günü anısına kitap olarak basıldı.[70]

Bilinçdışı Şekilleri

Persona

Bilinç ile bilinçdışı arasında sürekli bir yer değiştirme söz konusudur ve aralarında belirgin bir ayrım yoktur. Ne düşüneceğimizi önceden tahmin edemeyiz, bilinçli isteklerimizden bütünüyle farklı bir yönde beklenmedik düşünceler olu-

* Bir akademisyeni onurlandırma maksadıyla yazılan makaleleri içeren yayın. (Ed. n.)

şabilir. Ayrıca, bugün bilinçli olan şey, yarın unutulabilir veya bastırılabilir. Bu düşünce modeli, herkesin yaşayabileceği bir deneyimdir. Yine de kimliğimizi, farkındalığımızı, zihnimize uyguladığımız hakimiyetimizi, her şeye karşın düşündüğümüz kişi olduğumuz inancını kaybetmeyiz. Ancak bu herkes için geçerli değildir. Bizim sahip olduklarımızla ilgili bir süreklilik hissi onlarda bulunmayabilir. Farklı karakteristikler, farklı zamanlarda ortaya çıkar: Bir adamı çalıştığı iş yerinde gözlemleyen biri, onun güleryüzlü, ileri görüşlü, samimi biri olduğu sonucuna varabilir. Ama aynı adam, başka bir ortamda, örneğin evinde, işyerindekinin tam tersi bir halde olabilir. "Öyleyse, hangisi asıl karakterdir, gerçek kişiliktir?" diye sorar Jung. "... Normal bir kişilikte bile, karakter bölünmesi imkânsız değildir."[71]

Çocukluk dönemini ele alacak olursak, sağlıklı bir bebek çok doğaldır, yapmacıklık taşımaz. Diğer kişilerin hislerine aldırış etmeden nasıl istiyorsa öyle kabul eder, istemediğini de reddeder. Büyüdükçe, diğer insanların bilincine varır ve bir topluluğa kendini kabul ettirmek için nasıl rol yapacağını öğrenmeye başlar. Çocuklar, hızlı değişiklik gösterirler; dolayısıyla bu yapmacıklığın ne zaman baş göstereceği ve hangi boyutlarda ilerleyeceği her çocukta farklı olacaktır.

Jung, yapmacıklık ile *bilinçdışı yapmacıklık* olarak tanımlanan özdeşleşmeyi birbirinden ayrı tutar. Eğer bir çocuk kendini babasıyla fazla özdeşleştirirse, gerçek kimliğinden bazı şeyler kaybedebilir. Kimlik sahibi olmanın dereceleri vardır ve şimdiye kadar öğrendiğimiz kadarıyla, çocuk ile ebeveyni veya ebeveynleri arasındaki veya ona bir bebek gibi bağlı olan bir bakıcısı arasındaki duygusal bağa göre bu kimlik derecelendirmesi de değişecektir. Birçok açıdan düşünüldüğünde, eğer gelişimi engelliyorsa, yapmacıklık bir engel haline dönüşebilir; ayrıca çocuğun kapasitesinde de bazı eksiklikle-

re neden olabilir. Kimlik oluşumu, bilinçdışı bir yapmacıklık olarak, tabii ki çocuğun isteği dışında şekillenir ve belli bir amaca hizmet eder. Bunun da ötesinde, eğer çocuğun, gerçek kişiliğinde bir değişiklik ortaya çıkar ve ikinci bir kişilik oluşmaya başlarsa bir engel de söz konusu olabilir. Bu ikinci kişilik, kendi özellikleriyle sınırlı kalmaz. Farklı zamanlarda, ev veya iş hayatında olduğu gibi, farklı yaklaşımlar da sergilenebilir. Eğer bir topluluk içinde yaşamak zorundaysak, ona ayak uydurmak için yapmamız gerekenler vardır. Bir polis memurunun, evdeki yaşamı ne olursa olsun, bize bir polis memuru gibi davranmasını bekleriz. Muhtemelen, polis memuru çalışmadığı zamanlarda resmi üslubunu bir kenara koymakta zorlanmıyordur. Ama bununla baş edemediğini düşünelim; o zaman resmi üslubuyla özdeşleşecek ve ne yazık ki gerçek kişiliğinden farklı biri olacaktır.

Jung, bireyin günlük yaşamındaki ihtiyaçlarıyla ilişkili olan tavrı tanımlamak için *persona* (maske) terimini kullanır. Genel olarak esneklik durumu hakimdir: Hırsız yakalayan, yaralılara yardım eden, mahkemede tanıklık eden, kayıp bir çocukla ilgilenen bir polis memurunun persona'sı tamamen işiyle ilgilidir. Eğer sağlıklı biriyse, bu işlerin herhangi biriyle oluşabilecek yeni bir kişiliğin günlük yaşamında ortaya çıkmasına izin vermez. Bu dışsal tavır, yani persona, bilinçli egoyu birçok çeşidiyle temsil eder ve tüm kişilikle karıştırılmaması gerekir. Eğer kişi persona'sı ile tanınır hale gelmişse, bu, bilinçdışı da dahil kişiliğin diğer kısımlarının reddedilmesine neden olur.

Sağlıksız bir kimlik ortaya çıktığı zaman, rüyalarımızda bunun tam zıddını önceden görebiliriz. Bunun bir örneğini 95. sayfada bulabiliriz. Rüyasında zorla gelen kişinin aslında kendisi olduğunu ve zihinde sağlıklı bir yapı oluşturmak ve dengelemek amacıyla rüyasında yer aldığını belirtmiştik. Rüyanın analiziyle bu daha da açıklık kazanmıştır.

Gölge

Rüya analizinde, rüyayı gören kişiyle aynı cinsiyetten farklı biri sıkça kendini gösterir. Geçen paragrafta anlatılan rüyadaki hırsız örneğini hatırlayalım. O rüyada kim olduğu bilinmeyen kişi, rüyayı gören kişinin yorumuna göre istenmeyen bir kötülüğün simgesiydi. Kişi bu özelliğinden ya habersizdi ya da bunu yadsımayı tercih ediyordu. Oysa diğer hepsi gibi bu da aktifti. Diğer insanlar bunu biliyordu; daha önce karşılaşmış ve sevmedikleri yönlerini öne sürerek onu suçlamışlardı. O ise yanlış anlıyordu ve kendini savunmaya çalışırken kendinden geçmişti. Rüyada, bunun dramatize edilmiş halini görüyor ve doğasında bulunmadığı bir şeyle yüzleştiğine tanık oluyoruz. Ne var ki kişi rüyanın kendisiyle bir ilgisi olmadığını düşünüyor.

Böyle durumlar, kişi persona'sı ile özdeşleştiğinde ortaya çıkar. Kişiliğin diğer kısmı göz ardı edilir ve dolayısıyla negatif bir tutum söz konusu olur. Bu negatif taraf her zaman kötü değildir. Gerçek hayatta da insanlara ve eşyalarına çalmak için yaklaşan hırsızlar vardır. Bu şartlar altında, görülen rüyalar, gölgeli figürler gibi tamamen iyi niyetli kişilikler karşılarına çıkarabilir. Bilinçdışının, her zaman kişiliğin istenmeyen tarafı olduğunu söylemek bu noktada yanlış olur. Genelde istenmeyen taraf olması kaçınılmazdır, ama eğer böyle bir taraf varsa ve bilinmiyorsa, kişinin akıl sağlığı bozulmuş demektir.

Persona kavramına alışmak o kadar zor değildir ve gölge de anlaşılacak bir şeydir. Benlik bilincinin gizli bir yönü olan gölge aslında bir engeldir; ama bilinçli olarak kabul edildiği zaman, yaşam hiç beklenmedik bir yönde değişebilir.

Dışadönüklülük ve içedönüklülük, düşünmek, hissetmek, duyarlık ve sezgisellik gibi yaklaşım tiplerini tanımlar-

ken Jung, bilinçli zihnin çalışmasına dair net bir ifade kullanmadı, ama genel olarak çizdiği çerçeve, bizim günlük yaşamda bulduğumuz şeye oldukça yakındır. Aynı şekilde, persona ve gölge gibi bilinçdışında yer alan figürlerin tanımları da, bilinçdışının gizemli dünyasına rehberlik etme amacı taşımazlar. Bu imajlar, tam olarak tanımlanamadıkları gibi bilinen belirli bir sıraları da yoktur. Jung, bazen gölge kavramını, bilinçdışındaki her şeyi ruhun içine yerleştirmek için kullanırdı; kişisel bilinçdışı gibi kolektif bilinçdışı da buna dahildir. Dolayısıyla gölge; içsel tavır, ruh veya *anima* (bir sonraki bölümde anlatıldığı gibi) ile de tanımlanabilir. Gölgenin daha geniş olan bu tanımı, daha iyi anlaşılması için burada kullanılmıştır; çünkü *gölge* bazen yanlışlıkla kişiliğin sadece reddedilen bir bölümüne denk geldiği şeklinde yorumlanır, bu da sanki sadece kişisel bilinçdışına aitmiş gibi algılanmaktadır. Bunda biraz doğruluk payı var, çünkü kişisel bilinçdışının analizinden yola çıkarak, gölge hakkında epey fikir sahibi olunabilir. Jung, "Kimse, yeterli manevi güç olmadan gölgesinin farkına varamaz. Farkına varmak, kişiliğin karanlıkta kalan şu anki ve gerçek halini tanımayı gerektirir ... Bu haller için duygusal bir mizaç gereklidir... Bu arada, duygu sözü edilen birey içinde gerçekleşen bir hareketlilik değil; ona tesir eden bir şeydir..." Gölgeyi tanımaya çalışırken karşılaşılan temel zorluk, onun bilinçdışı tarafından algılanmayan çeşitli yansıtmalarla örülü olmasıdır ve bu da diğer kişiyi suçlamaya kadar varabilir. Jung, "Yansıtmalar, kişinin bilinmeyen yönünden ikinci bir dünya çıkaracak kadar güçlüdür." der.[72]

Rüya analizinde ve aktif hayalgücünün kullanımında, hastanın gerekli gördüğü işbirliği ve zenginleştirme prosedürünün bir parçası olarak spontane sanatı kullanma kapasitesi, gölge yansıtmalarını görünür kılar. Bu da anlama, kabul etme ve uyum sağlama için gerekli ilk adımdır.

Anima

Kadın ve erkek psikolojisi arasında birçok benzerlik bulunur ve ego, persona ve gölge hakkında söylenen her şey bu iki cinsiyet için de geçerlidir. Psikoloji ders kitaplarında kadın ile erkeğin tüm istekleri ve amaçları aynı olduğu için, psikolojilerinin de aynı olması gerektiği anlatılır; ki bu yanlış bir tutumdur. Kadın ile erkeğin bilinçdışını rüya analizi, aktif hayalgücü veya benzer yöntemlerle incelemeye kalktığımızda, dişil ve eril psikolojik farklılıklar da gün yüzüne çıkmaya başlar. Jung'un normal psikoloji ve anormal psikoloji ile ilgili yazdığı birçok makalede, kadın ile erkeğin bilinçdışı arasındaki ayırt edici özellikleri yer alır. Her erkeğin bilinçdışında kadınsı bir öğe bulunur, bu öğeler erkeğin rüyalarında kadınsı figürler veya imajlar şeklinde temsil edilir. Jung buna *anima*, Latince adıyla "ruh" veya "yaşam nefesi" adını verir ve bu terimi canlandırmak anlamında kullanır. Terimin, kadınlardaki karşılığı ise *animus* adını alır ve bir erkek veya bazen birden fazla erkek tarafından canlandırılır.

İlk önce anima kavramı üzerine düşünmek yerinde olacaktır. Rüyalardaki karşılığı, tabii ki gerçek bir kadınla veya sabit özelliklere sahip tek bir görüntüyle özdeş değildir. Animanın görüntüleri değişkendir ve bilinçdışı bir hareketle, bir veya bazen birkaç kadın üzerine art arda veya ani şekilde odaklanır. Erkekliliğin gelişmesiyle birlikte erkek çocuk ve sonrasında genç erkek, kadınsı özellikler olarak baktığı şeyleri bir kenara itmeye çalışabilir. Bebekken veya çocukluğunda, annesi onun doğal yol arkadaşıdır, bu nedenle kendi içindeki kadınsı öğenin yansıması annesinin üzerine düşer. Tüm kadınların prototipi olarak annesinin etkisi devam etse de, genellikle, onun için gitgide daha az önemli duruma gelecektir. Çünkü tanıdığı ilk kadın annesidir, erkek farkında olsa da

olmasa da annesinin üzerindeki etkisi kalıcıdır. Bu, kısmen, erkeğin sahip olduğu anima özelliklerinin merkezidir. Biz burada düzenli bir gelişim sürecinden söz ediyoruz. Ama gencin, kendini annesinden ayıramadığı durumlar da olabilir, çünkü annesi onun için çok fazla önem taşıyordur ve genç erkek de anne kompleksiyle büyümüştür. Eğer erkeğin annesi, fazla sevgi gösteren, baskın bir karakterse ve baba ortada pek etkin değilse, bu durum kaçınılmazdır. Bunun da ötesinde anne, babayı ikinci planda tutuyorsa veya ona bir eşyadan daha fazla önem vermiyorsa yine aynı şekilde bu durum gerçekleşebilir. Annesi, oğluna –özellikle de ailenin en genç bireyi ise- hem sıkı sıkı bağlanır hem de zamanı gelince evlenip bağımsızlığını kazanması için onu zorlar. Erkek bunu kolay kolay kabullenemez, çünkü heteroseksüelliği, annesi ile ilgili kafasında yer alan düşüncelerle şekillenmeye başlamıştır.

Anne kompleksinde iki taraf gözlenebilir: Mükemmel olan anne, aynı zamanda çocuklarının yaşamını da emer, çünkü kendisine ait bir hayatı yoktur, dolayısıyla erkek de annesini terk etmemesi gerektiğini gösteren birçok kanıt ve neden ortaya sürer.

Jung, kendi annesiyle olan ilişkisinin bir bölümünden yola çıkarak, çocuğu (veya çocukları) etkileyen nedenlere gönderme yapar. Bunun dışında, çocuğun annesine aktardığı yansımalar da vardır ve bunlar, kişisel önem taşımaktan daha fazlasını içerirler; öyle ki anne şahsen sahip olduğu şeyler dışında bir yetkiye sahiptir.[73]

Annenin etkisinden başka, animanın kaynağı olarak görülebilecek bir de kalıtsal bir imaj, yani kadınlar hakkındaki genetik düşünceler vardır. Bu düşünceler, erkeklerin geçmişte kadınlarla ilgili deneyimlerinden oluşur. Kadının kalıtsal imajı, erkeğin bilinçdışında her zaman anima imajının bir

kısmını şekillendirir. Erkek aslında kadınlara uyumlu biçimde dünyaya gelir. Annesiyle kurduğu doğrudan ilişki, aldığı kalıtsal fikirlerin üzerine inşa edilir, böylece fikirlerinin gelişmesine yardımcı olur. Çocukluk dönemine geldiğinde kızlarla görüşmeye başlar ve ailesinin veya arkadaşlarının onlar hakkında konuştuklarını duyar; sosyal ortamda kadınlara biçilen rolü gözlemler; tabii biçilen bu roller kültürden kültüre değişiklik göstermektedir.

Erkeğin, zihninde kadın imajına yer vermesi günlük bir süreç olduğu gibi yer vermemesi anormal karşılanır. Bebekler hep bu şekilde büyürler. İki üç yaşlarında bir oğlan, küçük bir adam olmaya başladığında, saçları kesilir ve kızlara özgü kıyafetler rafa kaldırılır. Kimi zaman bu erkek için zor bir durumdur, kimi zaman ise aksine erkekliği hemen kabul etmek ister ve kızlar onun için bir tabu haline gelebilir. Yine de bu, onun doğasını tamamıyla değiştirmez. Burada kendi içinde kadınsı bir taraf kalır ve eğer bunlar erkeklik tarafından bastırılırsa anima'sı olgunlaşmamış duygusal gelişim nedeniyle, huysuzluk, sinirlilik ve çok sık olmasa da cinsel sapkınlık gibi istenmeyen durumlar ortaya çıkabilir. Tüm bu düzensizlikler, erkeğin kadınsı tarafının normal işleyişinin aksaması nedeniyle olur. Bu şekilde, erkeğin kendine ait bir parçasının bastırılması nedeniyle oluşan semptomlar gibi anlaşılabilir. Diğer bir deyişle, bu göstergeler, dengeleme sırasındaki özdenetimi ortaya çıkarmak için yapılan bilinçdışı eylemlerdir.

Jung, dengeleme sırasında yapılan bu girişimin, yaşamın özellikle ikinci yarısında, yani otuz altı ve sonrasında çok önemli bir yer teşkil ettiğini söylemiştir. Erkek, yaşamının ilk yarısında, hayatını kurmaya ve kariyerini geliştirmeye çabalar; ailesiyle ilgilenir; bilinçli ve mantıklı adaptasyon gerektiren uğraşlara yoğunlaşır. Net düşünür ve fazla çaba sarf et-

meden hareket eder. Anima'sını, kızlarla kurduğu arkadaşlıklarda kolay ve doğal bir yol olarak dışa vurmak için kullandığının farkında değildir. Bu, ergenlikte ve yirmili yaşlarda sağlıklıdır, ama yıllar boyunca devam ediyorsa, sürekli tekrarlandığı için iyiye işaret değildir. Böyle yansımalar, tabii ki hastalığa neden olabilir ve erkek, normal görüntüsünü penaltılar olmadan sürdüremeyeceğini acı bir deneyimle öğrenmek zorunda kalabilir. Jung şöyle yazar: "Gölge veya animayı ele alırken, sadece bu kavramları veya yansımaları bilmek yeterli değildir. Bunu deneyimlemeden; sadece onlara yaklaşıp yaklaşmadığımızı hissederek veya başkalarının hislerini kendimize mal ederek anlayamayız. Arketiplerin listesini ezbere bilmek pek bir yarar sağlamayacaktır... Anima hiçbir zaman bir tanrıça gibi yolumuza çıkmaz, ama onun yakın ve kişisel bir talihsizlik olarak da görebiliriz; belki de en büyük risk bu olacaktır. Örneğin, yetmişli yaşlarda oldukça saygın bir profesör, ailesini terk edip, kızıl saçlı genç bir aktrisle kaçtığı zaman, ilahi güçler onun dışında suçlayacak bir kurban bulurlar. Bu, ilahi güçlerin bize kendilerini göstermelerinin bir yoludur. Çok kısa zaman öncesine kadar, genç kadınları bir cadı gibi algılamak sıradan bir mesele di." [74]

Jung, "Bir erkeğin kendi yaşamını ve başkalarının yaşamını mahvetmesi ve bununla da kalmayıp üstündeki tüm trajediyi kendisinin oluşturduğunu bilmemesi, bunu sürekli beslemesi ve yapmaya devam etmesi çok trajik bir durumdur." demiştir.[75]

"Kadınlar, tamamen farklı psikolojileriyle, etrafını görmeyen erkekler için her zaman önemli bir bilgi kaynağı olmuşlardır. Bir kadın erkeğin ilham kaynağı olabilir; öyle ki kadının sezgisel kapasitesi bir erkeğinkine göre daha güçlüdür... Onun daha az vurguya sahip duygularının keşfedemediği yönlerini ancak kadın gösterebilir... Bu, hiç şüphesiz, ruhun kadınsı özellikleri arasında yer alan en önemli kaynaklardan

biridir. Kadınsılık göstermeyen ve tamamen erkekliği ağır basan hiçbir erkek yoktur... Öznel bir yatkınlığın aracılığı olmadan hiçbir insan var olamaz veya böyle bir deneyim mümkün değildir... Bu nedenle erkek doğasının kadınlara, hem fiziksel hem de ruhsal yönden ihtiyacı vardır. Tıpkı dünyanın oluşumunda suya, ışığa, havaya, tuza, karbonhidrata ihtiyaç duyulduğu gibi; erkeğin dünyasını oluşturan sistem de, baştan sona kadar kadınlara göre düzenlenmiştir, erkeğin bilinçdışında kalıtsal bir kadın imajı vardır."[76]

Kadın ile erkek birbirini tamamlar, aynı zamanda bütünler. Fiziksel açıdan bakıldığında da benzer bir durum söz konusudur; her iki cinsiyet de birbirinin fiziksel tamamlayıcısıdır. Her erkek, bedeninde kadınlara ait karakteristik izler (homolog) taşır; örneğin göğüsler, kadınsal bir yapı olarak, erkekteki iz tanımına uygundur. Kadınlarda da aynı şekilde, erkeklerden homolog taşıdıkları için, klitoris bulunur; ki bu da penise tekabül eder.

Psikolojik ve fiziksel olarak anima (ve animus) kavramı, Platon'un insan bedeninin ilk başta bir top kadar yuvarlak olduğunu söyleyen ünlü öyküsünü ya da mitini anımsatır. Bu tema, bütünlüğü ve androjinikliğini –her iki cinsiyetin özelliklerinin birleşik olması– temsil eder. Bu tuhaf tipler dört ayaklı, dört elli, bir boyunlu ve iki başlıydı. Her şeyden iki tane vardı. Çok fazla güce sahip bu kadın-erkek yaratıklar, tanrılara ve Zeus'a saldırarak, her ikisini de iki ayrı kişiye dönüştürmeyi amaçlıyordu. İşte o zamandan beri, tekrar birleşmek adına, her bir cinsiyet, diğerinin içinde var olmaya devam ediyor, böylece ilk başta olduğu gibi tekrar bir araya gelebilecekleri ne inanıyorlar.

Kadın ve erkek psikolojilerinin neden farklılık gösterdiğine yanıt bulmak zor. Jung'un bu konuyla ilgili varsayımı, öyle görünüyor ki her iki cinsiyetin psikolojik farklılığını açıklayan bir temel üzerine şekillenmektedir. Bu farklılık, yaşam-

daki düzenin doğal bir parçası olarak –kimi psikolojik düşünce modelleri dışında– hemen her yerde kabul ediliyor. Edebiyatta da, anima'sını korumuş bir erkeğin belli bir kadınla evlenerek bütünlüğü sağlamak için zorunlu bir dürtüye sahip olması üzerinden çeşitli örnekler bulunmaktadır. **Thomas Hardy**'nin, Jung henüz bir öğrenciyken basılan romanı *The Well Beloved* [Sevgili] bunlardan yalnızca bir tanesidir. Jung, *anima* ve *animus* hakkındaki çalışmaları kitap olarak basıldıktan uzun yıllar sonra ilk kez bu romanı gördü. Hardy, romanında bir kıza ilk görüşte âşık olan bir adamın kariyerini mercek altına alıyor. Adam, kızla uzun bir zaman görüşmeme kararı alır; ta ki bir gün hayattaki memnuniyetinin ve başarısının bu kızla evlenirse sağlanabileceğini görene kadar... **Dante** de, hayatı hakkında bildiklerimiz kadarıyla, Beatrice ile karşılaşınca hemen hemen aynı şeyleri hissetmişti. Karşılaştıklarında Beatrice sekiz yaşına gireli dört ay olmuştu, Dante ise neredeyse dokuz yaşındaydı.

Jung, **Rider Haggard**'ın *She* [O] adlı eserinin, kadınların "anima tipi" hakkında ilgi çekici ve kapsamlı bir tanım içerdiğini düşünüyordu. 'Sözde "sfenks* gibi" bir karakter, olayın önemli bir parçasını oluşturuyor, işin içinde biraz çift anlamlılık ve hile de var. Hiçbir bilgi vermeyecek kadar bulanık ve belirsiz değil, ama Mona Lisa'nın bir şeyler söyleyen sessizliği gibi kimi üstü kapalı sözlerle bir belirsizlik olduğu da kesin. Bu tip bir kadın, aynı anda yaşlı veya genç, anne veya kız olabilir; şüpheli bir iyilikten, çocuksu saflıktan öte, erkekleri güçsüz bırakmayı amaçlayan naif bir kurnazlık içinde de olabilir."[77]

Bir kız, "anima tipli" veya günlük dilde söylendiği şekliyle "dünya tatlısı" biri olursa ve karşısına çıkan erkek de ka-

* Eski Mısır'da kadın başlı, aslan vücutlu olarak tasvir edilen bir yaratık. Yunan mitolojisinde ise yoldan geçenlere sorular sorup, bilmeyenleri öldüren ve Oedipus tarafından yok edilen bir ucube olarak bilinir. (Ed. n.)

fasındaki anima imajını ona yansıtır ve hayalinde yaşattığı kişi olmasını isterse bu onu sinirlendirebilir. Kız, olduğu gibi veya olduğunu düşündüğü gibi kabul edilmek ister, dolayısıyla erkeğin bu ilgisini sıkıcı ve gereksiz bulabilir. Diğer taraftan, bu iki kişinin ilişkisi bilinçli bir seviyede olduğundan ve her biri diğerinin yansımalarını taşıdığından veya taşıyabileceğinden, mutlu bir evlilikle noktalanabilecek tatminkâr bir arkadaşlık da söz konusu olabilir. Erkek, daha ilk seferde anima'sını kadın üzerine yansıtmadığı sürece, arkadaşlıkları başlayabilir. Anima'nın otonom bir kompleks olduğu ve erkeğin bilinçli isteklerince oluşan hareketler içinde yer almadığı unutulmamalıdır. Erkek anima'sını, yani kadınlık imajını veya fikirlerini tek bir kadın üzerine yansıtması birden 'gerçekleşir'. Arkadaşlıkları geliştikçe, kadının (ve erkeğin) diğer nitelikleri belirginleşecektir. Sonuç olarak, "âşık olmak" –ya da benzer duygulara kapılmak– , yansıtma ile diğer kişinin niteliklerini bilinçli olarak tercih etmenin bir birleşimidir. Konuyu tamamlarken, birçok evliliğin, taraflardan birinin veya ikisinin de yansıtmayı bıraktığında daha mutlu hale geldiğini ve kişilerin bilinçdışıyla barışık yaşadıklarını hatırlatmakta yarar var. Tabii tüm yansıtmaların "aynı zaman diliminde" eritilmesi gerektiğini söylemek de gereksiz olur.

Yansıtmaların çözülmesi, karşı cinsiyetle kurulan bireysel ilişkilerde sıkça rastlanan bir durumdur, ama bu değişmeyecek diye bir şey yoktur. Az çok akıllı bir adam, yaşamının tüm alanlarında, –karşı cinsiyetle ilişkileri dışında– duygusal ve doğru davranabilir. Böyle olduğu halde yaşamı engellenebilir veya belirli bir kadınla mümkün olan en yakın arkadaşlığı kurabileceği tutkulu bir dönemle yaşamı sekteye uğrayabilir. Aynı şeyin geçmişte yaşanmış olması onu caydırmaz. İki veya üç evliliğin geçmişte böyle delicisine âşık olma süre-

cinden sonra gerçekleştiğine inanabilir ve bu grubun dışındaki biriyle süren arkadaşlığın, sonu gelmeyen öncekilerin bir kopyası olduğunu düşünebilir. Güçlü duygu baskın çıktığı zaman, sağduyu güçsüzleşir.

Psikolojik tedavi gören ve rüyalarını veya diğer içsel düşüncelerini netleştirmek için resim yapan erkeklerin, herhangi bir gerçek kadınla özdeşleştiremedikleri için bilinmeyen bir kadının resmini veya resimlerini yapması şaşılacak bir durum değildir. Genelde resimlerde, gözler maskeyle örtülüdür veya yüzler görülmeyecek bir yöne bakıyordur. Jung'u veya anima kavramını hiç duymamış erkekler için bu durum tekrar ve tekrar yaşanır. Böyle deneyimler, Jung'un savını destekler niteliktedir: "Her erkek, kendi içinde ebedi kadın imajını ... kadının ırsi tüm deneyimlerinin bir izini veya "arketipini" taşır. Kadınların bıraktığı etkileri bir emanet gibi almışlardır; kısacası ruhsal adaptasyon sürecinin bir mirasını devralmışlardır."[78]

Jung konuyla ilgili şöyle der: "Sanırım, anima, kadın genlerinin bir kısmının erkek bedeninde ruhsal biçimde temsil edilmesidir. Kadının bilinçdışı betimlemesinde aynı figürün bulunmadığı anlaşıldığından beri, bu durum daha olası hale gelmiştir. Yine de ona denk bir rolü oynayan benzer bir figür bulunmaktadır, ama bu bir kadın imajı değil, erkek imajıdır. İşte, kadın psikolojisinde bulunan bu erkeksi figüre "animus" adı verilir. Her iki figürün de en çarpıcı göstergelerinden biri olan kavrama uzun zamandır "animosity*" adı veriliyor. Anima, mantıksız tavırlara neden olurken; animus, tahrik edici basmakalıp sözlere ve nedensiz fikirlere yol açar. Her ikisi de sık görülen rüya figürleridir. Anima ve animus, genel olarak, bilinçdışını canlandırır ve ona özellikle kabul görmeyen veya rahatsız edici bir karakter kazandırır. Bilinç-

* Husumet. (Ed.n.)

dışının kendisinde aslında böyle bir negatif taraf yoktur. Sadece bu figürler bilinçdışı tarafından kişileştirildiğinde ve bilinci etkilemeye başladığında ortaya çıkarlar. Kısmen canlanmış kişilikler olarak, –negatif etkisinden dolayı– ya ikinci planda kalan kadının ya da ikinci plandaki erkeğin karakterini taşırlar. Bu etkiyei deneyimleyen bir erkek, anlaşılmaz ruh hallerine maruz kalacaktır; kadın ise kavgacı ve konuyla ilgisi olmayan düşünceler üreten biri olacaktır.[79]

Bunun yanında, Jung'un üzerinde durduğu bir başka noktaya da değinmeliyiz: "Başta anlattığımız gibi anima ve animus'u genelde negatif ve hoş karşılanmayan biçimleriyle görüyoruz, halbuki o kadar da kötü niyetli değiller. Her ikisinin de kadınsı ve erkeksi tüm tanrıların arketipik temellerinin oluştuğu ve dolayısıyla özel bir ilgiyi hak eden bir dönemde şekillenen ... pozitif yanları var... Bu nedenle, aralarındaki karşılıklı çekimden dolayı birleşme sözü vermişler ve açıkçası bunu da mümkün kıldıkları için üstün bir karşıtlıklar çiftini temsil ediyorlar..."[80]

"Anima, tanındığı ve tamamlandığı zaman, genellikle kadınsılığın karşı saflarında bir değişiklik sergilenir... Çünkü bireyin dışında olduğu gibi içinde de, yaşam, erkeksi ve kadınsı güçler arasında ahenkli bir etkileşim üzerine kuruludur. Bu karşıtlıkları birleştirmek, günümüz psikoterapisinin en önemli görevlerinden biridir."[81]

Animus

Kızlar ve erkekler aynı ailenin bireyleri olarak benzer bir çevrede büyürler; kızın karşı cinsiyet imajı, *mutatis mutandis** adını alır ve bu durum erkekte de aynı şekilde temellenir. Daha sonra kızın bir baba deneyimi olur; bu kişi kızın zih-

* Değiştirilmesi gereken şeylerin değişmiş olması. (Ed.n.)

ninde çok önemli bir imaj noktası haline gelir. Erkekler hakkındaki fikirlerini büyük ihtimalle bu zemin üzerine inşa edecektir. Babası, tanıdığı ilk erkektir ve isteyerek ya da istemeyerek erkekleri değerlendirirken babasını model veya standart ölçü olarak görür. İçindeki bu erkeksi yanın kaynağına ek olarak, erkekler hakkında duyduğu diyaloglardan –evde geçen konuşmalar, annesinin yaşadıkları, okuldaki kız arkadaşlarından duydukları ve kendi deneyimleri– edindiği birikmiş izlenimler de onu etkiler. Tüm bunlar, babasının imajının yerine geçmez, ama onlara eklenir. Ayrıca kadının bilinçdışında erkeğin kalıtımsal imajı da bulunur. Tıpkı erkeğin diğer cinsiyetle uygun ve uyumlu doğması gibi, kız da erkeklere karşı benzer bir yaklaşımla dünyaya gelir. Yaşamını bir erkekle veya büyük olasılıkla birden fazla erkekle kurduğu ilişkilerle daha anlamlı hale getirmek isteyecektir. Kadındaki bu erkeksi öğe nedeniyle, Jung *animus* kavramını ortaya atmıştır. Jung'un animus tanımı, kadın psikolojisine pratik önem kazandıran önemli bir katkıdır.

Büyük olasılıkla birçok kadının, kişiliğindeki bilinçdışı erkeksi öğeler, diğer özelliklerle uyumlu olarak harmanlanır ve sağlıklı yaşamalarına olumlu yönde etki eder. Diğer özelliklerde olduğu gibi, bir birey olarak kızın veya kadının animus'u seçmek gibi bir şansı yoktur; çünkü bu normal gelişiminin bir parçasıdır. Bununla birlikte, animus her zaman güzel bir karışımdan oluşmayabilir.

Sağlıksız bir animus'un var olup olmadığını gözlemlemek için, kızın diğer insanlarla kurduğu ilişkileri incelemek yeterli olacaktır. Eğer arkadaşlıkları normal bir seviyede gelişiyor ve karşı cinsle makul bir sürede tanışıklık kurup mutlu oluyorsa bu, her şeyin yolunda gittiğini gösterir. Diğer yandan, ileriki yaşlarda üniversiteye gittiği zaman veya bir randevusu olduğunda, "zor" biri olduğuna dair söylentiler, yaşıtları

arasında yavaş yavaş kendini gösterebilir. İnsanları, özellikle de erkekleri hor görebilir ve ona göre bu davranışı normal olduğundan, insanların neden tepki gösterdiklerini anlamayabilir. Eğer onunla aynı fikirde değillerse neden bunu daha önce söylemediklerini anlamayacaktır ve mesele ona göre orada kapanacaktır. Büyük olasılıkla, bu tutumunun haklı bir gerekçesi vardır, ama diğer insanların duyguları hakkında karar verirken sadece bu nedenlere dayanarak hareket etmek doğru olmaz. Şimdiye kadar bu sık tekrarlanan olaylardan haberi olmamışsa –ki muhtemelen öyledir– düşman edinecek ve kadın ve erkek arkadaşlarını kaybedecektir.

Farz edelim ki, babası –animus'un önemli bir kaynağı– *başarısız bir baba örneği* olsun; diyelim ki karısını terk etmiş ve başka biriyle gitmiş. Büyük ihtimalle evlilik devam ediyordur, ama aralarındaki ilişki isteksiz ve mutsuz bir şekilde sürüyor veya bir şekilde aralarında tehditler savruluyor veya birbirleriyle hiç konuşmadıkları zamanlar oluyor. Bu yaşananlar, kızın baba imajını etkiler ve babası, onun erkek prototipi olduğundan etki kalıcı olur; işte bu yüzden kız, bir erkekle buluşacağı zaman hep bir tereddüt içindedir – bu bilinçli bir hareket olmasa da erkekler bunu hisseder. Kız, karşısındaki erkeğe karşı gelmeyi istemez ve buluşmaya çok güzel isteklerle gidiyor olabilir. Ama bir erkek ona ters düşerse, her ne kadar kibar olursa olsun, iyi niyetini sorgulamaya kalkıştığı zaman kısa sürede onu şaşırtarak yüzüstü bırakacaktır. Kızın bu tepkisi dengesiz gibi görünebilir. Bunun nedeni, kızın olayı anlamaya çalışmadan hemen savunmaya geçmesi ve bedeli ne olursa olsun kendini temize çıkarmak istemesidir ki eğer bu mümkün değilse, bir günah keçisi mutlaka bulacaktır. Böyle bir şey ileriki zamanlarda yinelense de onun üzerinde hiçbir etki yapmayabilir. Kız, genelde bir hata yapmaya karşı açıktır ve işbirliği isteyenlere yardımcı olur.

Almaktansa vermek daha kolay gelecektir. Küçümseme gibi hatalı bir de kötü huyu vardır, başkalarının fikirlerini pek önemsemez. Ona bir şey söylemek zor olabilir, çünkü zaten o bunu biliyordur veya bilmese bile bir şekilde bunun hiç önemi olmadığını veya önemi varsa da bildiğini göstermeye meyillidir.

Babasının *başarılı bir baba örneği* olduğu tam tersi bir durumu ele alalım. Doğal olarak babası onun için güvenli ve sevgi dolu bir emniyet çemberi içinde yer alacaktır. Dolayısıyla babasını idealize edecek ve sanki onun tarafından korunduğunu hissedecektir, onu herkesten daha iyi bildiğini ve anladığını iddia edecektir. Bu durum eğer anne ölmüşse, daha kolay gerçekleşir; ama annenin varlığı da bunu tamamen engellemez. Kızın babasıyla olan yakın ilişkisi, yaşayacağı hayal kırıklıklarına bağlı olarak bozulabilir: Babası tekrar evlenebilir veya evden ayrılıp başka yerde yaşayabilir. Ama kızın babasına daha önceden yüklediği tanım aynı kalır ve başka bir erkekle yakın bir ilişki kurmak, onun için imkânsız hale gelebilir. Büyük olasılıkla, bu, onun bilinçli isteklerine ters düşecektir; hatta evlendikten sonra bile kendini tam olarak ilişkiye veremeyebilir; sürekli içinde bir şey saklar, bir başka erkeğe kendini emanet etmemesi gerektiğini söyleyen bilinçdışı bir güdü onu yönlendirir. Fiziksel bir gösterge olsun ya da olmasın bu yaklaşım, homoseksüel tavırlara bile yol açabilir.

Kadınların fikir sahibi olması sağlıklı bir durumdur ve onlar olmadan çok sekter olabilirler; ama animus problemine sahip bir kadın fazlasıyla dik kafalı biri haline dönüşebilir; yani düşüncelerini başka insanlara zorla kabul ettirmek isteyebilirler. Hemen dışa vurulduğundan, düşünceleri hassas ve özgün olabilir. Yine de, bunları öne sürmesi gerektiğini söyleyen gizli güdüler, aynı zamanda başarıya giden yolda

onu teşvik eder. Başarı kazanması için bunu yapması gerektiğini söyler. Bu, bir erkekteki animayı harekete geçirir ve gerektiğinden fazla sinirli hissetmesine neden olur. Eğer bir erkek, kadın psikolojisi hakkında hiçbir şey bilmiyorsa, karşısındakiyle tartışacak ve onun asıl amacının sadece tartışmak olduğunu düşünecektir. Kadın, birkaç önemsiz kelime zaferi kazanır ve bundan çok önce aslında yenilginin yolunu bu başarılar açmış olur. Ne yazık ki, yenilgilerinin farkında olmaz ve aynı modeli tekrarlar. Doğal olarak kadının fonksiyonel tipi ve doğuştan gelen tavırları, animus'unun çalışmasını etkiler. Parlak fikirleri olan çok zeki bir kadın örneğini ele alalım. Bir süre önce başarılı olmuş ve bazı projeler üzerine odaklanmıştır, ama sonra tökezleyebilirler. Etrafındaki hiçbir şey, düzelmeyecek gibi görünür. Dışarıda bir savaş, içeride de bir çatışma söz konusudur. Ve yaşı ilerledikçe, kendini çok fazla yalnız hissetmeye başlar, zamanla arkadaşları ile arası açılabilir.

Kadınlar, eğer sağlıklı olmak istiyorlarsa, kimi illüzyonların üstesinden gelmeyi öğrenmeli ve her an saldırıya uğrayacakmış gibi hissetmekten bilhassa kaçınmalıdır. Onlar dünyanın büyük bir kısmını düşmanmış gibi görür ve güzel veya çekici oldukları söylendiğinde, bunu, erkeklerden uzak durmaları gerektiğinin işareti olarak bile algılayabilirler. Erkekler, kadınlardan hoşlanır ve gözleri başka hiçbir şey görmeyebilir ve kadın da bunun tadını çıkarabilir. Erkeklerin ilgisi yine de kadın tarafından hoş karşılanmayabilir veya bir karşılık bulmayabilir. Kadın, fiziksel çekiciliğini bir güç olarak görebilir. İltifatlar, kolayca kabul edilebilir; kadın, yaptığı her şey için övülmeyi sever; övülmezse kendini eksik hissedebilir. Tabii ki her iki tarafta da hatalar vardır ve bir kız için duygularını açığa vurmak her zaman kolay olmaz.

Yukarıdaki tablo, biraz abartılı gelebilir. Bu örnekler her

kadına uyarlanamaz ve animus'un olumsuz yanları haftanın günleri kadar kesin değildir. Uzun süren mutlu ilişkiler kurulabilir. Öte yandan, bu tablo, arkadaşlarını soğutan ve kıran; kişisel yaşantısında değerli kimi şeyleri yıkmayı başaran bazı kadınların psikolojisinin de doğru bir ifadesidir. Onlar duygusal olmaya ayarlanmışlardır ve başarısızlıkları için başkalarını kolaylıkla suçlayabilirler.

Analitik bir tedavide, kişiliğindeki erkeksi öğelerin uyumlu olarak harmanlanmadığı bir kadına animus kavramını açıklamak zordur; hatta bazen imkânsız olabilir. O, kendinin en kötü düşmanı olmaya hazırdır. Otonom animus'u, her zaman savunmadadır. Haklı ve ilk sırada olma arzusu ağır basmaktadır, reddedileceği bir durumdan kaçmak en iyi çaredir. Tabii, bu kadar abartılı bir animus, kadına yük olur. Ama, bu animus tanımı, kadının gelişiminin tam olması gerektiği için yapılır. Animus'un nasıl işlediğini öğrenmek isteyen bir kadın için, rüyalarını yazmak ve yaşamını rahatsız eden her türlü animus özelliğini şekillendirmek ve oluşturmak için resim yapmak veya boyamak gibi gücü dahilindeki her türlü anlamı değerlendirmek, büyük bir pratik yarar sağlar. Varlığından ne kadar uzun süre habersiz olursa, animus da o kadar otonom ve yıkıcı olur. Böyle bir kadın, kontrolü kaybetmekten korkuyor gibi görünür ve duygularının yer aldığı hiçbir durum normal gelişemez. Bir şekilde engellenir veya beklenmedik bir şekilde diğer insanların sanki kaçırdıkları bir nokta varmış gibi hissetmelerine neden olur.

Kadın diğer insanlarla olan ilişkilerinde mutlu ve uyumlu olmak istiyorsa, kişiliğindeki erkeksi tarafın bilincinde olmalıdır. Bunlar daha çok göze çarpan unsurlardır ve daha önemli kadınsı özelliklerinin üstünü örterler. Bir kadın kendini gözlemlemek veya diğer kişilerin söylediklerini dikkate almak için cesur ve sabırlı olmalıdır. Gerçek gücünün, başka-

larının duygularını anlayışla karşılamaktan geçtiğini öğrenmelidir. İşte bu gerçekleştiği zaman, kadın asıl rolünü gerçekleştirilebilir: Topluluğu, aileyi bir arada tutmak. Kişisel gelişimlerle ne kadar az ilgilenirse, bilinçdışının içsel dünyasına o kadar fazla eğilebilir. Animus'un, kolektif bilinçdışının bir figürü olduğunu hatırlayarak, rüyalarına daha fazla önem göstermek onun için önemli hale gelecektir. Onlardan yola çıkarak, öğrenmeyi ve bunun sonucunda da dengeleyici gerekli düzenlemeleri yapabilmeyi hedefleyecektir. Ayrıca, bir kadın olma yolunda ilerlerken daha az kişisel –yani daha çok kolektif– bir çerçeveyi nasıl keşfedeceğini görmek de ona bir artı sağlayacaktır. Artan bilinçlilikle, küçük karşılaşmalara harcanan enerji, onu dış dünyayla ilişki içinde tutmak için kullanılabilir. Ama ilk önce bilinçdışı ve içsel dünyayla bir bağlantı kurulabilmesi gerekir, böylece, Jung'un "animus'un dışadönüklülüğü" adını verdiği şeyle kendini tanımlamak için isteksiz girişimlerin ötesine geçebilir. "Kadın, kimi zaman dışsal durumlarla –bilinçli olarak düşündüğü durumlar– fikirlerini ilişkilendirmek yerine animus çağrışımlı bir fonksiyon olarak, bilinçdışının içindekilerle bağlantı kurabileceği iç kısımlara yönlendirilmelidir... Kadın eleştiri yapmalı ve fikirlerini aktarırken aradaki mesafeyi korumalıdır; içindekileri bastırmaktansa asıl çıkış noktalarının ne olduğunu bulmaya çalışmalıdır... Kadının erkeksi yanı, erkeğin kadınsı yanını olgunlaştıracak güce sahip yaratıcı tohumları ön plana çıkarır."[82]

Birçok kadın, yapılan analizler sayesinde, kendi animuslarının eğiliminin olumsuz yanlarını görmüşler ve onları düzeltmişlerdir. Bu, kişisel yaşamlarında oldukça göze çarpan bir farklılık oluşturur: Diğer insanlarla bilinçli seviyede daha kolay ilişki kurarlar. Bu bilinçli seviye, yaşamın kişisel olmayan arketip materyalini anlamakta önemli bir adımdır.

Kendileriyle barışıktırlar ve sonsuz bir güvenin atmosferini paylaşırlar. Animus'un olumlu nitelikleri, rüyalarda ortaya çıkar ve bunlar basit ve açık bir şekilde ve titizlikle tartışılmalıdır; böylece kadın, olması gerektiği gibi kendine eşit ve adil davranır. İşte bunu başardığında, bilinçli yaşamıyla bilinçdışı fonu arasında otonom olarak işleyen bir köprü kurabilecektir. Bunu uygulamak her zaman kolay olmaz; ama eğer istekli olunursa yapılabilir. İşin büyük kısmını bilinçdışını değerlendirerek –yani rüyalarını yazarak, aktif hayalgücünü kullanarak, resim yaparak ve benzeri yollarla– gerçekleştirecektir. Böylece, yaşamı güzelleşip ve pürüzler kaybolduğunda; vermeye hazır olduğu kadar almaya da hazır hale gelecektir.

Erkekler, animus'u fazla *gelişmemiş* kadınların hemen farkına varırlar. Bu tür kadınlar, çekicilik gibi tanımlanması zor bir özelliğe sahiptirler; erkeklere ilgi duyarlar ve onların söylemek zorunda oldukları şeyi dinlemekten keyif alırlar, hisleri yapmacık değildir. Böyle bir kadın, "herkesin sevgilisi" grubuna tam uyar; ama patolojik olarak göze çarpmasa bile, bu kadının da bir animus'u olduğu unutulmamalıdır. öyle ki daha önce hakkında çok az şey bildiği bir erkeğe bile kolayca ilgisini yöneltebilir. Yapılan araştırmalar, bu tür kadınların herkesle çok iyi anlaşmaya çalıştıklarını, çünkü nadiren savunmada olduklarını, puan kazanma arzusu taşımadıklarını ve hata yapmaktan etkilenmediklerini gösteriyor.

Jung'un anima ve animus tanımı, kadın ve erkeklerin bilinçdışında neler olup bittiğini uzun süre gözlemlemeyi işaret ediyor. Bilinçdışı ile ilgili yaptığı değerlendirme uygulama esaslıdır ve insanın doğasını anlamayı kolaylaştırır.

6. JUNG DÜŞÜNCESİNİN GENİŞLEME ÇEMBERİ

Jung, 1900 yılının Aralık ayında Burghölzli Hastanesi'nde çalıştığı dönemde kariyerinde önemli bir adım attı. Basel'den ayrılıp Zürih'i tercih ederek sadece çevre değiştirmedi, aynı zamanda yeni bir çalışma da başlattı. Jung, şöyle yazıyor: "Basel'deyken, **Reverend Paul Jung**'un oğlu ve Profesör Carl Gustav Jung'un (Üniversitede Tıp Profesörü) torunu damgasını sürekli yedim. Bir entelektüeldim ve belirli bir sosyal tabakaya aittim. Buna karşı bir direnç gösteriyordum, çünkü kendimi hiç sınıflandırmadım ve bunu zaten yapmazdım."[83] Zürih'te bir akıl hastanesinde ilk randevusunu aldığında pek tanınmıyordu. Ne var ki kaderi Zürih'te ve Zürih Gölü'ndeki Küsnacht'ta yazılmıştı; orada yaşamını sürdürecek ve dünya çapında ünlü bir psikiyatrist düşünür olacaktı.

Hipnoz

Jung, Burghölzli'deyken hastalar ve onların tedavilerinden sorumluydu ve meslektaşları gibi araştırmalar yürütüyordu. Kısa süre sonra hastanede pratik yapan öğrenciler için dersler ve toplantılar düzenlemeye başladı. Aslında o kendi tercihi olan kariyerine sıkı sıkıya sarılmıştı. Başarmayı

istediği şey zihinsel hastalıkların gizemini dağıtmak ve bu tür rahatsızlıkları olan hastaların zihninde neler olup bittiğini keşfetmekti.

Genel olarak hastaları iki gruba ayırmak gerekirdi: İlki, ciddi şikâyetleri olan psikozlu hastalardı ki bunların birçoğunun tedavisi imkânsızdı. Tedavileri fiziksel sağlıklarının yakın gözlem altında tutulması ve kendilerine ilgi gösterilmesi ile sınırlıydı. İkinci grup ise farazi endişelere, fobilere, takıntılara ve diğer nevroz biçimlerine sahip bazı psikopat veya cinsel sapkınlığı olan daha az ciddi hastalıklı kişilerden oluşuyordu. Her ne kadar, o zamanlarda hastalığa neyin neden olduğu veya semptomların ne anlama geldiği bilinmese de, ikinci grup hastalara aktif bir tedavi verilmeyerek, gerek hastanede gerekse ayakta tedav gördükleri kliniklerde belli bir tavsiye, destek ve yatıştırma ile basit bir psikoterapi uygulanıyordu. Jung, hastalarla konuştuklarından çok şey öğrendi. Birçoğunda gelişme gözlendi, aldıkları destek ve cesaretle bunu başarmalarına şaşırmamak gerekir.

Jung, Burghözli'de ilk yıllarını geçirdikten sonra, 1902'de birkaç ayını vererek Paris'teki Salpêtriére Hastanesi'nde yüksek lisansını yaptı. Bu arada, histeri ve diğer nevrozlar üzerine araştırma yapan Profesör Pierre Janet'le birlikte çalışırken ondan çok etkilendi. İsviçre'deki diğer ünlü bazı psikiyatristler gibi Janet de hipnozu geniş bir şekilde kullanıyordu. Nitekim Jung, o zamanlar öğrencileriyle yaptığı derslerde, hipnoza da önemli ölçüde yer verdi. Ve bugün de olduğu gibi, konu, öğrenciler arasında büyük ilgi uyandırdı. Jung Burghölzli'ye gittiğinde, hipnoz ve grup hipnozunun iyi uygulandığını gördü. Eugen Bleuler'in hocası Profesör August Forel, hipnotik tedaviyi bulmuştu.

Jung, hipnoz konusunda ikna olmakta hiç zorluk çekmedi, çünkü onu kullanmak için birçok nedeni vardı. Tedavi,

semptomların nedeni veya önemine bağlı olarak, terapistin görüşlerine göre değişiklik gösterir, ama bu aşamada Jung'un nedenler hakkında güçlü bir fikri yoktu; daha yolun başındaydı ve açık görüşlü biriydi. Yine de, semptomların ne anlama geldiğini öğrenmek için, hastalarının geçmişini olabildiğince derinden incelemeyi bir ilke haline getirdi. Eğer bir hastanın herhangi bir fiziksel bozukluğu olmadığı halde bacağı felçli ise semptomun ilk ne zaman kendini gösterdiği ve o sırada hastanın zihinsel durumunun ne olduğu anlaşılmalıydı: Neden hastalık o şekli almıştı? Neden felçli bir bacak? Böyle bir semptom çeşidi, sadece şansa bağlı gerçekleşemezdi.

O günlerde, birçok doktor "sinirliliğin" (yani nevrozun) "hayalgücü" ile bağlantılı olduğunu düşünüyor ve hastanın zihnini kurcalayan saçma fikirleri yok edebilecek herhangi bir yöntemi kabul ediyordu. Bunların arasında, hipnotik tedavi yöntemi en bilineniydi: Hastalar, bu yöntemde harika bir şeylerin olduğuna inanırken, doktorlar da övgü dolu sözler alıyor; kısa zamanda, kısa ömürlü olan semptomların hızla yok edilmesi sağlanıyordu. Ama Jung bu konuda biraz şüpheliydi. Tedavi sayısını fazlasıyla az buluyordu. Ona göre, bu olmayan bir yöntemdi ve birçok hasta da hipnotize edilmeye uygun değildi. Görevli doktorlar arasından, yaşça büyük bir meslektaşından edindiği bir bilgiye göre; grup hipnozu alan hastaların birçoğu, gözlerini belirli bir noktaya sabitleyip hipnotize olmuş numarası yapıyordu, çünkü Profesör Forel'in, transa girmediklerini anlarsa kızacaklarından korkuyorlardı.

Tedavinin incelemeye alındığı bu araştırma uzun süre devam etti. Jung bireysel ve grup hipnozunun gittikçe daha az verimli olduğunu düşünüyordu. Bazı zamanlar, hastalığın çıkış noktası hakkında bir bilgisi olmasa da, gayet yeterli

semptomik sonuçlar elde etti. Çalışmalarına ışık tutacak bir şeylere ihtiyacı vardı. Öte yandan, hastaların genelde ona bağlı hareket ettiklerini ve onu hep bir büyücüymüş gibi gördüklerini fark etti. Bu, onu ikileme düşürdü; ama yavaş yavaş anlıyordu. Hipnozdan bir sonuç çıkarmak için sorgulama esas alınmalıydı; oysa transa sokulan ve bazı semptomlarından arındırılan hasta, özel bir "güce" veya "erdeme" sahipmiş gibi doğal olmayan bir biçimde algılanıyordu. Jung'a göre, bu tamamen hoş olmayan bir durumdu ve bu deneyimlerin sonucunda ve hipnotizmanın yüzeysel doğası nedeniyle, bu işten vazgeçti. Bir tedavi yaratmış olmak ve yine de nasıl oluştuğunu bilmemek, ona ters düşüyordu.

Tedavide Kompleks

Kelime çağrışımlarından hareketle, daha önce de belirtildiği gibi, Jung, bilinçdışının otonom doğasını kanıtladı. Bu yapı, kompleksler biçiminde görünür ve bunların etkisiyle tepki verme süresi genellikle fizyolojik etkileşimlerle beraber gecikir. Bu belirgin bir buluştu ve Jung ile meslektaşları konuya çok ilgi gösterdiler. Testin sonuçları, hastalığın tedavisine doğrudan etki ettiği için semptomların nedenlerinin anlaşılabilmesi için tedavinin yolunu açabilecek bir umut belirmiş oldu.

Bir "kompleks göstergesi" olarak kelime çağrışım yöntemi tedavideki en yararlı yöntemdi, öyle ki en az doktorlar kadar hastanın da bilgisiz olduğu bir konu olan zihnin içindeki fikirler veya olayları odağına almıştı. Diyaloglar, gizli konuları bilinçli bir yöne ulaştırabilmek amacıyla yapılmalıydı. Jung, bu yöntemi kullanarak söz konusu kayıtlar ışığında, hastaların, neden belirli bir kelimeye geç yanıt verdiklerini ve bunun nefeslerini ve kalp atışlarının hızını nasıl et-

kilediğini veya kelime yanıtlarını nasıl yavaşlattığını açıklayabilecekti. Hastalar, verdikleri cevapların geciktiğinin farkında değillerdi ve hızlı nefes alıp vermeye başlamalarını veya kalp atışlarının hızlanmasını hiçbir şekilde açıklayamıyorlardı. Açıkça, kendi portreleri onlara yarım görünüyordu. Gizli duygular, tabloda kendisini öyle iyi gösteriyordu ki; doktor sorularına güvenle yanıt bulabiliyordu. Böyle kanıtlar her zaman bir şeyle tamamlanıyordu. Bazı geçmiş olayların hastayı halen etkilediği ve hatırında o olaydan hiçbir şey kalmamış olsa bile, her zaman semptomların oluşmasına neden olduğu gözlemlenmişti. Gerçek süreç işte buydu: Çember genişlemişti.

Jung'un kelime çağrışım testini uygulaması, büyük bir başarıydı. Doktorlar denizaşırı ülkelerden Zürih'e, yöntemi öğrenmek için geliyorlardı. Bu yöntem, her geçen gün daha iyi tanındı ve geniş çapta kullanılmaya başlandı. Daha sonra, Jung, Amerika Birleşik Devletleri'nde konuyla ilgili bir süre ders verdi. Öyle görünüyordu ki, bu yöntemin geleceği oldukça parlaktı. Birçoğunun yaptığı gibi bilinci bütün bir kişilik olarak görmek yanıltıcı olmaktan öteye gitmezdi. Testler, kişiliğin bilinçten daha "büyük" olduğunu kesin bir şekilde gösterdi. Bilinç, örneğin konsantrasyonu sağlamak için, sınırlar koyuyordu. Kelime çağrışım testinin de gösterdiği gibi, bilinçdışı burada kesin ve belirleyici bir role sahip. Jung, testleri uygularken, tepki süresini gözlemlediği kadar ellerin ve ayakların hareketlerini, öksürme biçimini veya gülme tarzını ya da buna benzer şeyleri de gözlemledi. Bir konu, aynı kelimeyle tekrar ve tekrar belli sayıda uyarıcı kelimeye ulaşıncaya kadar yanıtlandığı zaman, dikkatle incelenmesi gerekiyordu. Bu tepkilerin hepsinin istençdışı gerçekleştiğini keşfetmek en etkili bulguydu. Bir grup test aileler üzerinde yapılmaya başlandı. Çağrışım ve tepki çeşidinin bir yere kadar

ailenin belli üyeleri arasında paralellik gösterdiği görüldü; örneğin iki erkek kardeş arasında veya anne-çocuk arasında. Bu, kimlikleştirmenin var olduğuna işaret ediyordu.

Ne yazık ki test kusursuz değildi. Birçok dezavantajı da vardı: Doktor bir kronometre kullanıyor ve tüm dikkatini ona veriyordu, bir yandan da tabloyu işaretlemesi gerekiyordu; bu da hastayla arasına mekanik bir araç koyarak söz konusu ilişkilerini engelliyordu. Test süresince, hasta kaçınılmaz olarak ikinci planda kalıyordu. Bu nedenlerden dolayı, Jung, diğer meslektaşlarına göre bu yöntemi daha az kullanmaya başladı. Bazı kısıtlamaları olmasına karşın, çok değerli bir araştırma aracı olduğu için özellikle teşhis amacıyla birkaç yıl daha bu ve diğer yöntemleri birlikte kullanmayı sürdürdü. Her şeyin ötesinde, en çok da daha sonraki çalışmalarına ışık tuttuğu için, bu araştırmanın yararını gördü. Jung şöyle yazar: "Daha sonra 1909'da, Clark Üniversitesi'ne kabulümü sağlayan şey, bu kelime çağrışım çalışmalarımdır; bu konuyla ilgili ders anlatmak üzere davet aldım. Benden bağımsız olarak, kendiliğinden gelişen nedenlerle, Freud da davet edilmişti."[84] Gördüğümüz gibi, bastırmaya işaret eden test bulgularının bir sonucu olarak, Jung ile Freud karşı karşıya geldi.

Freud ile ilişkisini devam ettiren Jung, tedavi yöntemlerinin kapsamını genişletti ve hastaların rüyalarına giderek daha fazla ilgi göstermeye başladı. Verdiği dersler arasında Freud'un psikanalizi de bulunuyordu.

Jung, ilk zamanlarda, birçok değişik yöntem denedi; ama her zaman katı bir psikoterapik teknik denemekten kaçındı. Her hasta, bir birey olarak tedavi edilmeliydi: Her birinin kendi sorunu ve kendi güdüleri vardı ve hiçbiri birbirine benzemiyordu. Jung artık tüm ilgisini tedaviye yöneltti ve hastasıyla yüz yüze oturarak katılımcılığını ona da kanıtlamış oldu. Onun düşüncesine göre, kanepe bir bariyerdi ve iki

kişi arasındaki –hasta ve doktor– işbirliğini engelliyordu. Tedavide kullandığı kendine has bu esnek yöntemi, yeni değişikliklerden çok yapmadığı şeylerin bir sonucu olarak şekil almaya başladı. Kelime çağrışım testi veya hastanın doğallıktan uzak bir şekilde kanepeye uzanması gibi her "teknik", Jung'a göre herhangi bir yardımı olmadığı gibi bir de engel teşkil ediyordu.

Bilinçdışının Psikolojisi

Jung'un araştırması, yalnızca semptomların anlamı üzerine değil aynı zamanda ve daha önemlisi, tedavide anlatılan rüyalardaki semboller üzerine bir incelemeyi de kapsıyordu. Buna bir örnek olarak, genelde çok sık karşılaştığı oldukça zorlu bir hasta tipiyle ilgili vardığı belirgin sonucu verebiliriz: "Sembolizmi anlamadığım sürece, gizli psikozu tedavi edemediğimi fark ettim. İşte bu noktadan sonra mitoloji üzerine çalışmaya başladım."[85] Bu, bize Jung'un düşünce sisteminin sürekli genişlediğini gösteriyor, öyle ki mitoloji bilgisinden hareket eden Jung, "eski mitoloji ile ilkel psikoloji arasında bir bağ olduğunu ve bu nedenle ikincisi üzerine daha yoğun çalıştması gerektiğini" gördü. Hemen sonrasında kıdemli bir meslektaşı, ondan, genç bir Amerikan kadının fantezileri hakkında yazdığı makaleyi okumasını istedi. Bu onu çok şaşırtmıştı: "Fantezilerin mitolojik karakteri ile karşılaşınca duvara çarpmışa döndüm. İçimde birikmiş ve halen karışık olan düşüncelerime karşı bir katalizör görevi gördüler. Yavaş yavaş bunların üzerine bir şeyler şekillenmeye başladı ve mitlerden yola çıktığım bilgilerle *Bilinçdışının Psikolojisi* kitabım ortaya çıktı." [86] Freud ile birlikte yürüttüğü ortak çalışma, bu kitabın basımıyla birlikte son buldu . Jung, kendini çok yalnız hissediyordu. Psikanaliz hareketi

sürecinde birçok arkadaşı olmuştu ve bu bağları kopardığı için pişmanlık duyuyordu. Bir de önemsiz olduğu söylenemeyecek bir mesele ile yüzleşmek zorunda kaldı: Zürih'teki tıp kolu ve bazı çevreler, Jung'u, Freudcu akımın bir parçası olarak gördü ve ondan bir zaman hastaları görmesi istenmedi. Bunun yine de fazla uzun sürdüğü söylenemez, çünkü çok daha önceden, deniz aşırı ülkelerden onu görmeye gelen hastaları olmuştu bile. Bu gelişmelerin ona faydası, artık okumaya, araştırmaya ve düşünmeye daha fazla zaman ayırabilmesi oldu. Kendini sıkıntıya sokmadan bunların üstesinden geldi.

Jung, şimdiye kadar hastalarının tedavisinin gerektirdiği ölçüde açık fikirli oldu ve bir gerekçesi olduğu sürece kendi prosedürünü değiştirmeye her zaman hazırdı. Bu konuyla ilgili şöyle yazar: "Hem Freudyen hem de Adler'ci bakış açılarındaki doğruluk unsurunu göz ardı etmek, özrü olmayan bir hata olurdu; ama bunlardan birini tek gerçek olarak kabul etmek de hiç doğru olmazdı... Aslında bazı durumlar bir teori ile tanımlanıp açıklanabilirken bazıları da bir başka teoriyle izah edilebilir... Freud'un yolundan ayrılmayı şimdiye kadar hiç düşünmedim, beni değişikliğe uğratacak gerçeklerle hiç ilgilenmedim. Aynısı, Adler'ci bakış açısı ile ilgili yaklaşımım için de geçerlidir."[87]

Jung, bunu yazarken, Freud'un cinsel libidonun çocukluktaki sapmalarıyla ilgili, nevrozun nedenlerinden biri olarak yaklaşması fikrinden etkilenerek, belli kısıtlamalar olduğuna dikkat çekiyordu. Aynı şekilde, Adler'ci görüş ise, birinin yaşamdaki istekleri nedeniyle sorumluluktan kaçtığını ve çevredeki diğer kişiler üzerinde güç kurmaya çalıştığını söyleyerek, nevrozun hileler üzerine kurulu olduğunu savunuyor ve bu teoriyi evrensel geçerlilik çerçevesine oturtmaya çalışıyordu.

Freud geçmiş olayları inceleyerek nevrozu tanımlamaya çalıştı. Adler ise nevrozu, geleceği ve güvenli üstünlüğü kontrol etmek için amaç ve tasarıya işaret eden bir anlaşma olarak görüyordu.

Bu iki nevroz teorisini inceledikten sonra, Jung, farklı bir yol çizdi: "Nevrozun semptomları, ne 'çocuk cinselliği' ne de çocuğun güç dürtüsü gibi geçmişin derinliklerinde kalmış nedenlerin etkisiyle oluşacak kadar basit değildi. Bunlar, yaşamın yeni sentezi için atılan adımlardı – başarısız adımlar da olsa özünde anlamlı ve değerli oldukları unutulmamalıdır."[88]

Güncel Problem

Jung'un bu aşamada vardığı temel sonuç, tedavide, semptomun özel olarak bir kalıtım taşımadığı, geçmişten bir şeyler getirmediği ve gelecekteki ihtimaller üzerinde bir denetim sağlamaya çalışmadığı; aksine şimdiki zamanda ortaya çıkan durumla bile mücadele edemediği yönündeydi. Bu, Analitik Psikolojide tedavinin temel noktası oldu. Rüya analizi, tedavinin merkezi haline geldi ve bu da, dikkat gerektiren ve genelde uzun süren anamnezi* anlamına geliyordu. Yani başka bir deyişle çocukluktaki her ebeveyn, ağabey, kız kardeş, okul arkadaşları ya da o dönemdeki diğer kişilere karşı davranış modellerinin zihin tarafından geri çağrılması demekti. Bu geçmiş incelenmeden rüyalar anlaşılamaz, aynı şekilde rüyayı gören kişinin şu anki durumu ve gelecek planlarını da anlamak mümkün değildir. Ama bu öykü ne kadar önemli olursa olsun, rahatsızlığın neden şimdi meydana geldiğini açıklamıyordu. Eğer nedeni, özellikle geçmişte yatıyorsa, nasıl olur da bunun sinyallerini daha önceden fark edemiyoruz? Rüya-

* Vaka öyküsü. (Ed.n.)

larda geçmiş olayları görebiliriz; ama neden o an ortaya çıkıyorlar? Bununla ilgili olarak sadece şunu söyleyebiliriz: Rüyalarda, geçmiş ve şimdiki zaman karşılaşıyor. Diğer bir deyişle, sözde daha önceden görülen rüya, bugünkü hareketlerin merkezinde yer alıyor. Bir sinir bozukluğu bugün gerçekleşiyor ve içinde bulunulan zamanda üstesinden gelmek gerekiyor, geçmişte veya gelecekte değil. Jung, bir hastanın yaşamında şimdiki dönemde ortaya çıkan olayların ve düşüncelerin hastalığıyla olan yakın ilişkisine dikkat çekiyordu.

Jung, işbirliği yaptıkları dönemde bile Freud'un düşüncesinin aksine hastalarının tedavileri sürerken kanepeye uzanmalarından yana değildi. Böyle bir pozisyon, psikanalizin temel kuralını, yani serbest çağrışımı sürdürmeyi mümkün kılıyordu. Hasta, aklına gelen her şeyi düzeltmeden, en doğal haliyle söylüyordu.

Ne var ki Jung bu tekniği kabul etmediği gibi doğru da bulmuyordu. Bunun yerine *zenginleştirme** yöntemini tercih etti. Bir tür çağrışım olan bu yöntem, serbest çağrışımdan önemli ölçüde farklılık gösteriyordu: Hastadan rüyasındaki bir özellik üzerine çağrışımda bulunması isteniyor, izlenimlerini bu özellik ile sınırlandırıyor ve düşüncelerinin hayalgücü ile süslenmesine izin vermiyordu. Bu analitik seans sırasında, Jung ve hastası eşit koşullarda bir araya geliyordu ve Jung'un deyişiyle bu görüşme, "karşılıklı diyaloglara bağlı fikir alışverişiyle şekillenen sosyal bir ortama benzemeli ve eğer kişinin nevrozu varsa, ayrıca tartışılmalı, ama aynen diğer oluşumlarda olduğu gibi bir yöntem izlenmeli." Jung, birkaç hoşbeşin dışında hiç konuşmazdı. 'Nasılsın?' diye sorar ve hastanın söze başlamasını beklerdi. Bunu yapma nedeni, henüz neyle karşılaştığını bilmediği içindi. "Hasta ve benim aramda içgüdüler, arketipler ve bilinçdışı vardır. Dolayısıyla, beklemeyi ve hastanın başlamasını tercih ederim."

* Amplifikasyon. (Ed. n.)

Jung'a göre, serbest çağrışım gibi resmi bir teknik, görüşmeye anlamlı uyarıcılar taşırdı; yoksa başka türlü bu nasıl mümkün olurdu? Bir kanepeye uzanmak, hastalığın telkinlerini ortama getirir. Aynı şekilde, hastanın inisiyatifini kaybedip hipnozcuya bağımlı kaldığı hipnotizma tekniğinde de bu yöntem kullanılıyor. Jung'a göre bu tür bir prosedür, diyalog alışverişinin antitezi gibi görünür.

Başka psikiyatristle de görüşmüş hastalar Jung'la bir araya geldiklerinde şaşkınlıklarını gizleyemediler. Jung tamamen gayri resmi olan bu görüşmede, çok az not alıyordu. Her zaman Jung'un kafasında önemli bir soru olurdu: Bu durum, diğer taraf yani bilinçdışından nasıl görünüyor? Tavırları samimi olabilirdi, ama asla sıradan ya da ilgisiz değildi. Hastanın söylemek istedikleriyle yakından ilgileniyor, konuşmayı yönlendirmediği gibi diyalogları kendi akışına bırakıyordu, sonra birdenbire söylenen bir şeyin bugünle ilgili olduğu ortaya çıkıyordu. Bu neticede bir monolog değil diyalogdu. Bilinçdışı hareket, sıradan bir konuşmada, örneğin hafıza yoluyla ortaya çıktığı için, hastayla geçen bir diyalog içinde gerçekleşebilirdi ve Jung, buna güveniyordu. İlk görüşmesinde genellikle, son dönemdeki, yani ilk rüya dediğimiz rüyalar hakkında bilgi alırdı. Jung ayrıca hastanın günlük yaşamı hakkında sorular sormayı da ihmal etmezdi; işi, aile durumu, genel sağlığı ve özellikle de o anki durumuyla ilgili sorular sorardı. Jung ile geçen bir diyalog genellikle yaklaşık bir saat sürerdi ve eğer tedavi sürecekse bir sonraki buluşma için bir program yapılırdı.

Hastaları Jung'a genelde bir görüşmede ne yaptığını sorarlardı, çünkü bu onları etkilerdi. Onları hipnotize etmiş miydi ya da tam olarak ne yapmıştı? Tabii, Jung, onlara hipnozun söz konusu bile olmadığını söylerdi. Aynı zamanda görüşme sadece bir konuşmadan da ibaret değildi. Özeldi,

hasta sadece kendi si hakkında konuşuyordu ve Jung tüm dikkatini ona veriyordu. Bazen "tedavi" tam başlamak üzereyken, hasta sorular soruyordu. Bu, anlaşılabilir bir durumdu; hasta, kendini ait hissetmediği bir ortamın içinde, tanımadığı bir doktorla birlikteydi ve onun ne yapacağını merak ediyordu.

Eğer tedavi devam ederse, analizde olduğu gibi, hem hastanın hem doktorun duruma verdikleri tepki olması gerektiği gibi öne geçecektir. Gizli ve özel konular iki kişi arasında konuşulduğu zaman, her birinin diğeri üzerinde bir etkisi olması kaçınılmazdır. Böylesi bir durum pratisyen doktor ve hastası arasında ya da papaz ile ona kişisel olaylarını anlatan biri arasında; avukat ile müvekkili arasında da gerçekleşebilir. Bir psikiyatrist ile psikoterapi veya analiz gören hastası arasında fikir alışverişinin bu yönde olması normal olduğu kadar gereklidir de. İkinci durumda bilinçdışı güdüler, rüya analizinde olduğu gibi gözden geçirilir ve böylece görüşme, diğer özel danışmanlıklarla benzerlikler gösterirken, şöyle bir farkı da ortaya çıkarır: Hastayı analiz için kabul eden analist, bir avukatın yaptığı gibi, örneğin onunla tokalaşıp ona hoşçakalın diyemez. Hastayla işbirliğini yaptığını düşünerek tedavisine devam etmelidir. Böyle bir durumda her ikisinin de bir rolü ve belirli sorumlulukları vardır. Freud, hastanın aslında kaynağını çocuklukta ebeveynleriyle yaşadığı bir deneyimden alan ancak pek bir ilgisi bulunmadığı halde, ister dostça ister düşmanca olsun, kimi duygu ve düşüncelerini karşısındaki analiste affetmeye eğilimli olduğunu söyleyen ilk kişidir. Bu şekilde gerçekleşen duruma Freud *aktarım* adını vermiştir. Jung, daha sonra bu terime yeni bir anlam yüklemiş ve her düşüncenin veya duygunun aktarılabileceğini ve bunların sadece çocuk-ebeveyn ilişkisinden kaynaklanmayabileceğini belirtmiştir.

Doktor-Hasta İlişkisinde Aktarım

Jung, mesleki kariyerinin ilk zamanlarında, tedavi sırasında hasta ile analist arasındaki buluşmanın, aktarım fenomeni tarafından zorlaşacağını düşünüyordu. Bu nedenle, hastalar kendilerini ve kişiliklerini çok iyi anladığını düşündükleri için analistin göründüğünden daha zeki olduğunu varsayabilirdi. Bu, analistin durumu net bir şekilde anlamasına da yardımcı oluyordu; hiçbir can sıkıcı sorgulama veya rahatsızlık yaşanmıyordu. Bu mükemmel atmosfer her zaman uzun soluklu olmuyordu. Yavaş yavaş ortam belirsizlikle kaplanıyor, içinde bulunulan durum sorgulanıyor, randevular kaçırılmaya başlanıyor ve genel olarak işbirliğinin uyumu bozuluyordu. Bunun nedeni ilk gözlemlendiğinde pek anlaşılmamıştı – aynı şekilde bugün de tam olarak anlaşıldığı söylenemez.

Bir başka kişiye yöneltilen veya onun üzerinde oluşturulan bu tip duygu ve düşünceler aktarım olarak tanımlanır. Aktarım, bir şeyi bir yerden başka bir yere, analiz çerçevesinde ise, bir insandan başka bir insana taşımak anlamına gelir. Aktarım bir tür yansıtma biçimidir ve tüm yansıtmalarda olduğu gibi, bu da bilinçdışına aittir.

Aktarım spontane bir şekilde ortaya çıktığı ve görülmez olduğu için, yansıtma sürecini açıklama yoluyla açığa çıkarılamaz. Yansıtma, sadece yarattığı etkiler üzerinden bilinebilir; bilinçsiz olarak "gerçekleşir" ve yansıtma bilinçdışı olduğundan, içerdiği şeylerin de öyle olması beklenir. Bir yansıtma, onu "gönderen" kişi tarafından tanındığı zaman artık anlaşıldığı için yok olabilir. Ancak, yansımanın dağılması zor bir olay gibi görünebilir. Jung'un aktarım konusundaki fikirleri değişim göstermişti ve 1942'de bunu şöyle ifade etti:

"Aktarımın, bir doktora göre tedavinin başarısı için vazgeçilmez ve değişmeyen bir fenomen olduğu kanısında değilim. Aktarım bir yansıtmadır ve yansıtma ya oradadır ya değildir. Ama bu zaten *gerekli değildir*... Yansıtmaların olmayışı, bir doktor için tedaviyi oldukça kolaylaştırıcı bir etken olabilir, çünkü gerçek kişisel değerler, böylelikle çok daha fazla öne çıkabilir."[89] Daha sonraki çalışması olan *Aktarımın Psikolojisi*'nde[90], editörün notundan anlaşıldığı gibi, bu ciltte, Jung'un kaleminden birey olma sürecinin asında aktarım yoluyla gerçekleştiğiyle ilgili yetkin bir ifade yer aldığını görüyoruz. Jung, eserin önsözünde, uzun bir psikolojik tedavinin gerektiğini ve başarısının veya başarısızlığının aktarım fenomeni ile ilişkili olduğunu belirtiyor. Ama durumlar değişebilir. Bazı zamanlar, aktarımın görünümü, tedavinin gidişatında yararlı değişikliklere yol açabilirken bazen "bir engel ve zorlaştırıcı unsur da olabilir; kötüye giden bir değişiklik değilse, üçüncü bir olasılık olarak, nispeten daha önemsiz bir şey de olabilir... Tıpkı, biri için deva olup da bir başkası için zehir olan ilaçlar gibi."

Jung, aktarımın kritik bir fenomen olduğunu düşünüyordu ve var olmadığı zamanlar mutlaka not alınmalıydı, çünkü varken taşıdığı önem kadar, yokken ortaya çıkan belirtileri de önemliydi. *Aktarımın Psikolojisi*'nde, Jung, aktarımın "klasik" şeklini tanımlıyor ve buna bir açıklık getiriyor. Zor sorunlar böyle bir araştırmada ortaya çıkmış ve "geçici karakteri" vurgulanmıştır. Kitap, deneyimli psikoterapiste bir rehber olması için yazıldı; Jung'un *Psikoloji ve Simya*'nın da aralarında bulunduğu daha önceki çalışmalarına gönderme yapan bir eserdi bu. Bazı okuyucular, "pratik nedenlere bağlı olarak bilinçdışının psikolojisi kapsamında düşünülmesi gereken fenomenler ile simya arasındaki yakın ilişkiyi hatır-

layacaklardır."[91] Tabii ki Jung, simyanın sadece felsefi yönlerini ele alıyordu ve bütün metalleri altına çevirerek kısa yoldan zengin olmak isteyen simyacıların yaptıklarıyla yakından uzaktan ilgilenmiyordu. Simya, Hıristiyanlık öncesi zamanlardan on yedinci yüzyıla kadar gelişim göstermiş ve doğal olarak çok kez şekil değiştirmiştir.

Elinizdeki kitap, uzman olmayan kişileri bilgilendirmek amacıyla yazıldığı için şunu da eklemekte fayda var: Jung, simya ile ilgili yapılan çalışmaların "çağdaş psikoloji sorununun doğru anlaşılması ve bu şekilde değerlendirilmesiyle ilgili içinde bulunduğumuz zamanın da ötesinde bir bakış açısı sağladığı"[92] gerçeğini önemli buluyordu.

Daha sonra da öğrendiğimiz gibi "Tıbbi psikoterapinin temel problemi *aktarımdır*... "[93]

Tedavide analistin kişisel olmayan bir tavır sergilemesi söz konusu olamaz. Analist de tedaviye dahildir ve ondan etkilenmesi kaçınılmazdır. İşlevi olan iki etkiden söz edilebilir: Hastanın onun üzerindeki etkisi ve duruma karşı verdiği kendi bilinçdışı tepkisi. Jung şöyle yazar: "Akıllı bir psikoterapist, herhangi karmaşık bir tedavinin bireysel olduğunu ve bir insan olarak doktorun da en az hasta kadar bu diyalektik süreçte rol aldığını çok iyi bilmesi gerekir."[94] Diğer bir deyişle, doktor ve hasta diyalektik bir alışveriş içinde karşılıklı çarpışırlar; bu şekilde hasta tarafından üretilen öznel durum eleştirel bir boyutta incelenme olanağı bulur. Böylece doktor artık tüm bilginin kaynağı ya da yargılayıcı güç değildir. Sürecin bir parçası olmuştur ve en az hasta kadar sürecin içinde yol alır. Böyle bir ilişkide uyumlu bir paylaşım, yani karşılıklı güven şarttır ve bu sağlanmadan tedavi ilerleyemez.

Böyle bir bağ veya ilişki, hasta ile doktor arasında bir gözlem sonucu ortaya çıkar. Her tür öznel içerik, yansıtılabilir. Yansıtma bilinçdışı olduğu için iradeden bağımsızdır ve bu

nedenle yapılması talep edilemeyeceği gibi reddedilmesi de beklenemez. Terapistin aktarım konusunda bir yaptırımı yoktur. Eğer iyi eğitim almışsa neler olduğunu anlayacak ve hastasını aydınlatmak için sorumluluğu kabul edecektir. Jung, her zaman bir psikiyatristin hastalarını tedavi etmeden önce bir analizden geçmesi gerektiğini öne sürmüştür. Jung tarafından ortaya atılan ve önceki psikanaliz konferanslarından birinde Freud tarafından da desteklenmiş olan bu öneri, geniş çapta kabul görmüştür. Dolayısıyla, analist, "aktarım durumunda" ne ile uğraşması gerektiğini bilir veya bilmekle yükümlüdür.

Aktarım yansıtmaları doğal olarak analisti de etkiler ve Jung'dan alıntı yapmak gerekirse: " Eğer bunu göremiyorsa, konunun çok dışında kalmış demektir ve konuştukları da zaten tutarsızlık gösterir. Onun görevi hastanın duygularını kabul etmek ve ona bir ayna tutmaktır. Hastayı bir kanepeye yatırma ve arkasına geçip tedavi etme yöntemine karşı çıkışımın nedeni de budur. Ben, hastalarımın beni görebilecekleri bir yere oturmalarını sağlarım ve onunla normal bir insan gibi konuşurum."[95]

Genel olarak aktarım beklenmedik zamanlarda görülür. Aktarımın tohumları, spontane olabildiği gibi doktor ile hasta daha karşılaşmadan önce, hastanın doktoru ilk duyduğu anda veya ona ait bir yazıyı okurken bile atılmış olabilir. Hastanın ve analistin kişilikleri tezat bir şekilde çarpıştığında, işbirliği içinde yürüyen bir tedavi temeli oturtmak neredeyse imkânsızdır. Bu şartlar altında oldukça güçlü, olumlu bir aktarım ortaya çıkabilir ve bu karşıtlıkları arasında köprü kurabilecek, uyumun eksikliğini dengeleyecek görülmeyen bir aktarım olabilir.

Yaşamda olduğu gibi, insan ilişkilerinin yönünde de bir değişme olması kaçınılmazdır; dolayısıyla analiz sırasında,

aktarım her zaman aynı duygusal seviyede kalmayıp değişebilir. Bazen her şey yolunda giderken bir anda her şeyin bozulmaya başladığı pozitif aktarımdan hasta ile doktorun karşı saflarda olduğu negatif aktarıma doğru bir değişim gözlenebilir. Bu durum da en az pozitif aktarım kadar önemlidir ve kişisel bir saldırı olarak düşünülmemelidir. Daha sonra, hasta aktarım esnasında yansıtmanın belirtilerine anlamaya başladığı zaman, analistin kritik bir bağ kurması gerektiğini anladığı hassas bir aşamaya büyük bir zevkle geçilecektir.

Analist aktarımı dikkatli bir şekilde ele alırken objektif bir çıkarım yapma gerekliliği duyar; bu aslında "yürekten anlamayı" da beraberinde getirir. Bu özellikle duygusal atmosferin canlı gerçeklik olarak rol aldığı görüşmeler sırasında bu gerçekleşir. Bu bağlamda, Jung'un bilinçdışı eylemi yaratıcı eylemin bir parçası olarak gördüğünü ve bilinçli eylemin ne anlama geldiğinin de farkında olduğunu hatırlatmakta fayda var. Aktarım, hissetme işlevinin bir dışavurumudur ve bu aynı zamanda merkezi ve çok yönlü olabilir. Düşünmek ise işlev bakımından değersiz görülür. Jung'un tipolojisine getirilen bu kısa referans, bilinci ve bilinçdışını her zaman aktarım durumunda karşıtlıklar olarak yer aldığını göstermesi bakımından yeterli olabilir. Jung'un tipolojisi ve içedönüklülük ile dışadönüklülük tanımlarının, bilinçdışı fenomeni üzerine olan görüşleriyle birlikte ele alınması gerektiğini daha önce belirtmiştik. Karşıt bir durumun da var olabileceğini söylemeye gerek yok – bilinçdışı ancak zihnin bilinçli yanı da göz önünde bulundurulduğunda anlaşılabilir. Burada, Jung'un düşünce çemberini genişleten bir örnek daha vermiş oluyoruz. Ama, aktarım bağına en son olarak ne olduğunu merak ediyor olabilirsiniz. Her şeyden önce, yansıtmalar, hasta tarafından anlaşılmalıdır; bu ruhsal enerji hastaya aittir ve dolayısıyla ona geri verilmelidir. Bu konu hakkında

Jung şöyle yazar: "Aktarımın bir yansıtmadan ibaret olduğu fikri, ilişkili oldukları kadar bölüneceği anlamına da gelir. Ama deneyimler gösteriyor ki; aktarımda, yansıtmanın kesilmesiyle kopmayan bir bağ bulunur. Bunun nedeni, arkasında son derece önemli içgüdüsel bir faktörün daha olmasıdır: Akraba libidosu."[96]

Akraba libidosu (enerjisi), tüm aileyi bir arada tutmayı görülmez bağlara karşılık gelir. Akrabalığın dış dünyadaki yakın ilişkilerle doğal bir bağlantı kurması ailede sağlıklı olarak kabul edilir. Dolayısıyla, aktarım ve akraba libidosu, bu bağın içerisinde bir son durak değil, daha çok kişisel gelişimin bir aşaması olarak görülmelidir. Analizde, işbirliğiyle ilgili bir çalışmayı genelde zor yürüten kişiler için bu duygu pekâlâ geçerli olabilir. Yine de, analitik durumun dışında ilişkileri sürekli kılmak için bu bir atlama tahtasıdır. Bunların ne olacağını ve nerede olacağını tam olarak asla söyleyemeyiz. Bu, geleceği söylemek olur. Belirli bir noktanın ötesi için geleceği planlayamayız, özellikle de hisler öne çıkıyorsa. İşte tam bu noktada, analistin niteliği sonuna kadar test edilir.

Bir önceki bölümde, rüya analizinin analitik psikoterapisinde çok önemli bir rol oynadığını söylemiştik. Hem hasta hem de doktor, aktarım fenomeninin karışıklıklarını çözerken bunun ne kadar doğru olduğunu bilir. Çünkü rüyalar, durumlarla ilgili sessiz ve derin, ama nesnel yorumlar yapmamızı sağlar. Jung'un özdenetim ve dengeleme teorisini formüle etmesi, rüyalar üzerine yaptığı araştırmanın sonucunda gerçekleşti. Ayrıca, kişisel ve kolektif bilinçdışı hipotezine de rüyalar üzerine yaptığı araştırmalar sayesinde ulaştı. Son bölümde, bilinçdışında yer alan dört figürün bir açıklaması verilmiştir: Persona, gölge, animus/anima adını taşıyan bu dört figür, zihnin kişisel ve kişisel olmayan yönlerini ifade eder. Anima ve animus arketiptir, ama persona kişisel bir

vasfı simgeler, gölge de aynı şekilde bilinçdışındaki her şeyi tanımlamak için kullanılan bir terim olmasının dışında yine aynı şeyi temsil eder. Aynı şekilde başka birçok figür de vardır. Arketipler, tüm genel insani durumları simgeler; yani davranışın herhangi bir evrensel insan görünümü bir arketiptir. Bunlar kaçınılmaz bir şekilde sayısız olarak ve değişik biçimlerde karşımıza çıkabilir ve zihindeki imajlar kadar kolay algılanabilirler. Bir rüyada muğlak şeyler görüldüğü zaman, bunun nedeni arketip veya kolektif doğadan kaynaklanıyor olabilir; zenginleştirme yöntemini kullanarak hiçbir kişisel çağrışım kurulamayabilir ve analistin açıklayıcı sözleri, durumu anlaşılır kılmaya yeterli olmayabilir. Jung, böyle bir durumda, genelde resim yapmayı ve çizmeyi önerirdi, çünkü kelimelerin her zaman yeterli olmayacağını düşünürdü. Ego-bilinç gidebileceği en uzak noktaya gittiği zaman aktif hayalgücü çok değerli olabilir. Ama yine de daha fazlasına ihtiyaç duyulur. Psikolojik tedavide birçok aşama vardır, bunlardan biri de aktarım durumudur. Bu yöntem 'denemeyi bırakmak' ve bilinçdışının çıkış yolu bulmasına izin vermek için kullanıldığında işe yarar. Buradan yola çıkarak, Jung'un hiçbir zaman tek bir yönteme veya tek bir tedavi modeline körü körüne bağlı kalmadığını anlamış oluyoruz.

İki insanın diyalektik bir görüşmede karşı karşıya gelmesine analiz adı verilir ve her ikisinin bilinç ve bilinçdışı arasında da bir çarpışma olur, bu da görüşmenin sonunda belli bir amacın olması gerektiği varsayımına dayanır. İhtiyaçlar kişiden kişiye farklılaşır. Bazıları için nispeten basit bir açıklama yeterli olur veya şimdiye kadar gizli kalmış deneyimlerden kimisini açıkça itiraf etmenin de etkisiyle bir rahatlama sağlanabilir. Bazıları için de, bir rüyada iletilen bilinçdışı mesajı kabul etmek kimi yolları açabilir. Tedavide, analizle veya başka yöntemlerle insanları doğal olasılıklarının veya

ihtiyaçları olduğunu düşündükleri şeylerin ötesine taşımak imkânsızdır. Yine de bazıları için kendilerinin farkına vardıkları ilk dönemler yeterli olmayabilir. Jung'un birçok hastası, daha fazlasını istedi ve analizlerini kendi inisiyatiflerini kullanarak sürdürdüler. Bu tutum tamamen sağlıklıdır ve bir tedavi dönemi sona erdiğinde bundan vazgeçmek gerekmez. Psikolojik tedavi, birinin apandisini almaya benzemez. Aksine, sadece sorunlarla baş etmek için değil, aynı zamanda iyi bir yaşam sürmek için de daimi bir aydınlanma aracı olabilir. Çoğu insan için ise rüyalarını gözlemleyerek veya açıklayıcı resimler yaparak kendi bilinçdışı bilgilerine ulaşmak mümkün ve makbuldür. Tek bir yöntem asla herkes için geçerli olamaz.

Jung'un Simyaya Olan İlgisi

Daha önce de belirtildiği gibi beklentisel rüyalar, asla olağan dışı değildir ve birçok insan tarafından görülür. Jung, bu tipte birçok rüya görmüştü ve üzerinden yıllar geçmesine rağmen bu rüyalar onun için bir gizem olarak kaldı. Bunlardan birinde, evine yeni bir kanat eklenmişti. "Evin bilinmeyen kanadı, kişiliğimin bir parçasıydı... Bana ait olan bir şeyi simgeliyordu, ama henüz bilincinde olmadığım bir şeydi bu..."[97] Büyük ve güzel bir oda olan kütüphanesi, harika elyazmalarıyla doluydu. Jung, bu rüyayı birçok kez gördü ve simya üzerinde çalışmaya başlayana kadar bundan hiçbir anlam çıkaramadı. 1926'da benzer bir rüya daha gördü ve bir yandan bunu anlamlandırmaya çalışırken öte yandan din, felsefe ve kimi zaman da simya ile ilgili, "ağır ciltli kitaplar" okudu ama bir sonuca varamadı. "Simyayı, alışılmışın dışında, daha doğrusu saçma bir şey olarak görüyordum..."[98] Bir veya iki yıl sonra **Richard Wilhelm**, ona, Çin Simyası

üzerine yazılmış, *Altın Çiçeğin Sırrı** adlı eski bir metnin çevirisini gönderdi. Bu müstesna kitabı okuyan Jung simyayla daha yakından ilgilenmeye başladı ve simyacıların yazılarını toplamaya başladı. Yavaş yavaş büyük bir koleksiyona –luhtemelen en büyük özel koleksiyona– dönüşen bu birikim, on altıncı ve on yedinci yüzyıllardaki simya yazılarından oluşuyordu. Ortaçağ Latincesi de dahil olmak üzere Latince bilgisi, bu eski kitapları okuyabilmesini sağladı. İlk başta bunun saçmalıktan başka bir şey olmadığını düşünüyordu, ama vazgeçmedi. Filolojik satırlar üzerinde çalışırken, anahtar sözcüklerin karşılarına anlamlarını yazdığı bir sözlük oluşturdu ve her geçen gün bu anlaşılmaz yazıların anlamlarını çözmeye başladı. Bu keşfi onu da şaşırtmıştı: "Bilinçdışı psikolojimin tarihsel suretiyle karşılaştım... Bu eski yazılar üzerinde detaylı bir inceleme yapınca her şey yerine oturdu: Hayali görüntüler, kendi pratiğimde oluşturduğum ampirik materyal ve bundan çıkardığım sonuçlar... Başlangıçta var olan görüntüler ve arketipin doğası, araştırmalarımda ve tarih olmadan psikolojinin ve dolayısıyla bilinçdışının psikolojisinin de olmayacağını nladım."[99]

Zihinsel enerji ve karşıtlıkların öneminin simyacılar tarafından bilindiğini öğrenince Jung çok şaşırdı. "Gölge ile çağrıştırılan karşıtlıklar sorunu, simyada büyük –hatta belirleyici– bir rol oynamaktadır. Çünkü işin son aşamasında, *hieros gamos* (kutsal evlilik) ya da (simyasal) 'chymical evlilik' arketip formlarındaki karşıtlıkların birliğine taşımaktadır. Burada en büyük karşıtlıklar, erkek ve kadın... tüm karşıtlıklardan ve arınmış dolayısıyla bozulmaz bir bütünlüğe dönüşür."[100]

* *The Secret of the Golden Flower:* Çevirisi ve açıklamaları Richard Wilhelm tarafından yapılmıştır (Jung tarafından yazılan bir European Commentary ile birlikte). Londra: Kegan Paul, Trench, Trubner ve Co. Ltd. 1932.

haline gelen modern sorunlarla çok ilgili olduğu, ilgilendiği sonucuna varabiliriz. Kişisel ve belki ulusal düzeydeki bu sorunlar, zihnini sürekli meşgul ediyordu. Örneğin, 1936'da basılmış Denemeleri'nden biri olan *Wotan*'da, dönemin Almanya'sındaki politik arenayı tüm açılarıyla incelediğini görüyoruz. "Belki, bu genel fenomeni *Ergriffenheit*, yani ele geçirilmişlik veya sahiplenilmişlik olarak özetleyebiliriz... Alman fenomeni hakkında etkileyici olan şey şu ki; açıkça "sahiplenilmiş" bir adam [Hitler] çıkıyor ve tüm bir ulusu etkiliyor..."[102] Burada çağdaş bir örnek görüyoruz; mantıklı ekonomik, politik ve psikolojik unsurlardan oluşan aydınlanmış modern dünya dediğmiz şeye karşı duran "yaşamın karanlık güçleri" hakkında çarpıcı bir örnek. Diğer bir deyişle, karşıtların çatışması; bir kez daha *enantiodromia*.

İnsan, bebeklikten yaşlılığa kadar gelişimi süresince, birçok sorunla karşı karşıyadır. Küçüklükte bunlar kişisel değildir, o yaşlarda tüm sorunlar anne babayla veya başka kişilerle ilgilidir. Bilinç genişledikçe ve çocukluk yerini ergenliğe bıraktıkça, dış faktörler öznel beklentilerle çatışmaya girebilir. Cinsel sorunlar, okuldaki, üniversitedeki, işyerindeki sosyal ortama adapte olamama gibi sorunlar, her bireyin olgunluğa erişirken karşısına çıkan zorluklardır.

Bunlar, çok genel bir sorunu da beraberinde getirir: Annebabanın koruyucu kanatları altında hep çocuk kalmak ya da kendi başına ayakta durmak. Sağlıklı olan kişiyen için, bu kilometre taşları hiçbir sıkıntı duyulmadan atlatılır; ama diğerleri için bu aşamalar büyük bir çatışma yaratabilir. Ve bu çatışma yıllarca sürebilir. Jung şöyle yazar: "... gençlik dönemindeki idealler, inançlar, yönlendirici fikirler ve davranışlar bizi yaşamın içine sokar... Onları sonsuza kadar sürdürmek isteriz... Ömür boyu süreceklerini düşünüp onlara sıkıca tutunmayı bir meziyet zannederiz... Gençlik iksiri, zaman

geçtikçe hep aynı kalmaz; bazen bulanıklaşır."[103] Böyle bir yaklaşım büyük olasılıkla, yaşamın giderek olgunlaştığı bir dönem olan otuzlu yaşların sonunda ortaya çıkabilir. Fiziksel yapımız değişse de bakış açımız dah aevvelki bir düzeyde kalmıştır. Hayatın hem ilkbaharını hem de sonbaharını birlikte yaşarız ve yaşamın işleyişi, zihnimizde de buna denk bir değişiklik yapmamız gerektiğinin sinyallerini verir. Nevrozun başlamasıyla, içsel değişimin hiç göz önünde bulundurulmadığını görürüz genelde. Genelde her şeyin sorumlusu anne-baba, koşullar, şanssızlık gibi görülür. Böyle bir zihniyet, kendi içimizde pek kendini göstermeyebilse de, başka insanlarda çok bellidir. Yine de bunlar, içinde bulunulan zamanda gerçekleştiği için yaşama yanlış adapte olduğumuzun da bir göstergesidir. Yaşama adapte olmak, kendi gelişimimize adapte olmak demektir ve dolayısıyla başkalarına da adapte olmayı gerektirir.

Bu örnekler aslında sadece küçük ve dolaylı önerilerdir. Analitik psikolojinin dine, eğitime, sanat ve edebiyata hatta tıbba uygulanmasıyla ilgili örnekler çoğaltılabilir. Ama bu kadarı bile, Jung'cu psikolojinin gizemli, ezoterik veya soyut bir çalışmadan öte bir şey olduğunu göstermek için yeterlidir.

7. BUGÜN VE GELECEK

Bilinçdışıyla Yüzleşme

Freud'la yollarının ayrılmasından sonra Jung, gelecek çalışmasının zeminini oluşturacağı temelle ilgili biraz sıkıntılıydı. İlk adım olarak, tüm teorik varsayımları bir kenara bırakacak ve kendi çabalarıyla bilinçdışı ile bir anlaşmaya varacaktı. Bu çabasında rüyalar, zenginleştirme ve aktif hayalgücü ile ilgili yaptığı incelemeleri çok önemli bir yer tuttu. Bunların yanı sıra okumak ve *düşünmek* de çok işine yaradı. Sistematik düşünce tahmin edildiği gibi, o kadar basite alınabilecek bir şey değil. Jung hiç ara vermeden iki veya üç saat düşünebileceği ve fikirlerini yansıtabileceği rahat bir ortamda zaman geçirmeye özen gösteriyordu. Hiçbir şey bunu engellememeliydi. Bazen birkaç günlüğüne Bollingen'deki evine gidiyordu. Böylece hiç rahatsız edilmeyeceğinden ve bir yere koşturması gerekmediğinden emin olabiliyordu. Bu ara vermelerden ayrı olarak her gün birkaç saatliğine düzenli bir şekilde hastalarını görüyordu. Onların analizi, *Bilinçdışıyla Yüzleşme*[104] olarak tanımladığı kavram içinde önemli bir yere sahipti. Titizlik isteyen bu çalışmaları, aynı zamanda azim ve enerji de gerektiriyordu. İlerleme aşamasında bazen sekteye

uğrasa da –'bilinçdışıyla ilgili yaptığım çalışma' dediği– bu görevinin üstesinden geleceğini biliyordu. Şöyle yazar: "Çok yavaş bir şekilde, içsel değişimin sınırları daha da netleşmeye başladı."[105] Bu araştırma yaklaşık üç yıl kadar sürdü, tabii ki bununla beraber dış etkinlikler de devam ediyordu. Örneğin, 1914 Temmuz'unda, Aberdeen'deki İngiliz Tıp Derneği'nin yıllık toplantısına davet edildi ve burada *Bilinçdışının Psikopatolojideki Önemi Üzerine*[106] başlıklı bir makalesini paylaştı.

Jung, bu bilinçdışıyla yüzleşme sürecine büyük önem verdi: "Asıl nokta, bilinçdışının içerdiği şeyleri kişiselleştirerek, kendini bilinçdışından farklılaştırmaktır ve aynı zamanda bunların bilinç ile olan ilişkisini kurmaktır... Tüm çalışmalarım, tüm yaratıcı çıkışlarım, 1912'de, bundan neredeyse elli yıl önce başlayan ilk fantezilerimden ve rüyalarımdan kaynak alır. Hayatımın daha sonraki döneminde üstesinden geldiğim her şey, zaten tüm bunlarla bağlantılıydı; sadece o zaman duygular ve imajlar biçimine bürünmüşlerdi."[107]

1916'da *The Transcendent Function* [*Aşkın İşlev*] adlı kısa bir makale yazdı ve şu sorun üzerine fikirlerini öne sürdü: "Bilinçdışıyla pratikte bir uzlaşım nasıl sağlanabilir?" Her nasılsa bu makale kenara itildi ve daha sonra 1953'te, Zürih'teki C. G. Jung Enstitüsü'ndeki Öğrenci Birliği'nin girişimleriyle kitap olarak basıldı. Ancak bundan sonra *Toplu Eserleri*'nde yer verildi. Başlangıç bölümünde Jung, çalışmasının ilk başlarındaki (1916) "kaçınılmaz sınırlılıktan" söz ediyordu. Tüm eksikliklere karşın yine de bunun "bir tarihsel doküman olarak korunması" gerektiğini düşündü, çünkü bu çalışması daha çok karşıtlıklar olarak bilinç ile bilinçdışının, bütünlüğe ulaşmak için nasıl veya ne amaçla işbirliği yaptığını veya ayrı durduklarını anlamak için aşılması gereken zorluklar hakkında fikir vermekteydi. [108]

Jung, başlangıçta bilinç ile bilinçdışının etkileşimi üzerine yaptığı bu çalışmasının, kendi üzerinde bir etkisi olduğunun farkındaydı ve bu izlenimi bilincin genişlemesi olarak açıklıyordu. Daha sonra, bu değişikliğin aslında sürekli bir işlevi olduğunu fark etti ve nitekim bunu bireyleşme süreci olarak tanımladı. Bu terim, sürerliliği bulunmayan *aşkın işlev* kavramının da yerini aldı.

Zihinde özdenetime işaret eden bir süreç olarak bireyleşme ve yaşamın bir amacı olduğu düşüncesi, psikiyatrik hastalıkların tedavisinde çok önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla takıntılı bir nevrozda, semptomlar, yaşamı olduğu gibi bırakmak isteyen ve geleceğe dönük çok az düşüncesi olan kişilerde ortaya çıkar. Aynı şekilde, semptomlar depresyon durumlarında, geçmiş olayların önemi üzerine odaklanarak bugünün üstünü örtmek şeklinde kendini gösterir. Ayrıca hem geleceğin hem de geçmişin marazi olarak yaratılan günlük yaşamın sorunlarıyla uğraşmaktan dolayı silindiği üçüncü bir hastalık biçiminde de kendini gösterir.

Bu üç aşamalı semptom bölünmesi, kesin bir şekilde üç ayrı hasta grubu olduğunu göstermez; ancak bu üç grup birbirbiriyle örtüşür. Bunlar, daha genel bir ifadeyle, yaşamın olduğu gibi aktarıldığı durumlardaki kişisel uyuşmazlıkları göstermektedir. Bu uyuşmazlık, yaşamla bir bütün olarak paralellik kuramaz, çünkü bilinç ile bilinçdışının karşılıklı etkileşimi uyumlu değil, aksine uyumsuzdur.

Mevcut sorun üzerine vurgu yapmak, Jung'un yoluna devam etmesini engellemedi. Ulusal ve uluslararası sorunlar, tüm dünya çapında tek tek bireyleri etkilerken, onun da bunu düşünmesi kaçınılmazdı. Yaşamın belirsizliği günümüzde geçerli olduğu gibi, tamamen insan kaynaklıdır. Jung, bu şekilde sonuç vermeyen bir düşünceye kendini kaptırmayacak kadar gerçekçiydi. Gelecekle ilgili tahminlerimiz olması

normaldir; bunu da diğer ulusların ve ülkelerin bakış açılarını ve amaçlarını hesaba katarak ve ancak bireysel bakış açımızın tutarlı bir çerçevesini çizerek yapabiliriz.

Keşfedilmemiş Benlik

"Gelecek ne getirecek?" Bu sözler, 1956'da yazılmış olan önemli bir kitabın girişindeki ilk sözler ve artık Jung'un *Toplu Eserleri*'nde yer alıyor. [109] Bu soruyu, gerek Avrupa'da gerek diğer ülkelerdeki fiziksel, politik, ekonomik ve ruhsal huzursuzluğun, karmaşanın hakim olduğu ortamları incelerken sormuştu. Kendi zihnimiz hakkında çok şey bildiğimizi söyleyebiliriz, ancak bir kez daha düşünelim: Diğer insanlar hakkında bir izlenimimiz olması, onları kendi ortamları içinde çok iyi tanıyoruz anlamına gelmez. Böylelikle "bilinçli bir eleştiriye ve kontrole bağlı ve her tür etkiye açık, geniş bir bilinçdışı bağı oluşmuş olur." Bilinmedikleri için onlara karşı kuvvet oluşturmak da zor olur. Gerçekleri nasıl öğrenebileceğiz peki? Teoriler çok fazla işe yaramıyor. Bir teori, evrensel gerçeklik iddiasıyla ne kadar çok öne çıkarsa, bireysel gerçeklere karşı adaletli olmak konusunda da o kadar başarısız olur. Böyle bir teori, deneyime dayalı olduğu için ister istemez *"istatistikseldir* ve *ideal bir ortalamayı* biçimlendirir... Beklentiler de çok uçtadır... Son değerlendirmelerde tam olarak görünmezler, çünkü birbirlerini saf dışı bırakırlar."[110] Ama eğer birini anlamak istiyorsak, bu bireysel özellikleri bilmemiz gerekir. Bu nedenle "gerçek resimler, kurala giden kuraldışı şeylerdir."[111] Yine de, türünün örneği olarak insan, "tüm bireysel özelliklerin çıkarıldığı" istatistiksel bir varlık olarak düşünülmelidir.

Evet, biz doktorlar bireyleri tek tek anlamak isteriz. Dolayısıyla kitle içindeki insan bilgisi ile bireyi anlamak arasında

bir çatışma yaşarız. Bu çatışma ancak, "iki yönlü bir düşünce sistemiyle; yani diğerinin görüş açısını kaybetmeden bir tek eylemde bulunarak" çözülebilir."[112] Bize öyle geliyor ki, bireyi, biricik olmaktan mahrum bırakan şey "düşme ve bulanıklaşma sürecidir" ve birey devlet politikası içinde eriyip yok olur. Ayırt edici özelliğini giderek kaybeder ve "kendi hayatını nasıl yaşaması gerektiğini düşündükçe, yüksek moralli kararları da onu terk etmeye başlar."[113]

Jung'un iddiası şöyleydi: " ... tüm sosyo politik hareketler ... *din*in dayanak noktalarını sürekli çürütmeye çalışır. Bu yüzden bireyi devletin bir fonksiyonu haline dönüştürmek için, başka herhangi bir şeye olan bağımlılığı ondan alınmalıdır..." Din, dışarıdaki dışsal koşullar hakkında bir referans bilgisi verir veya verdiğini iddia eder. Böyle bir referans noktası olmadan bireyin bir duruşu yargı ve karar gücünü harekete geçirecek bir zihni de olamaz.

Jung, inanç ile din arasındaki ayrımın altını özellikle çizer. "İnanç, belirli bir kolektif inanış hakkında açıklama verir; din kelimesi ise belirli metafizik, olağandışı faktörlerle kurulan öznel ilişkileri tanımlar... Dinin amacı ve anlamı, birey ile Tanrı (Hıristiyanlık, Yahudilik, İslam) arasındaki ilişkide veya özgürlük ve kurtuluşa giden yolda (Budizm) yatar."[114]

Jung'un bugünün dünyası üzerine yaptığı eleştirel çalışması tüm alçakgönüllülüğü ile birlikte büyük çapta önemseniyor; çünkü Jung, "uzun süren yaşamı boyunca kendini ruhsal rahatsızlıkların nedenleri ve sonuçlarını araştırmaya adayan bir doktor... Ben ne çok fazla iyimserlikle teşvik edildim ne de yüksek emellere delicesine bağlı kaldım, ama bireysel insan varlığının kaderiyle az da olsa ilgilendim. Yani, bu birey, dünyanın bağlı olduğu o küçücük birimdir veya eğer Hıristiyan inanışını doğru okursak; Tanrı bile amacının ne olduğunu aramaktadır."[115]

Bu son cümle ne anlama geliyor? Jung, ara sıra bu kitabında veya başka çalışmalarında Tanrı'dan söz ediyor. BBC'nin 1959'daki Yüz Yüze Yayınını hatırlayalım. "Tanrı'ya inanıyor musunuz?" sorusuna Jung'un verdiği cevap şöyleydi: "Ona inanmaya ihtiyaç duymam; onu *bilirim*." Hemen bunun akabinde, Jung, mektuplara boğulmuştu, birçoğu onun "Tanrı" inancının kendi inançlarıyla benzer olduğunu iddia ediyordu; bir başka grup bunun "Tanrı"ya inanmamak anlamına geldiğini; diğerleri ise "Tanrı" ile aslında neyi kastettiğini soruyorlardı. Tüm bunları cevaplayamayacağı için, Jung, görüşlerini toparladı ve *Dinleyici* adlı aşağıdaki mektubu yazdı (21 Ocak 1960):

"Efendim, –(Tanrı'yı) "bilmek" deyimime vurgu yapan birçok mektup aldım (29 Ocak tarihinde gerçekleşen "Yüz Yüze" yayında *Dinleyici* programında). "Tanrı bilgisinin" üzerine görüşüm, geleneksel düşünce modelinden gelmiyor ve Hıristiyan olmadığım düşünülürse bunu anlamak zor değil. Yine de sadece Hıristiyan düşünceleriyle yoğrulduğum için kendimi bir Hıristiyan olarak görüyorum. Ben yalnızca daha ılımlı bir tavır sergileyerek, onların iç çelişkilerinden uzak durmaya çalışıyorum. Önerdiğim model, insan zihninin uçsuz bucaksız karanlığını da kapsıyor. Hıristiyan öğretisi, tüm canlılığını, tıpkı Budizm gibi, sürekli evrim yoluyla kanıtlar. Bugün, dindar deneyim alanına girdiğimize, bir Antik Çağ veya Orta Çağ zihniyetiyle düşünemeyeceğimize göre; artık bizim zamanımızda bu alanda yeni düşüncelere gerek duyuluyor.

Ben, yayın sırasında "Tanrı vardır" demedim, "Ona inanmaya ihtiyacım yok, onu *bilirim*" dedim. Bu şu anlama gelir: Belirli bir Tanrı olduğunu biliyorum (Zeus, Jahwe, Allah, Teslis vb.), ama bunun yerine şunu söylüyorum: *Consensus om-*

*nium** ("quod semper, quod ubique, quod ab omnibus creditur**") içinde "Tanrı" dediğim şeyin kendi içinde bilinmeyen bir faktör olduğu gerçeği ile açıkça karşı karşıya olduğumu biliyorum. Kızgınlıkla veya korkuyla O'nun adını her çağırdığımda, hiç farkında olmadan her "Aman Tanrım" dediğimde O'nu hatırlıyorum, O'nu aklıma getiriyorum.

Kendimden güçlü birini veya bir şeyi gördüğümde de aynı şey oluyor. Bilinçli isteklerimi kontrolü altına alan ve üzerimde üstünlük kuran, fiziksel sistemimdeki güçlü duyguları ifade etmek için uygun bir kelime. Bu, benim kasıtlı yürüdüğüm yolu şiddetle ve dikkatsizce kesen şeylere, öznel görüşlerimi, planlarımı ve amaçlarımı bozguna uğratan şeylere verdiğim bir isim ve bu isimlendirme, yaşamımı iyi ya da kötü yönde değiştirebilir. Sahip olduğum bu olumlu ve bir o kadar da olumsuz bakış açısıyla, geleneklere göre, kadere duyduğum inancı ortaya koyuyorum ve çıkış noktası kontrolümü aştığı sürece, kaderim de daha çok kendim demek olduğundan, özellikle bilinç biçiminde bana bir vox Dei*** olarak yaklaştığında, "tanrı", "kişisel bir tanrı" ile asla iletişim kuramam ve tartışamam. (Bunu yaparız ve aynı zamanda yaptığımızı da biliriz. Bir kimse, nesne olduğu kadar öznedir de.)

Yine de bunu, tanrı görüşümün günah çıkarmalar veya "felsefelerin" evrensel, metafiziksel Varoluşu olduğu fikrine olan inancıma izin veren entelektüel bir ahlaksızlık olarak görmeliyim. Bir *hypostasis'in*** küstahlığını veya şöyle kibirli bir değerlendirmeyi onaylayacak değilim: "Tanrı sadece iyi olabilir." Sadece benim deneyimlerim iyi veya kötü olabi-

* Fikir birliği. (Ed. n.)

** "Her zaman, her yerde ve herkes tarafından inanılan" (Ed.n.)

*** Tanrı'nın sesi. (Ed.n.)

**** Temel veya töz anlamına gelir. Tanrı ile aynı özden Tanrı anlamında kullanılmaktadır. (Ed. n.)

lir, ama daha üstün isteklerim, insanın hayalgücünü aşan bir kurum / varoluş üzerine kurulacaktır. Kendi fiziksel sistemimdeki üstün isteklerimle çatışma içinde olduğumu *bildiğimden, Tanrı'yı da bilirim* ve eğer imajımın gayri meşru hypostasis'ini, *iyi ile kötünün arkasındaki Tanrı dememi* göz önünde bulundurmam gerekirse, en az her yerde kendimde yaşadığım şey kadar, şunu derdim:

*Deus est circulus cuius centrum est ubique, cuius circuimferentia vero nusquam.**

Saygılarımla,

Carl Gustav Jung,
Zürih"

Bir Bütün Olarak Kişilik: Bilinç ve Bilinçdışı

Görevi bireylerle tek tek ilgilenmek olan psikanalist, bireyin tehditler karşısında ego bilinçli bir çerçevenin sınırlarından uzak kalmasını sağlamakla yükümlüdür. Kişiliğinin gizli bilinçdışı bölümlerine ulaşacak kadar bakış açısı genişlediği için "kendi görüş ve kararlarına göre hareket edebileceği ve geleneği kopyalama isteğinden vazgeçebileceği düşüncesinden yeteri kadar emin olma"[116] noktasına ulaşacaktır...

Ego-bilinçli kişilik, yapılabileceklerin yeteri kadar farkında değildir ve olaylarla başa çıkamadığı zaman, bir sinir bozukluğu veya çocukluk fantezileri tekrar ortaya çıkabilir. Aslında hep ordadırlar, ancak bilinç kaynaklar bazı olaylarda yetersiz kaldıklarında, bunlar görünür olur. Kişilikteki geli-

* *Tanrı merkezi her yerde olan, sınırları belli olmayan bir çemberdir.* (Ed. n.)

şim durma noktasına gelir ve hasta ego bilinç aşamasında sıkışır kalır. Bir bütünlüğe doğru hiçbir adım atılmaz, çünkü bilinçdışının bir gerçeklik olduğunu hiçbir zaman fark etmemiştir.

Eğer bu dünyada etkisiz ve önemsiz değil de bir birey gibi eksiksiz yaşamak istiyorsak; bakış açımız tüm kişiliğin –bilinç ve bilinçdışı– temsilcisi olmalıdır. Aslında, bu, zihinsel hastalığın gelişiminde önleyici ve sağlam kriterlerin oluşturulması için sadece bir ilk adımdır. Jung şöyle diyor: "Fikirlerimiz, bütün durum içindeki değişikliklerin gerisinde kalmaya talihsiz, ama önüne geçilmez bir eğilim duyarlar..." Böyle bir durumda "analist, hastanın kişiliğinin her iki yarımıyla da ilişki kurmalıdır, çünkü sadece onların aracılığıyla bütün ve tam bir insan oluşturulacaktır."[117]

İnsan, kendi içgüdüsel doğasından koptuğu zaman, kaçınılmaz bir şekilde bilinçli yaşamı ve bilinçdışı dünyası –keşfedilmemiş yanı– arasında bir çatışmanın içine girer. Bizim yaşımızdaki genel eğilim, dış dünyadaki tüm kötülüklerin nedenini aramak yönündedir. İşte bu yüzden kitlesel hareketler vardır. Ama bunlar, bölünmüş kişiliklerin daha derin sorunlarını hiçbir zaman çözemez. Jung şöyle diyor: "Yine de çoğuna göre, "ruhsal" uçucu bir şey olduğu için, ruhsal hatalardan ve bunların sonuçlarından sadece kelimelerle kurtulabileceğimizi düşünürüz. Buna karşın, ruh olmadan dünya bir hiç olurdu, insansız bir dünya gibi olurdu, kimse bunu inkâr edemez."[118]

Bir Süreç Olarak Bireyleşme: Benlik

İnsan onu bilinçli hale getirene kadar, bilinçdışı her zaman bilinmeyen bir şey olarak kalır ve bazen bilinçli yaşamın tüm ruhu veya zihni temsil ettiği düşünülür. Rüya analizin-

den elde ettiğimiz küçük bir deneyim, kısa süre içinde değişik bir bakış açısı sağlar ve hasta kendi deneyimleri sayesinde zihnin, bilinç ve bilinçdışının, düşündüğünden çok daha büyük olduğunu keşfeder. Jung, *bireyleşme* terimini "kişinin psikolojik olarak 'iç-bölünme'*, yani ayrılma yaşaması, ama bir 'bütün' veya birlik haline gelmesi"[119] olarak tanımlamıştır.

Bireyciliği, yani özgür ve bağımsız hareketin ve düşüncenin ben-merkeze konması fikrini, bireyleşmeden; yani en az bireyin kişisel özellikleri kadar kolektif olanın da yerine getirilmesinden ayrı tutmak gerekir. Bir süreç olarak bireyleşme, yaşamın önemli aşamalarında ve alın yazısının, ego bilincin amacını ve beklentisini bozduğu zaman oluşan kriz zamanlarında görülebilir. Tek başına ego-bilinçli kişilik, farkındalığımıza karşılık gelecek bütün bir insan ortaya çıkaramaz; dolayısıyla bilinç ve bilinçdışı arasında bir işbirliği olması gerekir. Diğer bir deyişle, bilinçli yaşamın tek taraflılığı, bilinç ile bilinçdışının kesişmesiyle düzeltilir, dengelenir. Bu, Jung'un da inandığı gibi herkeste var olan yerine getirme uğraşının ta kendisidir. Bu hiçbir zaman başarılamayabilir; ama bireyleşme sürecinin amacını oluşturur. İnsan, plan ve amaçları doğrultusunda ilerler ve görünürde bir hedefi vardır. Bu hedeflere niyetlendiğimiz şeyle değil hayatın yaşandığı ve keşfedilmemiş kapasitelerin ortaya çıkarıldığı doğru bir yolda adımlar atarak ulaşabiliriz. Genelde hayatı eksik yaşarız ve umutlarımız hayal kırıklıklarına maruz kalır. Tam anlamıyla bir başarı, karşıtlıkların birliğini gerektirir. Yani, bireyleşme süreci kendini gösterdiği zaman, bilinç ile bilinçdışının uyumu egonun daha geniş bir kişilikte özümsenmesini sağlar, işte buna *benlik* denir. Jung, bundan şu şekilde söz eder: "Bilinç ve bilinçdışı bir bütündür, benim kendim olduğum şeydir ve daha çok orada olduğunu bilmediğimiz şeyi içerir; örneğin bedenimiz ve işlevi ve de bilinçdışı."

* In dividual. (Çev. n.)

Jung, birey kavramına şöyle açıklık getiriyor: " ... Bu süreç, aslında bütün bir insanın kendiliğinden gerçekleşmesi demektir... Bir insan ne kadar çok sadece "ben" olursa, kendini kolektif insandan da o kadar ayırmış olur, yani aynı zamanda bir parçası olduğu ve hatta kendisine ters olan bir şeyde kendini bulabileceği yerden ayrılmış olur. Ama yaşayan her şey, bütünlüğe ulaşma amacı taşıdığından, bilinçli yaşamın kaçınılmaz tek taraflılığı, sürekli olarak içimizdeki evrensel insan varlığı tarafından düzeltilir ve dengelenir. Bu evrensel insanın hedefi, bilinç ile bilinçdışının nihai birleşimidir; daha doğrusu egonun daha geniş bir kişilik için özümsenmesidir."[120]

Bu nedenle bireyleşme, bilinç dünyası ile bilinçdışının iç dünyasının bir birleşimidir. Böyle bir eylem ve tepki, gelişimin ve büyümenin doğasında vardır ve sürecin anlamı da budur. Yaşam süresince, bir dizi değişiklikten geçeriz. Bilinçli yaşamın oluşması, bilinçdışının arka planından gelenlerle anlamlanır. Bir çocuk, kendini "ben" diyecek kadar ayrı bir varlık olarak tanıma aşamasına henüz ulaşmamış olsa da, etrafında bir şeyler olduğunun farkındadır. Bebeklerin ve küçük çocukların, başkalarının kendi bakış açılarını bildiklerini düşünmesinin doğal nedeni de budur. Bilinç hali, çocuğun uyanık yaşamında sürekli değildir; yavaş yavaş farkındasızlıktan beslenen bilinç adacıkları ve bölmeleri vardır ve bir birey olarak kendinin de farkında olmama durumu yıllarca devam eder. Ergenliğin sonlarında ve yaşamın ilk yarısında, egonun farklılaşması kendini gösterir. Orta yaşa gelindiğinde ve yıllar geçtikçe, öznel yaşam genişler (ya da genişlemesi beklenir), çünkü bir gelişim süreci oluşmuştur. Yaşama karşı olgun bir tavır sergilenir ve ego bilincin olgunlaşmamış hali, yaşamın kolektif özgeçmişinin doğal –belki de fark edilmedik– kabulüne yerini bırakır. Kişinin yaşamın sorumlulu-

ğunu geç almasının nedeni, olgun bir gelişime karşı hareket etmesidir. Sağlıklı insanlarda, kişiliğin ağırlık merkezinde bir değişim söz konusudur ve ego, kişisel olmayan ya da özellikle kişisel merkezde olmayan daha az ego merkezli benliğe yerini bırakır. Bilinçli yaşamımız, bilinçdışından geldiği ve ego bilincin gelişimine yavaşça geçtiği için, bir süre sonra benlik dışındaki dünyayla bağlantılı olan deneyimlerin kabul edilmesiyle yaşamın bütünlüğüne dönüşür veya dönüşmesi beklenir. Bireyleşme, bilinç ile bilinçdışı arasında canlı bir ilişkiyi gerekli kılar. Bu amaç, yaşamın özünde vardır ve ideal olandır; kişisel ve kolektif ilgilerin harmanlanma süreciyle ortaya çıkar. Bunlar, bir başkasını bir bütünlük, yani benlik, şekillendirmek için tamamlar. "Bu, bir benlik olarak ne olduğumuzun net resmini çıkarmak için hayalgücü yeteneklerimizin ötesine geçer, çünkü bu gelişim sürecinde bir bölümün bütünü içine alması beklenir... Ama bunun yanında bir de öz-bilgilenme aracılığıyla kendimizin bilincine varırız ve uyumlu hareket ederiz; böylece kişisel bilinçdışı tabakasının kolektif bilinçdışı üzerindeki baskısı daha da hafifler. Böylece, egonun küçük, fazla hassas ve kişisel dünyasında artık hapsedilmeyen, bunun yerine objektif ilgilerin daha geniş dünyasına özgürce katılacak bir bilinç ortaya çıkar. Karışıklıklar ... artık egoist istek çatışmaları değildir, en az kendimiz kadar başkalarını da ilgilendiren zorluklar haline dönüşmüşlerdir... Bilinçdışının, sadece ilgili kişi için değil, başkaları, hatta birçokları, belki de tüm insanlar için geçerli olan içerikler ürettiğini artık görebiliriz."[121]

Jung, meslek hayatı boyunca açık görüşlülüğünü hep korudu. Değişimi kabul etti ve bunu sağlıklı bir genişlemenin habercisi olarak yorumladı. Kolektif bilinçdışı hipotezi gibi temel fikirlerinin birçoğu değişti ve zaman içinde gelişti. Daha uzun yaşamış olsaydı, başka değişiklikler de bunu izleye-

bilirdi. Hastaların tedavisinde, her zaman iyimser ve umutlu bir yaklaşım gösterdi. Bu, onun düşünce sisteminin gerektirdiği bir şeydi. Dogmanın sınırlandırmalarına boyun eğmedi ve kendinden emin bir şekilde gelişime hep açık oldu.

Jung, öğrencilerinden birinin kitabında[122] yer alan Önsöz'de, Analitik Psikolojinin geleceği hakkında şöyle yazar: "... öncü bir çalışmanın dezavantajları ne kadar çoktur: Sonu olmayan labirentlerde kaybolabilir insan... Tıpkı Ariadne'nin ipliği* olmadan çıkılması olanaksız o mitolojik labirentler gibi; ya da yeni izlenimlere ve yeni olasılıklara kendini kaptırıvermek gibi... İkinci kuşağın ise, hâlâ tamamlanmamış da olsa, daha net bir tablo içinde yer almak gibi bir avantajı var; temel noktaların en azından sınırında yer alan belirli işaretler artık daha yakından biliniyor ve bugün artık birileri, yeni keşfedilmiş bir alanı araştırmak için ne bilinmesi gerektiğinin farkında."

Mitolojide, Kral Minos'un kızı Ariadne, sevgilisi Theseus'u labirentten kurtarmak için ona bir makara iplik verir. Labirentin zeminine serdiği ipliği takip ederek geri çıkmayı başaran Theseus, Ege Denizi'ne sağ salim gelebilmiştir. Bu olay, mitolojide "Ariadne'nin ipliği" olarak geçer.

NOTLAR

1 Tipler (*Types*), s.530
2 *On the Psychology and Pathology of So-called Occult Phenomena* C. W., Cilt 1, s.3.
3 *M.D.R.*, s.111.
4 BBC Yayını 1955. C.G.J.'dan alıntı., s.147
5 C.W., Cilt 8, s.99
6 *a.g.y.*, 96-97. sayfalar
7 C.W., Cilt 10, s.544
8 Jones, E., *Sigmund Freud – Life and Work* (Sigmund Freud – Hayatı ve Eserleri), Cilt II, 48-53. sayfalar. Londra: Hogarth Yayınları. 1955
9 *C.W.*, Cilt 3, s.3
10 BBC Yayını 1955. C. G. J.'dan alıntı, s.148
11 *M.D.R.*, s.146
12 *M.D.R.*, s.147
13 *a.g.y.*, 147-148. sayfalar
14 *Types*, s.601
15 Jung, C. G., *Contributions to Analytical Psychology* (Analitik Psikoloji Üzerine Yazılar), 231-232. sayfalar. Londra: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd. 1928. C.W. Cilt 15'te tekrar basılmış adıyla *The Spirit in Man, Art and Literature* (İnsanda, Sanatta ve Edebiyatta Ruh)
16 Dalbiez, R., *Psychoanalytic Method and the Doctrine of Freud* (Freud'un Psikanalitik Yöntemi ve Doktrini), Cilt II, 102-103. sayfalar. Londra: Longmans, Green & Co. Ltd.
17 *M.D.R.*, s.162
18 *C.W.* Cilt 5. Bölüm.VIII
19 *a.g.y.*, s.420
20 Jones, E., *Sigmund Freud – Life and Work* Cilt II. s.165. Londra: Hogarth Yayınları. 1955
21 *M.D.R.*, s.153
22 *a.g.y.*, s.153

23 Wittels, F., *Sigmund Freud, His Personality, His Teaching and His School* (Sigmund Freud, Kişiliği, Öğretisi ve Okulu), s.178. Londra: Allen & Unwin. 1924
24 *C.W.* Cilt 4, *Freud and Jung: Contrasts* (Freud ve Jung: Karşıtlıklar), 334, 335, 337, 338. sayfalar
25 *C.W.*, Cilt 7, 40-43. sayfalar
26 *C.W.*, Cilt 7, s.272
27 *a.g.y.*, s.273
28 *Types*, s.10
29 *Types*, s.14
30 *a.g.y.*, s. 547
31 *M.D.R.*, 163-164. sayfalar
32 *C.W.*, Cilt 3, s.211
33 *a.g.y.*, s.233
34 *C.W.*, Cilt 3, s.250
35 *a.g.y.*, s.253
36 *C.W.*, Cilt 11, 14-15. sayfalar
37 *C.W.*, Cilt 9, 1.Bölüm, 43-44. sayfalar
38 *a.g.y.*, s.4
39 Frankfort, Henri, *The Archetype in Analytical Psychology and the History of Religion* (Analitik Psikolojide Arketip ve Din Tarihi). Warburg ve Courtauld Enstitülerinin Dergisi, Cilt XXI, Sayı: 3-4., 166-178. sayfalar. 1958
40 *C.W.*, Cilt 9, 1.Bölüm, 3-5. sayfalar
41 *a.g.y.*, s.78
42 Stafford-Clark, David, *What Freud Really Said* (Freud Aslında Ne Dedi), s.236. Londra: Macdonald. 1965
43 *M.D.R.*, s.154
44 Jones, E., *Sigmund Freud – Hayatı ve Eserleri*, II. Bölüm, s. 165. Londra: Hogarth Yayınları. 1949.
45 *C.G.J.*, 86-87. sayfalar
46 *M.D.R.*, s.155
45 *C.G.J.*, s.88
46 *M.S.*, s.38
47 Freud, S., *An Autobiographical Study* (Otobiyografik Bir Çalışma), s.121. Londra: Hogarth Yayınları. 1949
48 *C.G.J.*, s.102
49 Toynbee, Arnold J., *Civilization on Trial* (Yargılanan Medeniyet), s.11. Oxford Üniversitesi Yayınları. 1949
50 *C.W.*, Cilt 8, s.150
51 *C.W.*, Cilt 5, s.102
52 *C.G.J.*, s.10
53 *C.W.*, Cilt 16, s.151

57 *M.D.R.*, s.291
58 *C.W.*, Cilt 8, s.255
59 *C.W.*, Cilt 7, s.178
60 *C.W.*, Cilt 8, s.291
61 C.W., Cilt 17, s.65
62 *a.g.y., 67-68.* sayfalar
63 C.W., Cilt 8, s.349
64 Jung, C. G., *Fundamental Psychological Conceptions* (Temel Psikolojik Kavramlar), 217-218. sayfalar. Londra'da verilen bir seminer. 1935
65 C.W., Cilt 16, 45-46. sayfalar
66 C.W., Cilt 14, s.248
67 a.g.y., s.320
68 *Studien zur Analytischen Psychologie C. G. Jungs*. E. A. Bennet. Bölüm: The Double, Cilt I, 384-396. sayfalar, Zürih. Rascher. 1955
69 *Types*, s.590
70 C.W., Cilt 9, I.Bölüm, 8-9.sayfalar
71 a.g.y., 83-85. sayfalar
72 a.g.y., s.30
73 C.W., Cilt 9, II.Bölüm, s.10
74 C.W., Cilt 7, 186-188.sayfalar
75 C.W., Cilt 17, s.199
76 a.g.y., s.198
77 C.W., Cilt 2, 30-31. sayfalar
78 C.W., Cilt 9, 2.Bölüm, s.268
79 Jung, Emma, *Animus and Anima* (Animus ve Anima), s.87
(1875-1961 yılları arasında yaşamış Jung'un öğretisine değinen bu kitabın 1966 yılında yazıldığını dikkate alarak; günümüzde "kadının rolü" denen kavramın artık geçerliliğini korumadığını belirtmekte yarar vardır. (Çev.n.)
80 C.W., Cilt 7, s.207
81 M.D.R., s.113
82 a.g.y., s.121
83 a.g.y., s.131
84 a.g.y., s.158
85 C.W., Cilt 16, s.37
86 C.W., Cilt.7, s.45
87 a.g.y., s.62
88 C.W., Cilt 16, s.164
89 a.g.y., s.165
90 a.g.y., s.166
91 M.D.R., s.203
92 C.W., Cilt 16, s.116
93 Jung, C.G., *Fundamental Psychological Conceptions* (Temel Psikolojik Kav-

ramlar), s.173. Özel olarak basılan seminer. Londra, 1935
94 C.W., Cilt 16, s.233
95 M.D.R., s.194
96 a.g.y., s.195
(*The Secret of the Golden Flower*. Richard Wilhelm tarafından çevrilen ve açıklanan bu çalışma, C. G. Jung tarafından Avrupa yorumu eklenerek tamamlanmıştır. Londra: Kegan Paul, Trench, Trubner ve Co. Ltd. 1932.
97 a.g.y., 196-197. sayfalar
98 C.W., Cilt 12, 36-37.sayfalar
99 C.W., Cilt 7, s.218
100 C.W., Cilt 10, 184-185. sayfalar
101 C.W., Cilt 8, 395-396. sayfalar
102 M.D.R., Bölüm VI, s.165
103 a.g.y., s.182
104 C.W., Cilt 3, s.203
105 M.D.R., 179-184.sayfalar
106 C.W., Cilt 8, s.67
107 C.W., Cilt 10, s.247
108 a.g.y., s.249
109 a.g.y., s.250
110 a.g.y., s.251
111 a.g.y., s.252
112 a.g.y., 256-257. sayfalar
113 a.g.y., s.305
114 a.g.y., s.275
115 a.g.y., 284-286.sayfalar
116 a.g.y., s.291
117 C.W., Cilt 9, I.Bölüm, s.275
118 C.W., Cilt 8, s.292
119 C.W., Cilt 7, 175-176. sayfalar
120 Neuman, Erich, *The Origins and History of Consciousness* (Bilincin Kökenleri ve Tarihi), C.G. Jung'un Önsöz ile Londra: Routledge ve Kegan Paul Ltd. 1954